

**PROGNOZA
ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO
STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA
MAŁOPOLSKIEGO NA LATA 2007-2013**

Kraków, listopad 2005 r.

INSTYTUT ROZWOJU MIAST Krakowie
ZAKŁAD PROBLEMÓW ŚRODOWISKOWYCH
30-015 Kraków, ul. Cieszyńska 2 tel./fax 633-94-05
e-mail: sekretariat@irm.krakow.pl

PROGNOZA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO
STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO
NA LATA 2007-2013

AUTOR PROGNOZY

mgr Krzysztof Zgud

WSPÓŁPRACA:

dr inż. Krzysztof Słysz
mgr Marek Czerwieniec

Spis treści:

Streszczenie

1.	Wstęp	1
1.1.	Podstawa formalna i prawna opracowania prognozy	1
1.2.	Cel sporządzenia prognozy	1
1.3.	Zakres merytoryczny prognozy	1
2.	Informacje o zawartości, głównych celach projektu Strategii i jego powiązaniach z innymi dokumentami	2
2.1.	Zawartość projektu strategii	3
2.2.	Powiązania z innymi dokumentami na poziomie UE, kraju i regionu	6
3.	Identyfikacja, analiza i ocena istniejącego stanu zasobów środowiska oraz potencjalnych zmian tego stanu w przypadku braku realizacji celów zawartych w Strategii	11
3.1.	Stan zasobów środowiska i istniejące presje na środowisko	11
3.2.	Potencjalne zmiany stanu środowiska w przypadku braku realizacji celów zawartych w projekcie strategii	20
4.	Analiza i ocena istotnych problemów ochrony środowiska, w szczególności dotyczących obszarów chronionych i wymagających ochrony oraz problemów rozwoju zrównoważonego regionu	24
4.1.	Główne problemy	24
4.2.	Ocena istotnych problemów rozwoju zrównoważonego	26
5.	Identyfikacja, analiza i ocena celów ochrony środowiska ustanowionych na szczeblu międzynarodowym albo krajowym istotnych z punktu widzenia projektowanego dokumentu oraz sposobów, w jakich te cele i inne problemy środowiskowe zostały uwzględnione podczas opracowywania dokumentu	28
5.1.	Zaawansowanie wykonania dotychczasowej strategii województwa	28
5.2.	Misja strategii	29
5.3.	Wyniki konsultacji ze społeczeństwem	30
5.4.	Przegląd celów i polityk strategii w odniesieniu do zrównoważonego rozwoju UE	30
5.5.	Analiza i ocena celów polityki ekologicznej państwa w projekcie strategii	37
5.5.1.	Ocena uwzględnienia celów o charakterze systemowym	40
5.5.2.	Ocena uwzględnienia celów sektorowych ochrony środowiska	44
5.6.	Porównanie projektu strategii z innymi dokumentami szczebla regionalnego	48
6.	Identyfikacja, analiza i ocena przewidywanych znaczących oddziaływań na środowisko celów strategicznych i kierunków działań przyjętych w Strategii	58
6.1.	Oddziaływania wzajemne polityk strategii	60
6.2.	Oddziaływanie transgraniczne	62
6.3.	Projekcja ilościowa celów	62
7.	Rozwiązania alternatywne do rozwiązań zawartych w projekcie Strategii z uzasadnieniem ich wyboru oraz opis metod prowadzących do tego wyboru	64
8.	Rozwiązania mające na celu zapobieganie, ograniczanie lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko, mogących być rezultatem realizacji projektu strategii	67
9.	Ocena stopnia kwantyfikacji celów i monitorowania projektowanego dokumentu	72

Spis wykorzystanych źródeł

Załącznik nr 1

1. Wstęp

1.1. Podstawa formalna i prawna opracowania prognozy

Prezentowana prognoza projektu Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego powstała na mocy umowy z Departamentem Polityki Regionalnej i Funduszy Strukturalnych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

Obowiązek jej wykonania bezpośrednio wynika z art. 40 ust. 1 pkt 1 i art. 41 ust. 1 ustawy *Prawo ochrony środowiska* z dnia 27 kwietnia 2001 r. (Dz. U. Nr 62, poz. 627 z późniejszymi zmianami oraz Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie województwa* (Dz. U. Nr 142 z 2001 r., poz. 150).

Wymóg opracowania prognozy w krajowym prawodawstwie związany jest z wymaganiami Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów dla środowiska (2001/42/WE).

1.2. Cel sporządzenia prognozy

Podstawowym celem prognozy jest określenie możliwych skutków wpływu w środowisku, jakie mogą w nim powstać w związku z wprowadzaniem do realizacji ocenianego dokumentu.

Prognoza ma służyć jako materiał pomocniczy w procesie decyzyjnym dla organu podejmującego decyzje, co do treści ustaleń Strategii oraz jako materiał informacyjny dla wszystkich uczestników procesu przy opiniowaniu i uzgadnianiu ostatecznej wersji przed jej uchwaleniem.

1.3. Zakres merytoryczny prognozy

Ustawa *Prawo ochrony środowiska* z dnia 27 kwietnia 2001 r. (Dz. U. Nr 62, poz. 627) w art. 41, ust. 2 określa zakres informacji, które powinna zawierać prognoza.

Problemy, jakie powinny być przedmiotem Prognozy zawarte są w załączniku do umowy Nr I/1366/PR/2988/05 z dnia 11 października 2005 r.

Zgodnie z ustawą i załącznikiem przyjęto układ treści prognozy wprost odpowiadający wymaganiom zapisanym w ww. ustawie.

Punktem wyjścia do opracowania prognozy była analiza dokumentów wykorzystanych w pracach nad projektem strategii, z którymi pozostaje ona w ścisłym związku, tj. z Narodowym Planem Rozwoju i Narodową Strategią Rozwoju Regionalnego na lata 2007-2013 oraz szeregiem materiałów studialnych przygotowanych dla potrzeb sporządzenia tych najważniejszych dla kraju i regionu dokumentów strategicznych.

Z uwagi na to, że aktualizacja strategii miała m.in. za zadanie uwzględnić również inne dokumenty kierunkowe powstałe w ostatnim czasie, zarówno w kraju jak i na poziomie Unii Europejskiej, w opracowanej prognozie informacje o ich zawartości i powiązaniu z nimi projektu strategii stanowiło podstawę dalszych prac prognostycznych.

W rozdziale drugim scharakteryzowano rolę i znaczenie strategii, przedstawiając ogólny układ strategii i jej celów oraz polityk składających się na rozwój Małopolski.

Zagadnienia ochrony środowiska w postaci przeglądu jej stanu i najważniejszych problemów zawarto w rozdz. 3.1 i 4.1. Wykorzystując dostępne materiały analityczne do strategii regionalnej i programu ochrony środowiska województwa przedstawiono

w kolejnym rozdziale prawdopodobne warunki w projekcie lat 2007-2013 dla scenariusza kontynuacji, co odpowiadałoby sytuacji, w której polityki strategii nie byłyby realizowane. Scenariusz ten obejmuje możliwe zmiany w trzech sferach gospodarczej, przestrzennej i przyrodniczej.

Przechodząc do analizy treści projektu strategii omówiono jej układ w aspekcie poszczególnych sfer rozwoju zrównoważonego i trwałego.

Zasadniczą analizę zgodności celów strategii z celami innych dokumentów oraz problemów regionalnych przedstawiono w rozdziale 5; kolejno w odniesieniu do celów zrównoważonego rozwoju UE, polityki ekologicznej państwa i dokumentów regionalnych.

Ograniczając dalszą analizę prognozy do znaczących oddziaływań na środowisko zidentyfikowano potencjalne pozytywne i negatywne skutki każdej z polityk wg kryteriów uprzednio ustalonych.

Dalszą analizę tych polityk przeprowadzono w macierzy interakcji dla zbadania, które z nich się wzmacniają, są neutralne lub mogą tworzyć konflikty.

Analizę alternatyw w oparciu o dotychczasową strategię i obecnie aktualizowaną zawiera rozdział 7. Wnioski wypływające z tego i poprzednich części prognozy posłużyły do zaproponowania rozwiązań, które miałyby na celu uszczegółowienie poszczególnych polityk strategii głównie w wymiarze ekologicznym.

W części końcowej prognozy, oceniając wskaźniki osiągania celów strategii i ich monitorowania w czasie realizowania jej dokumentów operacyjnych, dla potrzeb przyszłych ewolucji zaproponowano dodatkowe wskaźniki szczególnie przydatne do oceny mid-term.

2. Informacje o zawartości, głównych celach projektu Strategii i jego powiązaniach z innymi dokumentami

Podjęcie prac nad obecnie aktualizowaną strategią rozwoju województwa związane było bezpośrednio z przystąpieniem do opracowania krajowych dokumentów strategicznych na lata 2007-2013: Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego (NSRR) oraz Narodowego Planu Rozwoju (NPR)

Oba dokumenty rządowe mają być nadrzędnymi dokumentami programowymi w naszym kraju, skoordynowanymi z regionalnymi strategiami rozwoju, strategiami rozwoju poszczególnych sektorów (rolnictwo, energetyka, mieszkalnictwo, transport) oraz strategiami o charakterze horyzontalnym, czyli odnoszącymi się do jednego aspektu w wielu sektorach czy regionach (np. edukacja, badania i rozwój, ochrona środowiska). W tym celu istniejące strategie rozwoju województw opracowane na progu XXI wymagały zaktualizowania i względnie ujednoliconego instrumentarium metodologicznego przy ich opracowaniu. Ważną przesłanką do aktualizacji strategii regionalnych jest fakt, że będą one podstawą do opracowania dokumentów operacyjnych, które posłużą do wdrażania środków pochodzących z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej w kolejnym okresie programowania (2007-2013). Zgodnie bowiem ze stanowiskami Komisji Europejskiej oraz Rządu Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie zasad wykorzystywania funduszy strukturalnych, w kolejnym okresie programowania, przewiduje się wprowadzenie znaczącej decentralizacji programowania i zarządzania tymi środkami, co oznacza, że samorządy województw będą bezpośrednio negocjować plany operacyjne, powiązane merytorycznie z regionalnymi strategiami rozwoju.

Prace nad aktualizacjami strategii zostały poprzedzone w 2004 r. opracowaniem założeń przygotowywanych w oparciu o szereg dokumentów studialnych, założeń do obu projektów

rządowych oraz projektów NPR i NSRR na lata 2007-2013, koordynowanych przez Ministerstwo Gospodarki¹.

Pracom na różnych szczeblach planowania towarzyszyły liczne dyskusje m.in. nad kształtem przyszłej polityki regionalnej. Stwierdzono w niej m.in., że realizowane obecnie ZPORR zostały rozproszone na zbyt wiele celów ogólnospołecznych (ochrona zdrowia, kultura, szkolnictwo podstawowe, infrastruktura komunalna), co spowalnia budowanie trwałych podstaw tego rozwoju.

Jak podkreślają autorzy strategii regionalnych prace nad jej aktualizacją dały możliwość przeglądu i uwzględnienia nowych strategii sektorowych (Narodowa Strategia Rozwoju Transportu, Średniookresowa Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich, Wiedza – Informatyzacja – Konkurencyjność, Polska na drodze do gospodarki opartej na wiedzy, Narodowa Strategia Kultury, Narodowa Strategia Integracji Społecznej) i wielu innych dokumentów planistycznych do NPR i NSRR, a także zrewidować i lepiej dostosować treść do wymagań wspólnotowych UE, zwłaszcza strategii lizbońskiej.

Strategia powstawała w oparciu o zasadę partnerstwa – w planowaniu udział brały szerokie grupy liderów lokalnych, reprezentujące samorządy gmin i powiatów, środowiska branżowe, gospodarcze, naukowe oraz organizacje pozarządowe. Uspołecznianie strategii obejmowało spotkania warsztatowe w poszczególnych powiatach Małopolski. Podczas tych warsztatów, z perspektywy liderów lokalnych, określone były m.in. problemy i szanse rozwojowe regionu oraz najważniejsze przedsięwzięcia, jakie powinny zostać podjęte, aby realizować cele rozwojowe województwa.

2.1. Zawartość projektu strategii

W części wstępnej projekt strategii zawiera ocenę realizacji dotychczas obowiązującej strategii rozwoju województwa na lata 2000-2006, uchwalonej w 2000 r. oraz trzy odrębne wątki tematyczne.

Pierwszy – w którym nawiązano do realiów społecznych i gospodarczych Małopolski i kraju po akcesji do UE na tle konkurencji i globalizacji.

Drugi – stanowi omówienie dyskusji publicznych przeprowadzonych ze społeczeństwem nad kształtem i kierunkami nowej strategii. W spotkaniach uczestniczyło ponad 1300 osób na specjalnie w tym celu organizowanych „warsztatach” powiatowych, lokalnych, i w szkołach. Główne wnioski w nich płynące, to zdecydowana przewaga oczekiwań społeczeństwa wokół rozwoju i poprawy jakości powiązań komunikacyjnych w regionie – przede wszystkim drogowych, a drugą najsilniej popieraną dziedziną w ramach nowej strategii jest rozwój gospodarczy – przedsięwzięcia służące rozwojowi stref inwestycyjnych oraz przedsiębiorczości na obszarze całego województwa². Wysoką pozycję w rankingach zajmują kwestie ochrony zdrowia, sportu i wypoczynku, przeciwstawieniu się bezrobociu i wykluczeniu społecznemu.

Trzeci – zajmuje się pozycją gospodarczą Małopolski na tle innych regionów kraju i omawia wyniki badań socjologicznych dotyczące cech społeczności małopolskiej na tle wyników badań tego rodzaju prowadzonych w innych województwach³.

¹ Dokumenty są dostępne na stronach internetowych: www.npr.gov.pl i www.nsrr.gov.pl

² Zestawienie zgłaszanych potrzeb w układzie powiatowym oraz graficzne przedstawienie zawiera projekt Strategii.

³ Ekspertyzy z stanu zaawansowania rozwoju regionu w układzie głównych pól strategii opracowała grupa doradcza „Sienna”, których wykaz znajduje się w spisie materiałów dołączonych do prognozy.

Cele strategiczne i kierunki działań przyjęte w Strategii

Układ strategii województwa koncentruje się wokół trzech pól aktywności:

- A – Konkurencyjność gospodarcza,
- B – Spójność społeczna,
- C – Potencjał instytucjonalny.

Zawierają one trzy cele strategiczne:

CEL STRATEGICZNY A: WZMOCNIENIE KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ WOJEWÓDZTWA – która określi atrakcyjność i pozycję regionu jako miejsca aktywności gospodarczej, co jest fundamentem ekonomicznym pomyślności i standardu życia mieszkańców województwa.

CEL STRATEGICZNY B: STWORZENIE WARUNKÓW DLA WSZECHESTRONNEGO ROZWOJU SPOŁECZNEGO I WYSOKIEJ JAKOŚCI ŻYCIA – co decyduje o atrakcyjności i spójności regionu jako bezpiecznego i przyjaznego miejsca zamieszkania i pobytu, a w konsekwencji o jego konkurencyjności jako wszechstronnego środowiska życia.

CEL STRATEGICZNY C: WZMOCNIENIE POTENCJAŁU INSTYTUCJONALNEGO WOJEWÓDZTWA – co jest niezbędnym narzędziem realizacji pozostałych zmian.

Każde z trzech strategicznych pól działania (A, B, C) obejmuje wyodrębnione **OBSZARY POLITYKI ROZWOJU** – obszary aktywności, w których samorząd województwa prowadził będzie określoną dla danego zagadnienia politykę. Dla każdego z obszarów polityki sformułowane są **CELE POŚREDNIE**, których osiągnięciu podporządkowane są działania planowane w ramach danego obszaru.

Strategia realizowana będzie w ramach dziewięciu obszarów polityki rozwoju województwa.

(A) KONKURENCYJNOŚĆ GOSPODARCZA

- I Społeczeństwo wiedzy i aktywności
- II Gospodarka regionalnej szansy
- III Infrastruktura dla rozwoju regionalnego
- IV Krakowski Obszar Metropolitalny

(B) SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA

- V Spójność wewnątrzregionalna
- VI Środowisko przyrodnicze
- VII Środowisko kulturowe i przestrzeń regionalna

(C) POTENCJAŁ INSTYTUCJONALNY

- VIII Współpraca międzyregionalna
- IX Nowoczesne zarządzanie publiczne

W obrębie każdej polityki wyodrębnione zostały kierunki działań w łącznej ilości 39 mające za zadanie osiągnięcie celów bezpośrednich.

POLE STRATEGII	KONKURENCYJNOŚĆ GOSPODARCZA	SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA	POTENCJAŁ INSTYTUCJONALNY
Cele strategiczne	Wzmocnienie konkurencyjności gospodarczej województwa	Stworzenie warunków dla wszechstronnego rozwoju społecznego i wysokiej jakości życia	Wzmocnienie potencjału instytucjonalnego
mierniki sukcesu	wskaźniki ogólne - opiera się na wskaźnikach europejskich; wskaźniki szczegółowe - udział Małopolski w PKB Polski, struktura zatrudnienia, dynamika gospodarki	wskaźniki ogólne - opiera się na wskaźnikach europejskich; wskaźniki szczegółowe - procentowa długość życia, wskaźnik nierówności, zatrudnienie w sektorze prywatnym	wskaźniki ogólne - opiera się na wskaźnikach europejskich i międzynarodowych; wskaźniki szczegółowe - efektywność wydatków, udział w budżecie budżetów województwa
polityki	I II III IV	V VI VII	VIII IX
obszary rozwoju	Spoleczności wiejskie i półwiejskie Gospodarka regionalna Infrastruktura dla rozwoju regionalnego Inicjatywa Odrzańsko-Śląska	Spójność społeczno-regionalna Solidarność pokoleniowa Solidarność kulturalna i przyrodnicza regionalna	Współpraca międzyregionalna Nowoczesne instytucje publiczne
Cele pośrednie	Legitymacja regionalna, konkurencyjność i przystępność międzynarodowej Kwalifikacje, zdrowie i innowacyjność gospodarki Wzrostowa i uprzedmiotowa, przystępność rozwoju i uprzedmiotowa infrastruktura Rozwój lokalnych obszarów miejsko-podmiejskich (jako obszarów)	Wzrostowa i uprzedmiotowa, przystępność rozwoju i uprzedmiotowa Wysoka jakość życia i czystość i bezpieczeństwo środowiska przyrodniczego Wysoka jakość i dostępność kulturalna i przyrodnicza	Wzrostowa i uprzedmiotowa, przystępność rozwoju i uprzedmiotowa Wzrostowa i uprzedmiotowa, przystępność rozwoju i uprzedmiotowa
mierniki sukcesu	wskaźniki ogólne i wskaźniki szczegółowe dla danego obszaru polityki	wskaźniki ogólne i wskaźniki szczegółowe dla danego obszaru polityki	wskaźniki ogólne i wskaźniki szczegółowe dla danego obszaru polityki

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013.

Celom na każdym poziomie tj., strategicznym, pośrednim i bezpośrednim przypisano pewne wskaźniki będące miarą sukcesu realizacji celu. Każdy cel posiada w tej projekcji co najmniej kilka wskaźników. Niezależnie od tego, twórcy strategii konfrontować będą intensywność uzyskania celu przez odwołanie się do opinii społecznej.

Prezentacja strategii została dokonana przez omówienie poszczególnych polityk w układzie:

- wskaźniki osiągnięcia celu,
- pozycja wyjściowa,
- ogólna strategia postępowania realizowanej polityki.

Kolejne kierunki polityk scharakteryzowane zostały za pomocą wskaźników osiągnięć danego kierunku i założeń programowych będących głównymi działaniami w jej obrębie. Systematyczny i konsekwentny przegląd wszystkich polityk, co jest zaletą dokumentu, kończą rozdziały poświęcone źródłom finansowania oraz sposobowi jej realizacji i niezbędnym zmianom instytucjonalnym.

W tej postaci projekt strategii nie zawiera części diagnozy stanu i analizy SWOT. Te elementy zawarte są w Założeniach strategii⁴, które jednak nie są jej częścią.

⁴ Założenia do Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013.

2.2. Powiązania z innymi dokumentami na poziomie UE, kraju i regionu

Każdy dokument o charakterze kierunkowym wyrażający wolę polityczną dla przyszłych zamierzeń tworzony jest w oparciu, m.in. o uwarunkowania zewnętrzne, na które składają się ustalenia innych dokumentów na szczeblu międzynarodowym, krajowym, regionalnym i lokalnym.

Przewidywane zmiany w planowaniu, zakładające m.in. samodzielność województw w stanowieniu swojej polityki regionalnej legitymizujące je do bezpośrednich rozmów o ubieganie się środków w UE, podnoszą wymagania dla tworzonych strategii, które powinny z jednej strony uwzględniać te ustalenia, z drugiej tworzyć właściwe dla danego regionu warunki rozwoju. W ustaleniach tych dokumentów ważne miejsce zajmują zagadnienia ochrony środowiska i rozwoju zrównoważonego.

Dokumenty UE

Ochrona środowiska jest przedmiotem regulacji wspólnotowej głównie w postaci dyrektyw UE implementowanych następnie do prawa poszczególnych krajów członkowskich. Co do zrównoważonego rozwoju, które jest przedmiotem głównie dokumentów kierunkowych o charakterze politycznym, to pojęcie to bynajmniej nie rozumiane jednoznacznie, przechodziło swoistą ewolucję której aktualną interpretację zawierają materiały UE opublikowane w tym roku.

Najważniejszymi dla tych zagadnień są następujące dokumenty:

Szósty program działań Wspólnoty Europejskiej w dziedzinie środowiska Środowisko 2010 – nasza przyszłość, nasz wybór (obejmujący program działań na lata 2001-2010).

Priorytetowe obszary programu to:

- przeciwdziałanie zmianom klimatu,
- ochrona przyrody i różnorodności biologicznej,
- środowisko naturalne, zdrowie i jakość życia,
- ochrona zasobów naturalnych i gospodarka odpadami.

W ramach programu realizowanych jest 7 strategii tematycznych: użytkowania zasobów naturalnych, zapobiegania odpadom, czyste powietrze dla Europy, środowiska miejskiego, ochrony gleb, zrównoważonego użytkowania pestycydów i zachowania środowiska morskiego.

Strategia Lizbońska powstała w 2000 r. zakłada przekształcenie UE w ciągu dziesięciu lat w najbardziej konkurencyjną gospodarkę światową. Wyznacza ona 5 głównych obszarów działań: gospodarki opartej na wiedzy, liberalizacji i integracji rynków, przedsiębiorczości, spójności społecznej (m.in. zatrudnienie, edukację, zabezpieczenie społeczne). Piątym obszarem jest zrównoważony rozwój, a w nim 4 priorytety: zapobieganie zmianom klimatu, gospodarowanie zasobami naturalnymi, ochrona zdrowia i przeciwdziałanie presjom ze strony transportu. W tym ujęciu zrównoważony rozwój sprowadzony jest do ochrony środowiska.

Zrównoważona Europa dla lepszego świata, tzw. strategia z Goeteborga⁵. W roku 2001 założenia lizbońskie ze względu na środowisko zostały uzupełnione o elementy trwałego i zrównoważonego rozwoju w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego. Strategia

⁵ Zrównoważona Europa dla Lepszego Świata: Strategia Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej, komunikat Komisji, COM(2001)264, Bruksela 2001.

dotyczy **najpoważniejszych zagrożeń dla zrównoważonego rozwoju** w Europie i na świecie, tak zwanych tendencji niezrównoważonych. Należą do nich:

- zmiany klimatyczne,
- zdrowie publiczne,
- transport i wykorzystanie gruntów,
- zarządzanie zasobami naturalnymi,
- wyzwania związane ze starzeniem się społeczeństwa oraz
- ubóstwo i wyłączenie społeczne.

Uzupełniają je reakcja na globalizację oraz sposoby skutecznego i sprawiedliwego integrowania krajów rozwijających się z gospodarką UE na płaszczyźnie międzynarodowej, a ponadto propagowanie sprawnego zarządzania oraz finansowania rozwoju. Te ostatnie nawiązują do Milenijnych Celów Rozwoju uchwalonych na konferencji w Nowym Jorku. Zrównoważony rozwój jest w tej strategii całościowym ujęciem nowego paradygmatu tworzącego nową wizję tzw. ładu zintegrowanego.

Znalazło to odzwierciedlenie w dokumentach UE wydanych po szczycie w marcu 2005 r. jako nowe ożywienie strategii lizbońskiej, w tym w Komunikatach Komisji: **„Zrównoważona Europa dla lepszego Świata” Europejska zjednoczona strategia dla zrównoważonego rozwoju i „Wspólne działania na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Nowy początek Strategii Lizbońskiej”** modyfikujący oryginalną strategię. Jednocześnie w związku z przygotowaniem do nowego okresu budżetowego na lata 2007-2013 opracowano **Strategiczne wytyczne wspólnotowe polityki spójności wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie**, które mają być przewodnikiem do budowania strategii krajowych, sektorowych i regionalnych.

W Konkluzji z pracy Prezydencji Rady Europejskiej podkreśla się, że strategia Lizbońska winna być postrzegana w szerszym kontekście zrównoważonego rozwoju, jako kluczowa zasada kierująca wszystkimi politykami i działaniami Unii. W tym kontekście, jak również na podstawie wniosku Komisji, Rada Europejska zatwierdziła **„Deklarację w sprawie zasad przewodnich w zakresie zrównoważonego rozwoju”**⁶.

Wytyczne zapisane w deklaracji mają posłużyć za podstawę dla odnowionej strategii zrównoważonego rozwoju, zawierającej cele, wskaźniki i skuteczną procedurę monitorowania, która w miarę możliwości zostanie przyjęta jeszcze przed końcem 2005 r.

Do ożywienia Strategii Lizbońskiej: **partnerstwo na rzecz wzrostu i zatrudnienia** niezbędna jest zwiększona mobilizacja wszystkich odpowiednich zasobów krajowych i wspólnotowych – łącznie z polityką spójności – w trzech wymiarach Strategii: gospodarczym, społecznym i środowiskowym, przy jednoczesnym rozwoju synergii między tymi wymiarami, zarówno polityk makroekonomicznych, mikroekonomicznych, jak i polityki dotyczącej zatrudnienia wokół dwudziestu czterech zintegrowanych wytycznych.

Do dokumentów opublikowano również zestaw podstawowych wskaźników rozwoju zrównoważonego ujęty w 10 tematów głównych i 31 ich składowych. Są nimi:

1. **Rozwój gospodarczy** z inwestycjami, konkurencyjnością i zatrudnieniem.
2. **Ubóstwo i marginalizacja społeczna** z ubóstwem ekonomicznym, wsparciem pośrednictwa pracy, innymi aspektami socjalnego wykluczenia.
3. **Starzenie się społeczeństwa** z odpowiedniością emerytur, zmian demograficznych i publicznego finansowania równoważenia.
4. **Zdrowie publiczne** z ochroną zdrowia i stylu życia ludzi, bezpieczeństwem żywności i jej jakości, zarządzania chemikaliami, ryzykiem zdrowia w warunkach środowiskowych.

⁶ Konkluzje Prezydencji z posiedzenia Rady Europejskiej ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/PL/ec/85360.pdf

5. **Zmiany klimatyczne i energia** ze zmianami klimatu i energią.
6. **Model produkcji i zmian konsumpcji** z efektywnością, wzorcem konsumpcji, rolnictwem i łączeniem odpowiedzialności.
7. **Zarządzanie zasobami naturalnymi** z bioróżnorodnością, ekosystemami morskimi, zasobami wody pitnej i użytkowaniem ziemi.
8. **Transport** z wzrostem transportu, kosztami transportu, socjalnymi i środowiskowymi wpływami transportu.
9. **Dobre rządy** z polityką spójności i publiczną partycypacją.
10. **Współpraca międzynarodowa** z globalizacją handlu, finansowaniem ZR i zarządzaniem.

Każdy z tematów głównych i cząstkowych opisują odpowiednie wskaźniki rozwoju z grupy presji, stanu i reakcji w łącznej ilości – 98⁷.

DEKLARACJA W SPRAWIE ZASAD PRZEWODNICH W ZAKRESIE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU⁸

Zrównoważony rozwój jest głównym celem wszystkich obszarów polityki Wspólnoty Europejskiej, określonym w Traktacie.

Zakłada ciągłą poprawę jakości życia na Ziemi tak obecnych, jak i przyszłych pokoleń, a także służy zapewnieniu możliwości utrzymania pełnej różnorodności form życia na Ziemi. Idea zrównoważonego rozwoju opiera się na zasadach demokracji i państwa prawnego, jak również na poszanowaniu praw podstawowych, w tym wolności i równości szans dla wszystkich. Zapewnia solidarność wewnątrz- i międzypokoleniową. Służy wspieraniu dynamicznej gospodarki, pełnego zatrudnienia, wysokiemu poziomowi edukacji, ochrony zdrowia, spójności społecznej i terytorialnej, jak również ochronie środowiska w bezpiecznym i spokojnym świecie, przy poszanowaniu różnorodności kulturowej.

Aby osiągnąć te cele w Europie i w świecie, Unia Europejska i jej Państwa Członkowskie, zobowiązują się do poszanowania i realizowania, indywidualnie i wraz z partnerami, następujących celów i zasad:

Cele kluczowe

OCHRONA ŚRODOWISKA

Zapewnić możliwość utrzymania pełnej różnorodności form Życia na Ziemi, szanować ograniczone zasoby naturalne planety i zagwarantować wysoki poziom ochrony i poprawy jakości środowiska.

Zapobiegać zanieczyszczeniu środowiska i redukować je oraz propagować zrównoważone metody produkcji i konsumpcji, aby wyeliminować związek między wzrostem gospodarczym a degradacją środowiska.

SPRAWIEDLIWOŚĆ SPOŁECZNA I SPÓJNOŚĆ

Promować demokratyczne, zdrowe, bezpieczne i sprawiedliwe społeczeństwo oparte na integracji społecznej, społeczeństwo, które szanuje prawa podstawowe i różnorodność kulturową, gwarantuje równość kobiet i mężczyzn oraz zwalcza wszelkie formy dyskryminacji.

⁷ patrz: Europejska Agencja Ochrony Środowiska (EEA).

⁸ tekst jest tłumaczeniem Konkluzji Prezydencji z posiedzenia Rady Europejskiej ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/PL/ec/85360.pdf.

DOBROBYT GOSPODARCZY

Promować dobrze prosperującą, innowacyjną, bogatą w wiedzę, konkurencyjną i ekologicznie wydajną gospodarkę, która byłaby gwarantem wysokiej stopy życiowej, pełnego zatrudnienia i wysokiej jakości pracy na terenie całej Unii Europejskiej.

WYPEŁNIANIE OBOWIĄZKÓW NA ARENIE MIĘDZYNARODOWEJ

Wspierać tworzenie, na całym świecie, demokratycznych instytucji opierających się na pokoju, bezpieczeństwie i wolności, oraz bronić stabilności tych instytucji. Aktywnie promować zrównoważony rozwój na całym świecie i zapewniać, że wewnętrzne i zewnętrzne polityki Unii Europejskiej są zgodne ze zrównoważonym rozwojem w ujęciu ogólnoswiatowym i z jej zobowiązaniami międzynarodowymi.

Zasady przewodnie polityk

PROPAGOWANIE I OCHRONA PRAW PODSTAWOWYCH

Umieścić człowieka w centralnym punkcie polityk Unii Europejskiej, propagując prawa podstawowe, zwalczając wszelkie formy dyskryminacji i działając na rzecz zmniejszenia ubóstwa i eliminacji zjawiska wykluczenia społecznego na całym świecie.

SOLIDARNOŚĆ WEWNĄTRZ- I MIĘDZYPOKOLENIOWA

Odpowiadać na potrzeby obecnych pokoleń, nie ograniczając możliwości przyszłych pokoleń do zaspokajania ich potrzeb tak w Unii Europejskiej, jak i poza nią.

OTWARTE I DEMOKRATYCZNE SPOŁECZEŃSTWO

Zagwarantować obywatelom możliwość korzystania z prawa dostępu do informacji i zapewnić im dostęp do wymiaru sprawiedliwości. Rozwijać odpowiednie kanały zapewniające konsultację i uczestnictwo wszystkim zainteresowanym stronom i stowarzyszeniom.

UDZIAŁ OBYWATELI

Zwiększyć udział obywateli w procesie podejmowania decyzji. Lepiej informować i w większym stopniu uwrażliwiać opinię publiczną na problem zrównoważonego rozwoju. Informować obywateli o wpływie, jaki mają na środowisko i o różnych sposobach dokonywania wyborów bardziej zgodnych z zasadą zrównoważonego rozwoju.

UDZIAŁ PRZEDSIĘBIORSTW I PARTNERÓW SPOŁECZNYCH

Wzmocnić dialog społeczny, odpowiedzialność społeczną przedsiębiorstw oraz partnerstwa publiczno-prywatne w celu wspierania współpracy i wspólnej odpowiedzialności, mając na uwadze osiągnięcie zrównoważonej produkcji i konsumpcji.

SPÓJNOŚĆ POLITYK I SPRAWOWANIE RZĄDÓW

Promować spójność między wszystkimi politykami Unii Europejskiej i działaniami prowadzonymi na szczeblu lokalnym, regionalnym, krajowym i światowym w celu zwiększenia ich wkładu w zrównoważony rozwój.

INTEGRACJA POLITYK

Promować integrację czynników natury gospodarczej, społecznej i środowiskowej, tak aby były one spójne i wzajemnie się wzmacniały, poprzez pełne wykorzystanie instrumentów mających na celu lepsze uregulowania prawne, jak zrównoważona ocena wpływu oraz konsultacje z zainteresowanymi stronami.

WYKORZYSTANIE NAJLEPSZEJ DOSTĘPNEJ WIEDZY

Zapewnić, że polityki są opracowywane, oceniane i wdrażane na podstawie najlepszej dostępnej wiedzy oraz że są one rozsądne z gospodarczego, społecznego i środowiskowego punktu widzenia i zapewniają właściwy stosunek kosztów do korzyści.

ZASADA OSTROŻNOŚCI

W przypadkach wątpliwości naukowych wprowadzać w życie procedury oceny i odpowiednie środki zapobiegawcze w celu uniknięcia szkód dla zdrowia ludzkiego i środowiska.

ZASADA „ZANIECZYSZCZAJĄCY PŁACI”

Zapewnić, że ceny odzwierciedlają rzeczywiste, ponoszone przez społeczeństwo koszty działań związanych z produkcją i konsumpcją oraz że zanieczyszczający płacą za szkody, które wyrządzają zdrowiu ludzkiemu i środowisku.

Dokument wyraźnie nawiązuje do tzw. Karty Ziemi zawierającej 27 zasad szczegółowych zrównoważonego rozwoju, przyjętych na konferencji w Rio de Janeiro w 1992 r.

Dokumenty krajowe

Na poziomie krajowym podstawowymi dokumentami są:

W aspekcie prawnym – **Konstytucja Rzeczypospolitej Polski**, która w art. 5 i 74 zawiera zrównoważony rozwój jako zasadę, którą winno się kierować Państwo, **Ustawa prawo ochrony środowiska oraz ustawy jej pokrewne** zobowiązujące do kierowania się zasadą zrównoważonego rozwoju w różnych etapach działań: planistycznych, realizacyjnych i zarządzania.

Dokumenty programowe średnio- i długookresowe:

Polska 2025. Długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju. Wyznacza ona podstawy i związki dla rozwoju wiążące politykę społeczną, gospodarczą, ochrony środowiska oraz gospodarki przestrzennej i regionalnej w Polsce.

II Polityka Ekologiczna Państwa zawiera cele i zasady i działania tej polityki oraz narzędzia instytucjonalne, prawne, gospodarcze mające zapewnić jej realizację dla trzech horyzontów roku 2002, 2010 i do 2025 roku.

Polityka Ekologiczna Państwa na lata 2003-2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010 mająca charakter wykonawczy II Polityki, nazywana jednak także III PEP. Określa cele ochrony dziedzictwa przyrodniczego, racjonalnego użytkowania zasobów, użytkowania surowców i energii, ochrony zdrowia i bezpieczeństwa ekologicznego i ochrony klimatu.

Obok tych dokumentów, szczególne znaczenie mają w kształtowaniu nowej polityki ekologicznej:

Krajowy plan Gospodarki Odpadami,
Krajowy Program Zwiększenia Lesistości,

Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych, Krajowa Strategia Ochrony i Umiarkowanego Użytkowania Różnorodności Biologicznej i program działań.

W bezpośrednim związku pozostają dwa nadrzędne do strategii dokumenty: NPR i NSRR na lata 2007-2013.

W obu problematyka rozwoju zrównoważonego należy do ważniejszych problemów rozwoju, jednakże przeważają opinie, szczególnie w odniesieniu do NPR, że ma ona pod tym względem charakter deklaracyjny⁹. Nie zostały w niej m.in. uwzględnione uwagi, jakie sformułowano na Forum Polskim w sprawie strategii Lizbońskiej. Podejście twórców NPR do zagadnień zrównoważonego rozwoju odzwierciedla bardzo skromny zestaw wskaźników do osiągnięcia celów w tym zakresie obejmujący strukturę demograficzną, wartości energii odnawialnej, powierzchnie lasów i rezerwatów, wskaźniki czystości środowiska.

Poziom regionalny

Wśród dokumentów kierunkowych na poziomie regionu najważniejszymi są: **Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego** uchwalona w roku 2000; **Program Wojewódzki Rozwoju Regionalnego Małopolski na lata 2004-2006** uchwalony w roku 2004, oraz **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego** uchwalony w roku 2003.

Na terenie województw realizowane są również::

„Kompleksowy program gospodarki odpadami niebezpiecznymi w regionie Polski Południowej”. Program ten został przyjęty przez Zarząd Województwa Małopolskiego 29 sierpnia 2002 r. i obejmuje województwa: śląskie (leader), opolskie i małopolskie.

Zintegrowany program łagodzenia skutków restrukturyzacji górnictwa, hutnictwa oraz wielkiej syntezy chemicznej na terenie województwa małopolskiego (2003), finansowany w oparciu o montaż środków pochodzących różnych źródeł (budżetu państwa, pożyczek rządu m.in. z Banku Rozwoju Rady Europy).

3. Identyfikacja, analiza i ocena istniejącego stanu zasobów środowiska oraz potencjalnych zmian tego stanu w przypadku braku realizacji celów zawartych w Strategii

3.1. Stan zasobów środowiska i istniejące presje na środowisko¹⁰

Położenie

Województwo położone w historycznej i geograficznej krainie Małopolski zajmuje powierzchnię 15 107 km² (tj. 4,8% powierzchni kraju), w skład której wchodzi 22 powiaty oraz 182 gminy, które zamieszkuje 3 252,9 tys. osób (2003 r.), co stanowi 8,5% ludności

⁹ m.in.: Famielec J. Analiza porównawcza NRR 2007-2013 z polityką ochrony środowiska. Kraków, sierpień 2005; <http://www.npr.gov.pl>; też: Nasza wizja Polski w procesie przygotowania Narodowego Planu Rozwoju 2007-2013. Stanowisko pozarządowych organizacji ekologicznych. Warszawa kwiecień 2005.

¹⁰ Informacje te opracowano na podstawie corocznych raportów WIOS w Krakowie i Programu Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego na lata 2005-2012.

kraju. Małopolska w swych granicach administracyjnych sąsiaduje z województwami: śląskim, świętokrzyskim i podkarpackim oraz z Republiką Słowacką.

Środowisko przyrodnicze województwa należy do najbardziej zróżnicowanego w skali kraju. Tworzą je różne w budowie geologicznej i silnie zróżnicowane krajobrazowo główne jednostki fizyczno-geograficzne: wyżynna, wapienna Jura Krakowsko-Częstochowska i równinna Niecka Nidziańska od północy, środkową część stanowi biegnąca od zachodu Kotlina Oświęcimska i rozszerzająca się ku wschodowi Kotlina Sandomierska, na styku których położony jest Kraków – stolica województwa, a od południa większą część stanowią fliszowe Karpaty Zachodnie obejmujące ok. 60% powierzchni województwa z wysokogórską i polodowcową rzeźbą Tatr.

Tak duże zróżnicowanie morfogenetyczne i wysokościowe rzeźby terenu kształtuje w znacznej mierze warunki klimatyczne, glebowe i florystyczne, co w konsekwencji wpłynęło na wykształcenie się regionalnych sposobów gospodarowania tworzących swoiste odrębności społeczno-kulturowe.

Zasoby mineralne

Złożona budowa struktur geologicznych szczególnie północnej i środkowej części sprawia, że województwo charakteryzuje różnorodność surowców mineralnych, lecz dziś już o znacznie zmniejszającym się znaczeniu gospodarczym.

Do najbogatszych należą surowce skalne i kruszywa mineralne. Zasoby węgla, gazu ziemnego, ropy naftowej i torfu mają znaczenie głównie lokalne. Rudy metali głównie cynku i ołowiu w związku z wyczerpywaniem się zasobów tracą na znaczeniu, podobnie jak pokłady soli kamiennej, której wydobycie wstrzymano już parę lat temu.

Główne zadania w tej dziedzinie dotyczą obecnie bardziej zapewnienia odpowiednich warunków dla gospodarowania na terenach objętych do niedawna działalnością górniczą, która odpowiedzialna jest za szkody na powierzchni w eksploatacji wgłębnej i odkrywkowej (np. Wieliczka, Olkusz).

Tab. 1. Zasoby złóż kopalin i eksploatacja

Kopalina	Jednostka	Zasoby	Eksploatacja roczna
Kopaliny energetyczne:			
Węgiel kamienny	tys. ton	8 911 679	4 308
Ropa naftowa	tys. ton	126	16
Gaz ziemny	mln m ³	7 129,12	210,5
Surowce chemiczne:			
Sól kamienna	tys. ton	2083	0
Rudy metali:			
Rudy cynku i ołowiu	tys. ton	70062	4863
Surowce skalne:			
Dolomity	tys. ton	229 935	774
Piaski formierskie	tys. ton	20 286	146
Kopaliny pospolite:			
Wapień	tys. ton	534 069	2000
Porfiry	tys. ton	91 143	453
Diabazy	tys. ton	5 118	170
Piaskowce	tys. ton	514 532	907
Piaski podposadzkowe	mln m ³	31 075	masowo
Kruszywo naturalne	tys. ton	1 677 976	masowo
Iły ceramiki budowlanej	tys. m ³	112 565	315

Źródło: Program Ochrony Środowiska Woj. Małopolskiego na lata 2005-2012.

Zanieczyszczenia powietrza

Na terenie województwa większe emitory zanieczyszczeń powietrza znajdują się w jego środkowej i północno-zachodniej części. Mimo znaczącego ograniczania emisji Małopolska produkuje ciągle jeszcze duże ilości gazów przemysłowych, co stawia ją na czwartym miejscu za województwem śląskim, łódzkim i mazowieckim. Blisko połowa emisji ze źródeł szczególnie uciążliwych pochodzi z przemysłu, a dalsze 40% z energetyki.

Na przestrzeni lat 1999-2003 emisje głównych zanieczyszczeń powietrza spadły o kilkanaście procent, w tym dwutlenku siarki o 17,6%, dwutlenku azotu o 19,4%, tlenu węgla o 16,6%. W tym czasie emisja pyłów zmniejszyła się o 32,6%.

Systematycznie zwiększa się natomiast stopień redukcji zanieczyszczeń i w 2003 r. obejmował on 99% zanieczyszczeń pyłowych i 44,8% zanieczyszczeń gazowych. W 2002 r. było to odpowiednio 98,8% i 38,7%.

Redukcja emisji nie przekłada się jednak tak wyraźnie na poprawę jakości powietrza, gdyż poziom stężeń kształtuje różne zmienne w czasie czynniki meteorologiczne, także napływ zanieczyszczeń z spoza województwa, lokalna emisja komunalna i z ruchu pojazdów. Istotnym czynnikiem oddziałującym na jakość powietrza pozostaje rzeźba terenu i intensywność zabudowy, które w znacznej mierze kształtują wymianę powietrza. Stąd województwo jest silnie zróżnicowane pod względem stopnia zanieczyszczenia powietrza posiadając tereny o znikomym zanieczyszczeniu, w pełni odpowiadające standardom miejscowości uzdrowiskowych, lecz jednocześnie obszary miejsko-przemysłowe z aglomeracją Krakowa, gdzie poprawa jakości powietrza następuje stosunkowo powoli.

Aktualnie nie występują obszarowe przekroczenia dopuszczalnych norm dwutlenku siarki z wyjątkiem zdarzających się przekroczeń wartości średniodobowych w powiecie oświęcimskim. Lokalne przekroczenia występują również na terenach Ojcowskiego Parku Narodowego i uzdrowiska w Swoszowicach, lecz na terenach tych obowiązują zaostrzone wartości dopuszczalnych stężeń.

Stężenia pyłu zawieszonego – choć wykazują tendencję zniżkową to w odniesieniu do ostrzejszych obecnie norm przekraczają te wartości w wielu miejscach wyższych obecnie norm dopuszczalnych. Ich zakres średnioroczny obejmował wartości od 17 mg/m³ w Gorlicach do 80 mg/m³ w Krakowie, a na obszarach ochrony uzdrowiskowej od 9 mg/m³ w Wysowej do 25 mg/m³ na terenie Swoszowic.

Uwidacznia się spadek stężenia ołowiu. Średnie stężenia ołowiu zawierały się pomiędzy 0,03 µg/m³ w Proszowicach do 0,088 µg/m³ w Krakowie przy ul. Bulwarowej, co stanowi mniej niż 20% dopuszczalnych wartości.

Odwrotna sytuacja występuje w zakresie benzoapirenu. Jego stężenie wzrosło z 7,61 µg/m³ w Krakowie w 1999 r. do 8 µg/m³ w Krakowie i Tarnowie oraz 11 µg/m³ w Skawinie w 2003 r.

Podobnie jest z benzenem w powietrzu, którego poziom w 1999 roku wzrósł (0,3÷3,2 µg/m³) do (1,4÷4,9 µg/m³) w 2003 roku. Wartość średnioroczna wynosząca 5 µg/m³ na terenie województwa w 21 punktach nie została przekroczona za wyjątkiem Krakowa, gdzie przy al. Krasieńskiego wynosiła ona odpowiednio 6,5 µg/m³ oraz 5,6 µg/m³ na stacji przy ul. Bulwarowej.

W obu przypadkach wzrost stężeń należy wiązać z stałym zwiększaniem się ruchu samochodowego oraz emisją komunalną w sezonie zimowym.

Gospodarowanie wodami

Na tle relatywnie małych zasobów wodnych Polski (1600 m³ m-k/rok), posiadając dość dobrze rozwiniętą sieć rzeczną, województwo należy do bardziej zasobniejszych w wody powierzchniowe (14,2% zasobów kraju), które do pewnego stopnia rekompensują stosunkowo niskie zasoby wód podziemnych (tylko 3,5% zasobów eksploatacyjnych kraju).

Wody powierzchniowe. Prawie 98% obszaru województwa należy do dorzecza Wisły, a pozostałe 2% w zlewni Czarnej Orawy znajduje się w dorzeczu Dunaju.

Istotnym problemem jest duża w ciągu roku zmienność odpływu, ok. dwukrotnie większa niż dla Polski ($5,2 \text{ dm}^3/\text{s}$ z 1 km^2). Z powodu rzeźby terenu, Małopolska jest także regionem o największej zmienności przepływów w rzekach, częściowo tylko złagodzonej zabudową hydrotechniczną rzek (duże zbiorniki zaporowe na Dunajcu, Sole i Rabie).

Wody podziemne. Głównie zasoby wód znajdują się w utworach mezozoicznych i czwartorzędowych usytuowanych w części południowej i północno-zachodniej województwa o łącznych zatwierdzonych zasobach eksploatacyjnych w ilości ok. 50 000 m^3/h . Tworzą je 23 Główne Zbiorniki Wód Podziemnych (GZWP) znajdujące się w całości bądź częściowo w obrębie województwa.

Złoża wód mineralnych. Na terenie południowej części województwa głównie w dolinie Popradu i Pienin występują bogate złoża wód mineralnych wykorzystane do celów balneologicznych oraz butelkowania wód mineralnych. Wody uznane za lecznicze występują w 15 uzdrowiskach. Są to wody typu szczaw oraz solanki i wody siarczkowe występujące w drugiej strefie, która obejmuje również rejon Szczawy i Poręby oraz Wysowej. Trzecim obszarem występowania wód mineralnych jest rejon Krakowa: Mateczny, Swoszowice.

Wody termalne. W części karpackiej województwa małopolskiego oprócz unikalnego w skali europejskiej zbiornika wód geotermalnych Podhala, występowanie wód geotermalnych ma charakter lokalny. W części północnej województwa – występują one w obrębie Niecki Miechowskiej i okolic Słomnik i Raclawic, gdzie mimo stosunkowo niskich temperatur, charakteryzują się wysokimi wydajnościami i samowypływem, a przy tym nie są zmineralizowane. Korzystne parametry geotermalne wód stwierdzono też w rejonie Niepołomic, Bochni, Brzeska czy Rzezawy.

Pobór wody. Pod względem ilości poboru wody Małopolska zajmuje 5 miejsce wśród innych województw, co z ilością $879,9 \text{ hm}^3/\text{rok}$ stanowi 8% zużycia krajowego. W ostatnich w dwóch latach po okresie pewnej stabilizacji zaznaczył się wzrost poboru głównie przez przemysł i do celów energetycznych, który wykorzystuje je w 72,6%.

Ponad 86% całkowitego poboru wód pochodzi z ujęć wód powierzchniowych. Dla celów komunalnych tylko 33,4% zapotrzebowania pokrywane było z wód podziemnych.

Oczyszczanie ścieków. Struktura oczyszczania ścieków ogółem (w %) w 2004 r. wg danych GUS:

Tab. 2.

Wyszczególnienie	Polska	Małopolska (miejsce w kraju)
– ścieki oczyszczone:	90,4	99,4 (2)
mechanicznie:	27,8	72,8 (1)
chemicznie:	5,1	2,8 (5)
biologicznie:	28,9	7,8 (16)
z podwyższonym usuwaniem biogenów:	28,6	16,0 (15)
– nieczyszczone	9,6	0,6 (16)

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny GUS [2005]

W 2003 roku z oczyszczalni ścieków korzystało 1620,6 tys. osób, podczas gdy w roku 2002 było to 1581, 6 tys.

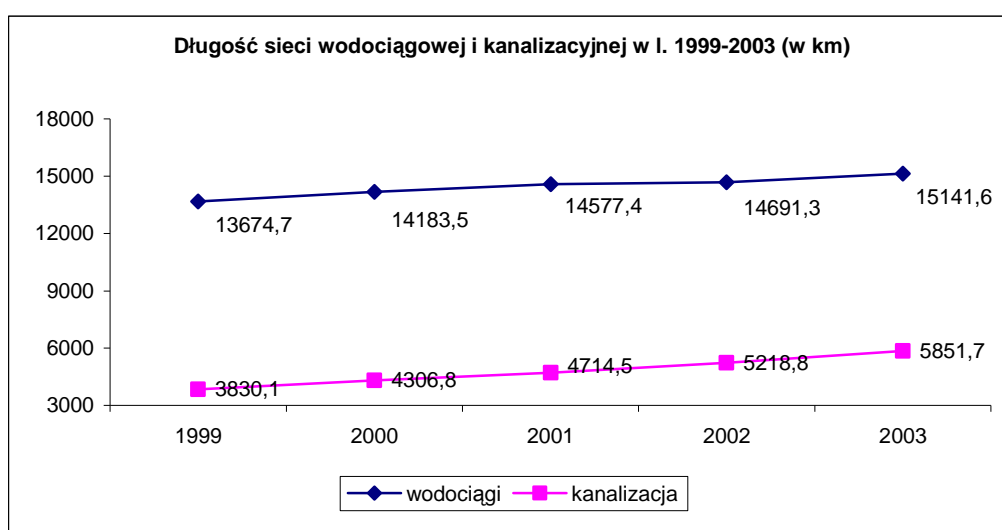
Sieci wodociągowo-kanalizacyjne

Tab. 3. Dynamika przyrostu długości sieci wodociągowych i kanalizacyjnych

Dynamika przyrostu długości sieci (liczona w stosunku do roku poprzedzającego)				
Nazwa sieci	2000	2001	2002	2003
wodociągi	103,7	102,8	100,8	103,1
kanalizacja	112,4	109,5	110,7	112,1

Źródło: Pole C – Gospodarstwo, kapitał... [2005]

Wykres 1 Długość sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w latach 1999-2003

Źródło: Pole C – Gospodarstwo, kapitał... [2005]

W województwie małopolskim występuje duża dysproporcja między długością sieci kanalizacyjnej i wodociągowej. Stosunek długości sieci kanalizacyjnej do wodociągowej w roku 1999 wynosił 28,0%, natomiast w 2003 roku – 38,7%. Od roku 2001 wystąpił pozytywny, większy przyrost sieci kanalizacyjnej niż wodociągowej, lecz gęstość tej sieci jest niska (38,5 km na 100 km²), ustępując gęstości sieci gazowej – 144,7 km na 100 km² i wodociągowej – 99,7 km na 100 km².

Jakość wód

Mimo widocznej poprawy w ilości urządzeń i systemów odprowadzających ścieki do wód powierzchniowych jakość tych wód w województwie pozostaje wciąż niezadowolająca. W latach 1999-2003 zwiększyła się o ok. 100-130 km długość rzek w I i II klasie czystości wg każdego z kryteriów: fizykochemicznego, bakteriologicznego i hydrobiologicznego. Udział długości rzek wg oceny ogólnej prowadzących wody klasy I i II w stosunku do III i non odpowiada stosunkowi jak 1 do blisko 7. Wskaźnikiem decydującym o jakości pozostają wciąż zanieczyszczenia bakteriologiczne oceniane mianem Coli typu kałowego oraz azot azotynowy.

Jakość wód podziemnych, w których dominują zasoby w najwyższych klasach Ia i Ib nie jest objęta siecią monitorowania w takim stopniu jak wody powierzchniowe, stąd nie

można jednoznacznie ocenić zmian, które byłyby spowodowane czynnikami antropogenicznymi. WIOŚ w Krakowie ocenia, że w 2003 r. udział wód o bardzo dobrej i dobrej jakości wynosił 84,4% badanych punktów kontroli jakości tych wód.

Gleby, procesy geodynamiczne i skażenia przemysłowe

Ziemie województwa charakteryzują najwyższe wskaźniki przydatności dla rolnictwa w jego części północnej i wschodniej (Wyżyna Miechowska i częściowo Kotlina Sandomierska) oraz na zachodzie w obrębie Kotliny Oświęcimskiej, województwa (Wyżyna Miechowska i częściowo Sandomierska), na Wyżynie Krakowskiej w części Kotliny Oświęcimskiej oraz w północnej części Pogórza Karpackiego. Na pozostałym obszarze warunki do prowadzenia działalności rolniczej są średnio korzystne z wyjątkiem terenów górzystych.

Badania jakości gleb wskazują, że przeważający ich areał wymaga wapnowania. Gleby o odczynie bardzo kwaśnym stanowią 64%, a wymagające wapnowania blisko 71%. Znaczna część gleb wykazuje niedobory fosforu (59%) i potasu – 51% użytków rolnych.

Skutki zakwaszenia gleb w postaci spływów wód powierzchniowych niekorzystnie wpływają na procesy eutrofizacji, choć wobec wysokiego odpływu nie jest to proces znaczący w województwie.

Znacznie bardziej zagrożone są same gleby na skutek procesów erozji powierzchniowej, którą objęte jest około 57% obszaru, w tym na 14% obszaru występuje erozja silna, a na powierzchni 1,5% obszaru erozja bardzo silna.

Na przestrzeni ostatnich lat obserwuje się systematyczny spadek powierzchni użytków rolnych, a w ich strukturze zmniejszenie powierzchni gruntów ornych na rzecz powierzchni łąk i pastwisk.

Ważnym problemem jest likwidacja terenów skażonych w wyniku prowadzonej działalności przemysłowej. W wyniku inwentaryzacji przeprowadzonej we współpracy z Fonią w Danii realizowany jest pilotowy program rekultywacji tych terenów.

Na liście terenów i obiektów najbardziej skażonych (*hot spots*) znajdują się:

1. Zanieczyszczenie odpadami azbestowymi w gminie Szczucin, powiat dąbrowski.
2. Zanieczyszczenie chromem pochodzące z 18 garbarni gminy Zembrzyce (cały teren gminy).
3. Zanieczyszczenie metalami ciężkimi i rozpuszczalnikami z walcowni metali Dziedzice, powiat oświęcimski.
4. Magazyn nawozów i środków ochrony roślin Chełmiec, powiat nowosądecki.
5. Zanieczyszczenie kadmem z fabryki emalii „Emalia” S.A. w Olkuszu, powiat olkuski.
6. Zanieczyszczenie ropopochodnymi pochodzącymi z rafinerii ropy naftowej w Limanowej, powiat limanowski.
7. Zanieczyszczenie metalami ciężkimi z Niedomickich Zakładów Produkcji Celulozy w Niedomicach, powiat tarnowski.
8. Składowisko komunalne w Mszanie Dolnej, powiat limanowski.
9. Zanieczyszczenie cynkiem i ołowiem z obiektów górniczych. ZGH Bolesław w Bukownie, powiat olkuski.
10. Teren byłej jednostki wojskowej w Tomicach, powiat wadowicki.

Gospodarka odpadami

W gospodarce odpadami województwa daje się zauważyć utrzymywanie się ilości wytwarzanych odpadów przemysłowych na dość wysokim poziomie ok. 10 mln ton/rok i spadek ewidencjonowanych odpadów komunalnych w tempie ok. 25 tys. ton/rok. Jednak problemem dotąd nierozwiązanym jest wprowadzanie do środowiska odpadów w sposób niekontrolowany na dzikich wysypiskach lub spalanie resztek w piecach i kotłach co.

Katastrofalna jest też sytuacja z uregulowaniem prawnym działających składowisk, które w zdecydowanej większości obiektów przemysłowych wymagają modernizacji, a 1/3 składowisk komunalnych kwalifikuje się do wstrzymania ich działalności.

Tab. 4.

Wyszczególnienie	2002	2003	2004
Odpady przemysłowe	9860, 6 tys. ton	10604, 5 tys. ton	10079,9 tys. ton
Udział w kraju		8,8%	8,1%
w tym odzysk	7647 tys. ton.	7356 tys. ton	7068 tys. ton
Powierzchnia niezrekultywowanych składowisk	980 ha	944 ha	935,2 ga
Odpady komunalne	621,5 tys. tony	607 tys. ton	b.d.
Odpady niebezpieczne	b.d.	425,1 (31,7%)	b.d.

Źródło: Materiały statystyczne GUS – MOŚ za rok 2004.

Hałas

Lawinowy przyrost pojazdów powoduje szybki wzrost zagrożenia hałasem tak dla mieszkańców dużych aglomeracji, jak również terenów położonych wzdłuż tras komunikacyjnych. Pogarsza się poziom hałasu na terenach uznawanych jeszcze do niedawna za ciche. Nowe inwestycje komunikacyjne w miastach, mimo, że posiadają osłony przed hałasem w minimalnym stopniu przyczyniają się do obniżenia hałasu, który ma w coraz większym stopniu charakter powierzchniowy. Ocenia się, że w 2012 r. zagrożenia tego rodzaju mogą objąć 60% ludności kraju¹¹. Na terenie województwa występują przekroczenia wartości progowych hałasu zarówno w porze nocnej, jak również w porze dziennej (np. autostrada A4, droga międzynarodowa E40). Inne rodzaje hałasu komunikacyjnego mają zdecydowanie znaczenie lokalne.

Środowisko przyrodnicze

Środowisko przyrodnicze województwa małopolskiego charakteryzuje zróżnicowana budowa geologiczna, znaczne urozmaicenie rzeźby terenu, różnorodność warunków klimatycznych, glebowych i hydrologicznych. Sprzyja to wykształceniu bogactwa rozmaitych siedlisk o dogodnych warunkach dla występowania wielu gatunków flory i fauny. Decyduje o wysokiej, również w skali całego kraju, różnorodności biologicznej.

Stan rozpoznania zasobów przyrodniczych województwa można ocenić ogólnie jako dobry, chociaż przestrzennie nierównomierny. Bardzo dobra znajomość zasobów i wartości przyrodniczej dotyczy głównie terenów górskich – Tatr, Pienin, Babiej Góry, Gorców i Beskidu Sądeckiego, a także obszarów Puszczy Niepołomickiej i Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej.

Obszary i obiekty przyrodnicze najbardziej cenne w skali kraju i województwa – jako najlepiej rozpoznane – już zostały objęte ochroną prawną. Inne obszary Małopolski o wybitnych walorach przyrodniczych, istotne w skali krajowej i międzynarodowej, taką ochroną będą objęte w przyszłości i włączone w sieć obszarów chronionych.

Przestrzenny system ochrony przyrody tworzą tereny o zróżnicowanym statusie prawnym i o rozmaitych funkcjach – parki narodowe, rezerwaty przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, pomniki przyrody, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, stanowiska dokumentacyjne, obszary Natura 2000, strefy ochronne wokół miejsc gniazdowania.

¹¹ Informacje Ministerstwa Środowiska.

Łączna powierzchnia terenów objętych prawną ochroną przyrody w województwie małopolskim wynosi 876 111 ha, co stanowi 57,9% powierzchni województwa.

Tab. 5. Formy prawnej ochrony przyrody w woj. małopolskim (źródło: Wojewódzki Konserwator Przyrody, 2004 r.)

Lp.	Nazwa formy ochrony przyrody	Liczba	Powierzchnia w:			
			ha	% powierzchni województwa	Otuliny w:	
					ha	% powierzchni województwa
1.	Parki narodowe	6 ¹⁾	38 118,3	2,52	42 456,21	2,80
2.	Rezerwy przyrody	84	3 024,3	0,20	320,19	0,02
3.	Parki krajobrazowe	11 ²⁾	117 596,3	11,73	104 410,8	6,89
4.	Obszary chronionego krajobrazu	9 ³⁾	644 545,3	42,56		
5.	Obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000	1 ⁴⁾	11 897,0	0,78		
6.	Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	3	104,5	0,01		
7.	Użytki ekologiczne	25	777,3	0,05		
8.	Pomniki przyrody	1 823		—		
9.	Stanowiska dokumentacyjne	53	48,1	0,00		
10.	Strefy ochronne wokół miejsc gniazdowania	52		—		

6¹⁾ uwzględniono Magurski Park Narodowy i jego powierzchnię położoną na obszarze woj. małopolskiego,

9³⁾ 4 obszary chronionego krajobrazu położone są na obszarze dwóch województw,

11²⁾ 3 krajobrazowe położone są na obszarze dwóch województw,

1⁴⁾ obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000, wyznaczone są również w granicach TPN i GPN już objętych ochroną prawną – na pow. 28 318,3 ha.

1. System obszarów i obiektów przyrodniczych prawnie chronionych

Parki narodowe o łącznej powierzchni 38 118 ha usytuowane są głównie w terenach górskich, na południu województwa. Cztery parki narodowe leżą na terenach przygranicznych z Republiką Słowacji (BPN, MPN, TPN, PPN). Pieniński PN i Tatrzański PN posiadają swoje odpowiedniki (PIENAP, TANAP) po słowackiej stronie granicy, a Babiogórski PN sąsiaduje ze słowackim rezerwatem przyrody „Babia Hora”.

W woj. małopolskim ochroną ścisłą objęte jest łącznie ponad 43% powierzchni parków narodowych, co potwierdza wyjątkowe bogactwo przyrodnicze tego rejonu kraju. Największy udział powierzchni parku znajdującej się pod ochroną ścisłą, w ogólnej powierzchni parku, wykazują: Tatrzański PN – 54,4% oraz Gorczański PN – 51,4%.

Babiogórski PN i Tatrzański PN uznane są za Rezerwy Biosfery UNESCO MaB i włączone w światową sieć terenów tego typu.

Rezerwy przyrody to 84 obiekty na terenie całego województwa. Zajmują łącznie powierzchnię 3024 ha, czyli obejmują około 0,20% terytorium województwa. Najliczniejszą grupę stanowią rezerwy leśne (41 obiektów) i krajobrazowe (17).

Parki krajobrazowe zajmują w woj. małopolskim powierzchnię 117 596 ha, czyli około 11,7% obszaru województwa. Usytuowane są głównie w zachodniej i północno-zachodniej części województwa, w jego środkowej części oraz na południu. Niektóre z nich posiadają własne otuliny, dla innych PK funkcję tę pełnią przylegające tereny obszarów chronionego krajobrazu.

Obszary chronionego krajobrazu (9) zajmują w województwie łączną powierzchnię 644 545 ha, w tym cały teren dawnego województwa nowosądeckiego. Tereny te chronią

zróznicowane krajobrazowo typy ekosystemów, podlegają zagospodarowaniu i użytkowaniu sprzyjającemu uzyskaniu pożądanego stanu równowagi w środowisku przyrodniczym.

Pozostałe formy ochrony. Na terenie województwa małopolskiego znajdują się licznie inne obiekty chronione, w tym 3 zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, 28 użytków ekologicznych, 53 stanowiska dokumentacyjne, 52 strefy ochronne wokół miejsc gniazdowania oraz 1823 obiekty chronione w formie pomników przyrody.

Sieć ekologiczna Natura 2000.

Realizacja zaleceń dyrektywy Unii Europejskiej w sprawie ochrony dzikich ptaków zwanej Dyrektywą Ptasia stanowi podstawę zatwierdzenia na terenach woj. małopolskiego, trzech (3) obszarów specjalnej ochrony ptaków (OSO) Natura 2000 – spośród zgłoszonych 12 propozycji. Tereny te zajmują łącznie 40 215,3 ha, czyli około 4,6% ogółu powierzchni województwa objętej ochroną. Granicami OSO objęte są tereny Tatrzańskiego PN i Gorczańskiego PN oraz obszar Puszczy Niepołomickiej na powierzchni 11 897 ha.

Ochrona gatunkowa i ochrona zbiorowisk dotyczy występujących na terenie województwa małopolskiego licznych cennych gatunków flory i fauny, a także siedlisk przyrodniczych, objętych ochroną prawną. Znajdują się tutaj również stanowiska występowania wielu gatunków roślin i zwierząt znajdujących się w różnym stopniu zagrożenia egzystencji, na granicy zasięgu, bardzo rzadkich i na jedyńskich stanowiskach występowania w kraju itp.

2. *Inne obszary przyrodniczo cenne bez statusu prawnego*

Należą tu obszary woj. małopolskiego dotychczas nie objęte ochroną prawną, pomimo ich wybitnych cech, wartości i walorów przyrodniczych, a także o wyjątkowym znaczeniu w migracji flory i fauny, połączone w spójny przestrzennie system terenów ważnych w skali krajowej i europejskiej.

Ostoje przyrody CORINE w woj. małopolskim to system przestrzenny 37 ostoi przyrody, w tym 8 ostoi kompleksowych związanych z podstawowymi i cennymi przyrodniczo jednostkami geomorfologicznymi. W zasięgu ostoi tego systemu znajduje się również dodatkowo 45 ostoi cząstkowych.

Sieć obszarów ekologicznych ECONET-PL na terenie województwa obejmuje łącznie 11 obszarów węzłowych i biocentrów, rangi międzynarodowej (6 obszarów) i krajowej (5), połączonych ciągami 8 głównych korytarzy ekologicznych (przede wszystkim dolinami wielkich rzek, np. Wisły), w tym 5 korytarzy o najwyższym znaczeniu europejskim.

3. *Obszary leśne*

Współcześnie w Małopolsce drzewostany leśne zajmują powierzchnię ok. 434 000 ha. O zasobności w lasy regionu świadczy wskaźnik lesistości terenu, który w 1999 roku wynosił 28% i wzrósł w 2004 r. do 28,4%.

Stwierdzony przyrost powierzchni lasów związany jest z realizacją Krajowego Programu Wzrostu Lesistości oraz powiększania się powierzchni leśnej w wyniku naturalnej sukcesji, tzw. samosiejek.

Lasy małopolskie w części spełniają funkcje produkcji drewna, ale w znacznej części pełnią nader istotne i ważne funkcje ochronne różnego typu.

Stanowią bezcenny element środowiska przyrodniczego, czuły na niekorzystne oddziaływania bezpośrednie i pośrednie, lokalne i o zasięgu regionalnym, działające na drzewa i na siedlisko.

Lasami własności Skarbu Państwa w Małopolsce zarządzają Dyrekcje Regionalne Lasów Państwowych w Krakowie, Katowicach, Krośnie i Radomiu.

Ochrona dziedzictwa kulturowego

Małopolska jest regionem posiadającym szczególnie wartościowe obiekty kultury materialnej o znaczeniu krajowym i europejskim w postaci zabytków nieruchomych, wielkoobszarowych założeń miejskich i wiejskich, skansenów i innych zabytków zarejestrowanych. Do najważniejszych należy Stare Miasto w Krakowie, kopalnia soli w Wieliczce, klasztor w Kalwarii Zebrzydowskiej, także obóz koncentracyjny w Oświęcimiu – wszystkie wpisane na listę Światowego Dziedzictwa Kultury – UNESCO. Blisko 10% wszystkich zabytków nieruchomych kraju znajduje się w Małopolsce. Rocznie muzea Małopolski, których jest łącznie 105, zwiedza 1/4 wszystkich zwiedzających muzea w Polsce. Zasoby muzealne zgromadzone są ponadto w kościołach, klasztorach, u osób prywatnych. Dużym uznaniem u zwiedzających cieszą się obiekty sakralne, w tym także drewniane kościoły i cerkwie.

Gospodarowanie przestrzeni

Na terenie województwa zachodzą dość intensywne zmiany w strukturze użytkowania terenów. Zwiększaniu się powierzchni gruntów zainwestowanych odpowiada spadek użytków rolnych. W ciągu pięciu lat zmiany osiągnęły 9 punktów procentowych, co wyraźnie odbiega od średniej dla kraju. Udział gruntów ornych obniżył się z 72,9% do 65% w 2003 r., na rzecz upraw łąkowych.

Rocznie w Polsce proces wyłączeń gruntów rolnych i leśnych na inne cele oscyluje wokół 3,5 tys. ha. W 2003 r. w Małopolsce było to 177 ha, z czego 112 ha przeznaczono pod tereny osiedlowe, a dalsze 24 ha pod użytki kopalne.

W ogólnej ilości gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji, których było w województwie 3,1 tys. ha (4,5%) większość stanowią grunty zdewastowane.

3.2. Potencjalne zmiany stanu środowiska w przypadku braku realizacji celów zawartych w projekcie strategii

W założeniu dla tego scenariusza przyjmuje się, że przyszłe zmiany będą mieć charakter wynikający z obserwowanych trendów w gospodarce, środowisku, sferze społecznej, jako tzw. scenariusz kontynuacji. Nie oznacza to, że nie będą podejmowane działania w dziedzinach objętych strategią, a jedynie te zmiany będą następowały w tempie, jaki był obserwowany w ostatnich latach, tj. przy utrzymaniu dotychczasowych priorytetów i zaangażowania nakładów prorozwojowych na podobnym poziomie¹²). Opis zmian w ochronie środowiska dla tego scenariusza przeprowadzono w analogii do scenariusza kontynuacji w sferze gospodarczej i społecznej regionu.

W odróżnieniu od scenariusza kontynuacji scenariuszem odpowiadającym realizacji strategii byłby scenariusz „umiarkowanie optymistyczny” opracowany częściowo w materiałach studialnych do strategii. Opiera się on na założeniach wzrostu gospodarczego Polski i stabilizacji PKB w tych latach na poziomie ok. 5%, tj. takim, jaki zakłada NPR i NSRR. To założenie w odniesieniu do strategii rozwoju Małopolski jest tylko hipotetycznym założeniem, gdyż sam projekt strategii regionalnej nie był poddany

¹² Dla potrzeb symulacji tego wariantu wykorzystano materiały studialne opracowane przez Spółkę Sienna i Public Profit przygotowane w związku z pracami nad aktualizowaną strategią województwa w I kwartale 2005 r. oraz nieco wcześniejsze dane zawarte w Programie ochrony środowiska szacowane na 2008 r. dla wariantu „O”.

Kanwą do określenia scenariusza kontynuacji jak i oczekiwanego scenariusza realizacji strategii, który sformułowany został w materiałach studialnych jako „umiarkowanie korzystny” były dane z założeń i prac studialnych do projektów NPR i NSRR na lata 2007-2013 i wersji tych projektów przyjętych we wrześniu br. przez Radę Ministrów.

symulacjom prognostycznym uwzględniającym ten wzrost PKB. Stąd stawiając znak równości pomiędzy strategią i wariantem „umiarkowanie optymistycznym” zakłada się jedynie, że realizacja poszczególnych zadań dzięki pozyskaniu odpowiednich środków i właściwego podziału tych środków pomiędzy cele pozwoli na uzyskanie wyników odpowiadających wykonaniu wariantu umiarkowanie optymistycznego. Powyższe założenie może być jednak tylko wtedy realne, jeśli uda się pokonać rzeczywiste bariery stojące na przeszkodzie poszczególnych celów strategii.

Sfera gospodarki w scenariuszu kontynuacji

W tym wariantcie rozwój kraju przebiegałby przy znacznym ograniczeniu funduszy strukturalnych, a w ramach Wspólnej Polityki Rolnej (CAP) nastąpiłoby zmniejszenie dopłat bezpośrednich. Nakłady na rozwój nauki i innowacyjności byłyby bardzo okrojone, co nie pozwalałoby uzyskać ożywienia technologicznego w gospodarce. W tych warunkach wzrost PKB w województwie małopolskim odbywałby się w tempie nie przekraczającym 2-2,5% i przy dotychczasowych barierach byłby niższy niż przeciętnie w kraju z tendencją do powiększania się tej różnicy. Czynnikiem osłabiającym te procesy może być przewidywany wzrost ruchu turystycznego i rosnąca rola Krakowa także jako ośrodka pielgrzymkowego.

W tej sytuacji Małopolska utrzyma się w grupie 15 regionów UE z najniższym wskaźnikiem PKB *per capita*.

Jedynie słabe ożywienie gospodarcze może mieć reperkusje w postaci wzmożonej migracji poza granice, co z jednej strony spowodowałoby pewien spadek stopy bezrobocia, lecz z drugiej nasili udział osób w wieku poprodukcyjnym i spowoduje redukcję oczekiwanego wzrostu liczby ludności województwa. Utrzymane będą niekorzystne tendencje wzrostu bezrobocia szczególnie w grupie najmłodszych, choć wskaźnik ten będzie relatywnie na niższym poziomie niż w kraju. Bardzo prawdopodobne będzie dalsze zwiększenie różnic pomiędzy rolniczą, północną częścią a resztą województwa.

Scenariusz kontynuacji zakłada, że poziom rozwarstwienia, które ma miejsce w chwili obecnej będzie kontynuowany, co oznacza, że średnie zarobki będą rosły najszybciej w subregionach krakowskim, północnym oraz zachodnim, natomiast w subregionach południowym oraz tarnowskim będą rosły w stopniu umiarkowanym.

Sfera społeczna w scenariuszu kontynuacji

Trudności w przewyżczeniu trendów gospodarczych Małopolski znajdują konsekwencje głównie w braku alternatyw rozwijania działalności okołorolniczej pogłębiając skalę bezrobocia agrarnego. Podobnie wycofywanie się instytucji publicznych ze wsparcia socjalnego i ekonomicznego dotknie grupy osób starszych najbardziej upośledzonych materialnie. Wg przytaczanych tu obliczeń materiałów studialnych do strategii¹³ w Małopolsce odsetek osób starszych w społeczeństwie będzie wzrastać, co roku o ok. 0,0664% i osiągnie w roku 2010 poziom 17,46%, a w roku 2015 – 17,79%.

Programy edukacyjne nastawione na innowacyjność będą skierowane na wykształcenie młodych ludzi pozostawiając z braku środków problem ustawicznego dokształcania innych grup społecznych. Rozwój społeczeństwa informatycznego będzie odbywał się głównie w miastach przy rozbudowie infrastruktury gwarantującej dostawcom usług największy efekt ekonomiczny. W dziedzinie opieki społecznej względnie dobra sytuacja w Małopolsce nie będzie wymuszać zmian systemowych ponad zadania bieżące.

Wobec braku zachęt instytucjonalnych aktywność obywatelska utrzymać się będzie na niskim poziomie, a relacje z administracją publiczną, mimo upowszechnienia e-demokracji bardziej będą charakteryzować się *status quo*.

¹³ Mieszkańcy – Ekspertyza dla Pola A do SRWM na lata 2007 do 2015. Public Profits, kwiecień 2005.

Główny wysiłek położony będzie zapewne na zahamowanie wzrostowej w ostatnich latach liczby przestępstw w województwie. Wobec prostej zależności z poziomem bezrobocia istotna będzie koordynacja działań szeregu instytucji publicznych przeciwdziałających temu zjawisku społecznemu.

Średni roczny wzrost wskaźnika rozwoju szkolnictwa wyższego (wyrażonego liczbą studentów przypadających na 10 tys. ludności) w woj. małopolskim o 1% rocznie oznacza utrzymanie obecnej pozycji dla woj. małopolskiego i kontynuację obecnego trendu.

Sfera środowiskowa w scenariuszu kontynuacji

W projekcji scenariusza kontynuacji dla sfery środowiskowej wykorzystano dane pochodzące z Programu Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego opracowane na 2008 rok. Prognoza ta przedstawia zmiany ilościowe w tych dziedzinach gdzie to było możliwe. Dla innych elementów opracowano uzupełnienie zmian jakościowych w wariantcie kontynuacji, co omówiono poniżej.

Tab. 6. Prognoza scenariusza kontynuacji w 2008 r.

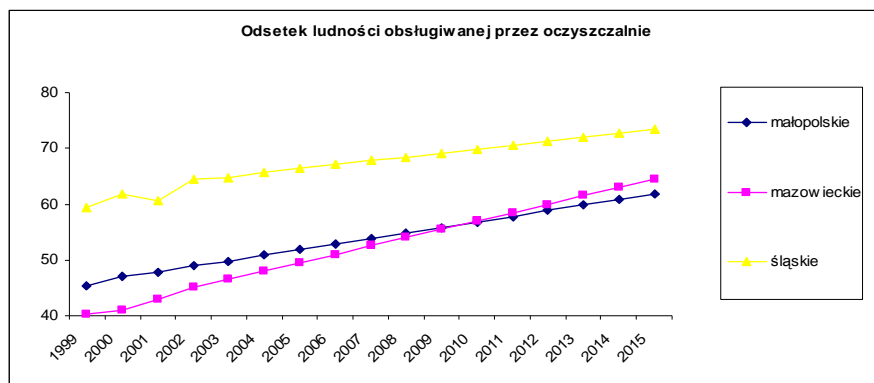
Wskaźniki środowiskowe	Stan obecny 2004 r.	Prognoza 2008 r.
Emisja zanieczyszczeń pyłowych(Mg/rok)	12 400	7902
Emisja zanieczyszczeń gazowych bez CO ₂ (Mg/rok):	131 100	102 857
Emisja CO ₂ (Mg/rok)	12 881 100	12 963 898
Emisja SO ₂ (Mg/rok)	52 900	42 629
Emisja NO _x (Mg/rok)	23 900	21 224
Maksymalne stężenia średnioroczne zanieczyszczeń (µg/m ³):		
– pył zawieszony	80	80
– SO ₂	66	66
– NO _x	66	66
Udział odnawialnych źródeł energii w produkcji energii elektrycznej (%)	3 (2003 r.)	5
Ścieki komunalne oczyszczone ogółem (w tym mechanicznie i biologicznie) (%)	99,2 (28,2)	100 (30,7)
Ludność korzystająca z komunalnych oczyszczalni ścieków (%)	51,5	54,5
Czynna sieć kanalizacyjna (km)	6479,1	8 351
Czynna sieć wodociągowa (km)	15 528,8	17 341
Grunty zdegradowane wymagające rekultywacji (ha)	3 147 (2003 r.)	3 100
Grunty zdewastowane i zdegradowane zrehabilitowane w ciągu roku (ha)	66 (2003 r.)	132
Wskaźnik lesistości województwa (%)	28,4	28,8
Powierzchnia lasów (ha)	431 100	436 948
Powierzchnia drzewostanów uszkodzonych oddziaływaniem gazów i pyłów (% pow. lasów)	69,5 (2003 r.)	69
Wskaźnik sztucznej retencji (%)	8 (2003 r.)	8
Pojemność całkowita zbiorników zaporowych (mln m ³)	310,6 (2003 r.)	586,4
Obwałowania przeciwpowodziowe (km)	1008,5 (2003 r.)	1 087

Źródło: Program Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego i materiały statystyczne GUS – MOŚ [2005].

W zakresie oddziaływań jakościowych problematyczny jest spadek stężeń zanieczyszczeń w Krakowie i w większych miastach, głównie wskutek braku możliwości dokonania poważniejszych zmian w organizacji ruchu drogowego spowodowanych obniżeniem tempa inwestycji komunikacyjnych i programu obwodnic miejskich.

Nierealne jest zrationalizowanie zużycia wody poprzez zapobieganie jej stratom do poziomu przewidzianego w II PEP oraz pełnej likwidacji zrzutów ścieków nieczyszczonych z miast i zakładów przemysłowych.

W zakresie inwestycji infrastrukturalnych przy utrzymaniu obecnych priorytetów wskaźniki wzrostu zostaną utrzymane, lecz obraz zmian relatywnie do zmian w kraju może być niekorzystny jak np. w zakresie udziału ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków (wykres 2).

Źródło: Mieszkańcy – Ekspertyza dla pola A [2005].

Przy kontynuacji wyznaczonego w latach 1999-2003 trendu – ze wzrostem odsetka ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie o 1 punkt procentowy rocznie – Małopolska straci wtedy swoją obecną pozycję na rzecz woj. mazowieckiego, gdzie obecna dynamika zmian jest większa. Przy tym scenariuszu odsetek mieszkańców Małopolski obsługiwanych przez oczyszczalnie ścieków wyniesie w 2015 roku 61,8 %, a więc niewiele więcej niż wynosiła średnia dla Polski w 2004 r. (59%).

Wątpliwe jest w tym scenariuszu przyjęcie zobowiązań przez Państwo do objęcia prawną ochroną obiektów postulowanych z listy *polish shadow* opracowanej przez NGO, gdyż na terenie Małopolski powierzchnia terenów objętych ochroną jest już znaczna.

W tej sytuacji może postępować powolna degradacja przyrodnicza terenów oczekujących na objęcie statusem ochronnym.

Wzrost lesistości województwa, przewidywany szczególnie w powiatach o najmniejszych poziomach lesistości m.in.: proszowickim i miechowskim będzie odbywał się bardziej wskutek naturalnej sukcesji niż planowych zalesień.

Natomiast nieokreślona z braku najnowszych danych pozostaje realna poprawa stanu zdrowotnego lasów w całym województwie wobec zahamowania w ostatnich latach trendu spadku emisji gazowych z terenu Śląska.

W zakresie eksploatacji złóż surowców mineralnych istniejące prawodawstwo i nadzór służb ochrony środowiska stwarza przesłanki do racjonalnej gospodarki bogactwami mineralnymi, lecz jednocześnie wskutek słabej kondycji finansowej firm mogą istotnie zwiększyć się problemy w egzekwowaniu obowiązków wynikających z rekultywacji terenów poeksploatacyjnych.

Szczególnie niebezpieczne może być ograniczenie środków na realizację zadań w dziedzinie zabezpieczeń przeciwpowodziowych, a dodatkowo spotęgowane przedłużającymi się nie w pełni uregulowanym stanem kompetencyjnym zwiększy realne niebezpieczeństwo skutków powodziowych prognozowane dla tej części Europy.

W wariacie kontynuacji nie należy oczekiwać wydatnego podniesienia świadomości ekologicznej społeczeństwa, nie mówiąc już o zmianie modeli konsumpcji. Dopiero powtórzenie ścieżki rozwoju, którą mają za sobą inne kraje być może przyspieszy przemiany na końcu okresu prognozy.

4. Analiza i ocena istotnych problemów ochrony środowiska, w szczególności dotyczących obszarów chronionych i wymagających ochrony oraz problemów rozwoju zrównoważonego regionu

4.1. Główne problemy

Środowisko Małopolski, jak mało które województwo, charakteryzujące się szczególnie dużymi zasobami przyrodniczymi i dziedzictwa kulturowego jednocześnie poddane jest wysokiej presji różnorodnych oddziaływań antropogenicznych. Mimo niewątpliwiej poprawy stanu w okresie 1990-2005 spowodowanej nie tylko wielkością produkcji, lecz także istotnymi zmianami strukturalnymi w gospodarce, w miejsce jednych problemów powstały inne niemniej ważne.

Do najważniejszych, obejmujących terytorialnie całe województwo należy **gospodarka wodna i infrastruktura jej towarzysząca**. Zadania związane z wprowadzeniem Ramowej Dyrektywy Wodnej wymagają kompleksowego planu gospodarowania wodami w regionie górnej Wisły, z czym wiąże się intensyfikacja budowy urządzeń kanalizacyjnych i oczyszczania ścieków w wielu rejonach, a szczególnie na obszarach wiejskich. Wobec dużego rozproszenia osadnictwa wiejskiego i trudnych warunków naturalnych do realizacji sieci, w większości województwa konieczne będą rozwiązania instytucjonalne finansowo-organizacyjne promujące lokalne oczyszczalnie przydomowe. Na tle kraju, mimo że od 2001 zaznaczył się korzystny trend większej ilości oddawanych do użytku sieci kanalizacyjnych w stosunku do wodociągowej to dynamika budowy sieci kanalizacyjnych w województwie na tle kraju jest niska.

Nie mniejszym problemem są działania zapobiegawcze przed powodzią, które powinny się koncentrować na budowie obwałowań i zwiększaniu sztucznej retencji. Przedłuża się budowa zapory i zbiornika na Skawie w Świnnej Porębie mającego znaczenie dla osłony przed powodzią m.in. dla Krakowa.

Zagrożenie powodzią wywołane najprawdopodobniej zmianami klimatycznymi w tej części Europy jest wysokie (co najmniej o 15% wyższe niż w reszcie kraju), na co wskazują opublikowane też ostatnio materiały UE. Rozstrzygnięć decyzyjnych wymagają obszary polderów dla osłony przeciwpowodziowej Krakowa. Niedobór rezerwy powodziowej szacuje się na ok. 100 mln m³. Przygotowany jest *Program Małej Retencji Województwa Małopolskiego*, którego realizacja wymaga finansowania w pierwszej kolejności. Regulacji poddane powinny być wiele rzek i potoków. Trzecim polem istotnie mogącym zmniejszyć i zahamować skutki strat powodziowych jest niedopuszczenie do dalszej zabudowy terenów na nie już narażonych, tak poprzez nowe plany zagospodarowania przestrzennego jak i zdecydowane przeciwdziałania służb architektoniczno-urbanistycznych. Odpowiedzialnością za nierespektowanie zasady przezorności w państwie prawa powinny być także obarczone gremia decyzyjne uchwalające prawo miejscowe.

W zakresie **ochrony powietrza** przy niedostatecznych jeszcze standardach jego jakości głównie w aglomeracji Krakowa i rejonie zachodnim województwa (ze względu na stężenia pyłu zawieszonego, lecz także zanieczyszczenia pochodzące z pojazdów) istotnym problemem będzie dostosowanie się technologiczne przemysłu i wytwórców energii do zaostrzonych norm emisyjnych, jakie wejdą w życie w 2008 r. oraz realizacja programów „naprawczych” ochrony powietrza. Wobec narastającej presji motoryzacyjnej i ożywienia gospodarczego skutkującego wygasającym trendem spadku emisji, bez koniecznych

radykałnych ograniczeń w dostępności ruchu, a jednocześnie rozważnej polityce inwestycyjnej w zakresie budowy dróg i efektywnego transportu zbiorowego, istotna poprawa stanu powietrza w obszarach miejsko-przemysłowych wydaje się mało realna. Tym większego znaczenia nabierać powinny wszelkiego rodzaju rozwiązania redukujące niską emisję komunalną oraz termomodernizacja budynków i promowanie niekonwencjonalnych źródeł energii w rozwiązaniach systemowych i indywidualnych, wszędzie tam gdzie jest to możliwe, biorąc pod uwagę także koszty (zyski) zewnętrzne tych instalacji.

Z wysokim stanem zanieczyszczeń łączy się w coraz większym stopniu rozprzestrzenianie się stref nadmiernego hałasu drogowego powiększanego dodatkowo przez zły stan techniczny jezdni i odsuwanie w czasie wprowadzenia obowiązków, jakie ciążą na administratorach tych dróg w zakresie ochrony przed hałasem.

Ochrona powierzchni ziemi i gospodarka odpadami. Jakkolwiek wymaga zasadniczo różnych działań to wspólnym mianownikiem jest przeciwdziałanie przed dewastacją i degradacją terenów w wyniku działalności górniczej i przemysłowej, deponowania masowo w sposób przypadkowy i niekontrolowany odpadów komunalnych lub eksploatacji przez ludność pospolitych surowców kopalnych.

Konieczna jest realizacja pilotażowego w Polsce programu likwidacji terenów skażonych (ROPSIM) w wyniku działalności przemysłowej. Niepokojącym zjawiskiem jest zmniejszanie się udziału rekultywacji powierzchni gruntów poprzemysłowych i poeksploatacyjnych złóż surowców mineralnych.

Mimo posiadania przez województwo planu gospodarki odpadami z powodów braku środków nie funkcjonuje w województwie system selektywnej zbiórki, kompostowania i unieszkodliwiania odpadów. Wciąż głównym sposobem zagospodarowania pozostaje składowanie na składowiskach, które ponadto w 1/3 nie odpowiadają właściwym warunkom.

Nie spełnianie wymogów dotyczących wpływu na środowisko dotyczy również części działających składowisk przemysłowych.

Z kolei w ochronie powierzchni ziemi pilnym staje się, w drodze odpowiednich przepisów prawa miejscowego, eliminacja nowej zabudowy z terenów potencjalnych ruchów masowych ziemi w Beskidach.

Ten ostatni problem wskazuje jak dużą rolę powinny odgrywać miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego w zapewnieniu na etapie planowania odpowiednich warunków użytkowania terenów, stosując w uzasadnionych przypadkach podstawowe zasady rozwoju zrównoważonego, jak np. zasadę przezorności, jako przewodnie racje ponad obowiązującymi normatywami prawnymi i często partykularnymi interesami grup lokalnych.

Obszary chronione. Zakres niezbędnych kroków w najbliższych latach obejmować powinien wprowadzenie w życie systemu obszarów Natura 2000 i ECONET oraz proponowanych do objęcia ochroną miejsc wskazanych przez organizacje pozarządowe. Istotnym problemem jest brak zatwierdzonych planów ochrony. Wobec rosnącej presji turystyki na szczególnie cenne przyrodniczo obszary, nadmierne obciążanie parków narodowych ruchem motoryzacyjnym – przy braku dla wielu obszarów aktualnych planów zagospodarowania przestrzennego – pilnym zadaniem jest opracowanie strategii zrównoważonego rozwoju turystyki na terenie województwa.

Istotną rolę mają do odegrania miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, choć i tu konieczne są odpowiednie uregulowania prawne na szczeblu krajowym.

Bezpieczeństwo ekologiczne – zapobieganie poważnym awariom i zagrożeniom naturalnym. Zwiększanie stopnia bezpieczeństwa ekologicznego ludności obejmuje zarówno wprowadzanie i wykonywanie nowych przepisów gospodarki materiałami i substancjami

niebezpiecznymi dla zdrowia i środowiska wynikających dyrektyw UE, likwidację istniejących zagrożeń spowodowanych przez nagromadzenie w środowisku szczególnie niebezpiecznych substancji: azbestu, PTBs, dioksyn i furanów, oraz zwiększanie bezpieczeństwa jakości żywności i wody. Opracowania wymagają zewnętrzne plany operacyjno-ratownicze zakładów dużego ryzyka znajdujące się województwie. Wdrożony powinien być program kontroli przed uwalnianiem do środowiska genetycznie zmodyfikowanych organizmów i produktów żywności modyfikowanej genetycznie. Kompleksowego rozwiązania wymaga organizacja tras przewozu substancji niebezpiecznych, z czym wiąże się budowa miejsc parkingowych dla pojazdów przewożących te substancje.

Obszary wymagające interwencji w pierwszej kolejności. Aktualna pozostaje opracowana w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego lista obszarów i terenów gdzie stopień przekształceń środowiska w różnych jego elementach przekracza standardy jakości. Dotyczy to w pierwszym obszarze północno zachodniej części województwa, aglomeracji krakowskiej i części powiatu grodzkiego Tarnowa. Za bezwzględnie konieczne do przywrócenia równowagi przyrodniczej w tej kwalifikacji znajdują się obszary silnie przekształcone i zdegradowane działalnością górnictwem i przemysłową, w tym tereny znajdujące się na liście Programu ROPSIM.

4.2. Ocena istotnych problemów rozwoju zrównoważonego

Przyjęte w projekcie dokumentu cele, polityki i działania z punktu widzenia rozwoju zrównoważonego i trwałego rozwoju w istocie realizowane będą w obrębie 6 głównych sfer składających się na całość procesów rozwojowych. Tymi sferami są:

- Gospodarowanie zasobami ekonomicznymi; obejmujące kapitał pieniężny i materialny z technologiami procesów wytwórczych,
- Gospodarowanie zasobami ludzkimi; którym jest potencjał ludzki z jego zaangażowaniem i stosunkiem do pracy, kwalifikacjami, systemem edukacji, traktowany jednocześnie w kategoriach uznających prawa pojedynczego człowieka i podkreślające uznanie człowieka za wartość samą w sobie,
- Gospodarowanie zasobami przyrodniczymi; polegające na bezpiecznym korzystaniu z zasobów przyrodniczych i przeciwdziałaniu procesom ich destrukcji,
- Gospodarowanie przestrzenią; warunkujące procesy gospodarcze i społeczne na poziomie planowania i zarządzania zasobami na powierzchni, odpowiedzialne za kształtowanie sposobów użytkowania ziemi, procesów urbanizacji i przepływów transportowych w przestrzeni,
- Kształcenie świadomości oraz wybór modelu życia; obejmujący równość dostępu do źródeł nauki i informacji, kształtowanie świadomości w wymiarze ekonomicznym i społecznym i przyrodniczym wraz ze skalą wartości, wymiarem materialnym i duchowym, umiejętności oceny zjawisk i procesów oraz dokonywania wyborów przy przestrzeganiu zintegrowanych kryteriów,
- Rozwiązania instytucjonalne; na które składają się rozwiązania prawne, systemy zasilania rzeczowego i finansowego, rozwiązania organizacyjne i systemy zarządzania, uwarunkowania ustrojowe, prawa zwyczajowe, ale też mierniki ocen, narzędzia socjotechniczne itd.

Siódmą sferą zrównoważonego i trwałego rozwoju jest sfera moralna oparta na skali wartości i aksjomatach. Jest oczywiste, że aby dokonywać właściwych wyborów realizacji działań w każdej z sześciu tu wymienionych sfer należy posiadać odpowiedni

nierelatywistyczny zbiór norm postępowania opartych na stabilnej, zhierarchizowanej skali wartości wraz z aksjomatami, których nie trzeba udowadniać, ale które należy bezwzględnie stosować jak np. zasada sprzeczności, najwyższej pewności¹⁴.

Przyjmując ten model zrównoważonego rozwoju (ZR) jako najbardziej adekwatny do jego definicji, nie wymagający dalszych założeń czy ograniczeń, zanalizowano w prognozie jak zbiór zakładanych w niej celów wpisuje się w poszczególne sfery rozwoju zrównoważonego i trwałego. Analizę tę przeprowadzono na poziomie obszarów proponowanych w strategii aktywności (polityk) przypisując je odpowiednim sferom i zaznaczając jednocześnie główne i drugorzędne związki aktywności w przypadku gdy treść celów obejmuje kilka sfer ZR.

Tab. 7. Oddziaływanie polityk projektu strategii na sfery rozwoju zrównoważonego

Sfera rozwoju zrównoważonego i trwałego	Konkurencyjność gospodarcza A				Spójność społeczna B			Potencjał instytucjonalny C	
	I. Społeczeństwo wiedzy i aktywności	II. Gospodarka regionalnej szansy	III. Infrastruktura dla rozwoju regionalnego	IV. Krakowski Obszar Metropolitalny	V. Spójność wewnątrzregionalna	VI. Środowisko przyrodnicze	VII. Środowisko kulturowe i przestrzeń regionalna	VIII. Współpraca międzyregionalna	IX. Nowoczesne zarządzanie publiczne
Gospodarowanie zasobami ekonomicznymi	□	■	■	■		□	■	□	
Gospodarowanie zasobami ludzkimi	■				■			□	□
Gospodarowanie zasobami przyrodniczymi		□	□	□		■			
Kształcenie świadomości i wybór modelu życia					■	□	□		
Gospodarowanie przestrzenią		■	■	■	■	■	■		
Rozwiązania instytucjonalne	■	■	■	■	■	■	■	■	■

gdzie: ■ – pełna zgodność
□ – częściowa lub drugorzędna zgodność

Zakres tematyczny obszarów polityk rozwoju obejmuje w większości co najmniej trzy sfery, a w każdym przypadku rozwiązania instytucjonalne, choć nie jest to wbrew wynikom tabeli jej mocna strona. Zwraca uwagę asymetria proponowanych polityk pomiędzy trzema głównymi składowymi zasobów z dominującą sferą ekonomiczną występującą w 4 głównych obszarach polityk i w 3 dalszych w sposób drugorzędny. Większość polityk mieć będzie też wpływ na relacje i zmiany struktury przestrzennej województwa lub wskazanych w strategii rejonów. Gospodarowaniu zasobami przyrodniczymi i kształceniu świadomości oraz wyboru modelu życia poświęcone zostały odpowiednio polityki VI i V, jakkolwiek zagadnienia z nimi związane reprezentowane są jako drugorzędne przez co najmniej dwie inne polityki obecne w strategii.

Istotnym brakiem obecnej wersji strategii jest pominięcie w niej części diagnostycznej i analizy SWOT. Otwarte pozostaje bowiem pytanie, czy taka struktura celów i polityk rzeczywiście ma swoje uzasadnienie w najważniejszych do rozwiązania problemach gospodarczych, społecznych i środowiskowych regionu.

¹⁴ Piontek B. Koncepcja rozwoju zrównoważonego i trwałego Polski. PWN Warszawa 2002.

5. Identyfikacja, analiza i ocena celów ochrony środowiska ustanowionych na szczeblu międzynarodowym albo krajowym istotnych z punktu widzenia projektowanego dokumentu oraz sposobów, w jakich te cele i inne problemy środowiskowe zostały uwzględnione podczas opracowywania dokumentu

Opierając się na dokumentach Unii i polityce ekologicznej państwa analizę i ocenę przeprowadzono w oparciu o dwojako określone kryteria odnoszące się do strategii *en bloc* mając na uwadze tzw. kryteria systemowe oraz w odniesieniu do poszczególnych polityk stosując do nich tzw. kryteria szczegółowe.

Kryteria systemowe dotyczyły:

1. Integrowania polityki ochrony środowiska z innymi działaniami w strategii.
2. Zakresu pro środowiskowych zmian w gospodarce.
3. Zastosowania zasad szczegółowych rozwoju zrównoważonego.
4. Promowania technologii prośrodowiskowych i wskaźników efektywności.
5. Zmian modelu produkcji i wzorców konsumpcji.

Kryteria szczegółowe do oceny poszczególnych polityk w strategii dotyczyły:

- stopnia uwzględnienia problemów wskazanych kolejno w różnych dokumentach i wynikającej z oceny diagnozy stanu środowiska województwa, m.in. zawartej w części I prognozy,
- proponowanych sposobów gospodarowania zasobami przyrodniczymi,
- proponowanych sposobów przeciwdziałania istniejącym presjom środowiskowym,
- zastosowania mierników do pomiaru stopnia osiągnięcia celów i monitorowania zmian związanych z realizacją strategii,
- możliwości wzmocnienia poszczególnych polityk, koniecznych uwarunkowań środowiskowych i minimalizowania zmian w środowisku na poziomie ustaleń w strategii lub przyszłych dokumentów z nią związanych.

Wobec tego, że wiele celów w dokumentach międzynarodowych (głównie UE) i krajowych pokrywa się lub są podobne, aby nie dublować tej tematyki projekt strategii oceniono w odniesieniu do celów międzynarodowych z punktu widzenia celów rozwoju zrównoważonego UE, a w stosunku do celów krajowych z punktu widzenia polityki ekologicznej państwa.

Analizę na poziomie regionalnym przeprowadzono przez porównanie zawartości strategii z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa i niedawno przyjętym Wojewódzkim Programem Ochrony Środowiska, chociaż trzeba pamiętać, że oba dokumenty znajdują się niżej w porządku hierarchicznym w stosunku do dokumentu Strategii Rozwoju.

5.1. Zaawansowanie wykonania dotychczasowej strategii województwa

W rozdziale poświęconym stanowi wykonania dotychczasowej strategii zwrócono uwagę na słabą aktywność w obrębie rozwiązań odpowiadającym trzem celom strategicznym, wśród których znajduje się zadanie: Ochrona przyrody i różnorodności biologicznej (B.3) – Kształtowanie krajobrazu kulturowego (B.4).

Jednocześnie najwięcej zadań priorytetowych zrealizowanych lub będących w trakcie realizacji znalazło się w obrębie celów strategicznych opisanych w polach: Mieszkańcy – postawy, kwalifikacje, aktywność oraz Pejzaż – środowisko i krajobraz. W łącznych wydatkach na realizację strategii, do końca czerwca 2004 r i w wysokości 3. 327,9 mln zł na realizację zadań w celu B. – Wysoka jakość środowiska przyrodniczego i kulturowego wydano blisko 1/4 tej kwoty (24,9%). Od II półrocza 2004 r. realizowany jest Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego, w którym zadania dotyczące środowiska stanowiąc jego znaczącą pozycję zintensyfikują zapewne realizacje celów zapisanych w dotychczasowej strategii rozwoju Małopolski.

5.2. Misja strategii

Wizja rozwoju województwa w aktualizowanej strategii pozostaje bez zmian. Jest nią deklaracja:

*„chcemy, aby Małopolska była – regionem szans
wszechstronnego rozwoju ludzi i nowoczesnej gospodarki;
silnym aktywnością swych mieszkańców,
czerpiącym z dziedzictwa przeszłości i zachowującym tożsamość w integrującej się
Europie”.*

Centralny akcent zwrócony jest na społeczeństwo, jego możliwości kreowania rzeczywistości i nowoczesnej gospodarki w oparciu o dziedzictwo i silne poczucie tożsamości Małopolski.

W tej antropocentrycznej definicji nie ma odniesienia do rozwoju zrównoważonego i trwałego, czy też do środowiska przyrodniczego. Trzeci filar rozwoju – ekologiczny – nie jest w niej uwzględniony. Można co prawda uważać – nie bez racji – że wszechstronny rozwój ludzi nie jest możliwy w oderwaniu od środowiska przyrodniczego którego są częścią i z którego korzystają w każdej chwili swej egzystencji w sposób tak oczywisty, że nie ma potrzeby deklaratywnego podkreślania tego faktu. Misja nie akcentuje integrowania czynnika ludzkiego i gospodarki. Elementem równoważenia dla nowoczesnej gospodarki jest odwołanie się do dziedzictwa i silnej tożsamości kulturowej Małopolski, co wszakże nie stanowi o rozwoju zrównoważonym i trwałym. Misja pomija również – prawo przyszłych pokoleń do stanowienia o swoim rozwoju. To całkowite pominięcie środowiska przyrodniczego byłoby uprawomocnione gdyby gospodarkę Małopolski cechowało niskie uzależnienie od zasobów przyrodniczych. Tymczasem stopień ryzyka naruszenia zdolności asymilacyjnych środowiska jest i będzie, przynajmniej przez okres, który obejmuje strategia wciąż duży. Gospodarka regionu jest ze środowiskiem silnie związana, tak od strony korzystania z jej zasobów, jak i wprowadzania do niej emisji i procesów degradacji. Jeśli bowiem uwzględni się w tej ocenie jakiegokolwiek wskaźniki kompleksowe, to obciążenia środowiska w Małopolsce w przeliczeniu np. na najbardziej popularne mierniki poziomu PKB należą do najwyższych w kraju. Uwagi, jakie nasuwają się z analizy jednoznacznie sformułowanej wizji nie oznaczają, że projekt strategii nie zawiera treści odnoszącej się do tej problematyki. Wprost nawiązano do niej we wstępie poprzedzającym misję gdzie zapisano m.in., że rozwój Małopolski będzie oparty na fundamencie „zrównoważonej regionalnej gospodarki i poszanowania wartości duchowego i materialnego dziedzictwa”. Również w dalszych częściach tekstu strategii pojawia się problematyka rozwoju zrównoważonego tyle, że w różnym zakresie znaczeniowym, co nie zawsze przyczynia jej większego waloru informacyjnego. Pojęcie równoważenia używane jest zarówno przy omawianiu niektórych sektorowych działań „zrównoważony transport”, „zrównoważona turystyka”, przy czym wydaje się, że nie zawsze chodzi o równowagę w obrębie tej samej działalności, czasem może odnosić się ono do sfery np. gospodarowania przestrzenią i środowiskiem. Cele

zrównoważonego rozwoju określone zostały bezpośrednio w założeniach programowych do obszaru polityk VI.2 Środowisko przyrodnicze.

Znacznie więcej miejsca zajmują w projekcie strategii zagadnienia bezpośrednio związane ze środowiskiem przyrodniczym i kulturowym oraz ich ochrona. Wśród zarysowanego, w części poświęconej misji strategii, opisu problemów rozwojowych nowo przyjętych państw do UE, i na tym tle pozycji Małopolski w grupie 254 regionów Unii, sformułowane zostało sześć wyzwań mających charakter dylematów rozwoju. Jedno z nich odnosi się do środowiska, w stosunku do którego pytanie – dylemat brzmi: *„jak w sytuacji silnej presji rozwojowej i aspiracji gospodarczych zapewnić trwałość środowiska i wysoką jakość przestrzeni”*.

5.3. Wyniki konsultacji ze społeczeństwem

Zasadniczą część strategii poprzedza omówienie potrzeb i aspiracji rozwojowych społeczeństwa Małopolski, jakie zgłaszane były na licznych spotkaniach w szkołach i z liderami społeczności lokalnych i organizacjami pozarządowymi. Przy dość dużym rozrzucie tematycznym zwracają uwagę oczekiwania dotyczące przedsięwzięć drogowych, a dopiero dalej aktywizacji rozwoju gospodarczego czy przeciwdziałania biedzie i wykluczeniu społecznemu.

5.4. Przegląd celów i polityk strategii w odniesieniu do zrównoważonego rozwoju UE

Analizując stopień uwzględnienia celów z dokumentów strategicznych UE z projektem strategii rozwoju województwa należy nie zapominać, że cele w nich zawarte nie muszą odpowiadać w pełni tej strategii. Zwraca na to uwagę opublikowana w 2004 roku Biała Księga¹⁵.

Słusznie zwraca ona uwagę, że o ile cele strategii lizbońskiej intensyfikujące rozwój gospodarczy i społeczny są zasadniczo zbieżne z rozwojem Polski to w odniesieniu do zagadnień ekologicznych odzwierciedlają one specyficzne uwarunkowania, w jakich kraje UE znalazły się u progu XXI wieku, które niekoniecznie muszą być przyjmowane w tej samej postaci. Chodzi tu o nieco inne uwzględnienie priorytetów np. w zakresie polityki ograniczania gazów szklarniowych, gdyż Polska nie rozwiązała jeszcze problemu niektórych innych zanieczyszczeń, stanowiących chwilowo bardziej palącą potrzebę społeczną m.in. jakości wód i powietrza.

Dalej w tekście Białej Księgi omówiono problem transportu, który jest również bardzo istotny w Polsce. *„Tym niemniej warto wskazywać, że osiągnięcie tych samych wskaźników związanych z transportem w Polsce, co i w krajach zachodniej Europy nie musi być celowe. Rozwój transportu powszechnie postrzegany jako przyczynę do rozwoju gospodarczego odpowiedzialny jest także za powstawanie znacznych kosztów zewnętrznych takich jak: zanieczyszczenie powietrza, wypadki, zatłoczenie oraz hałas. Budowa infrastruktury drogowej prowadzi do fragmentacji ekosystemów. Polska nie musi popełniać błędów, które w przeszłości były udziałem krajów bardziej rozwiniętych gospodarczo. Zadania zatem dla Polski powinny być ujęte nieco inaczej niż w krajach UE – bardziej pod kątem działania wyprzedzającego aniżeli łagodzenia skutków”*.

¹⁵ Biała Księga 2004; <http://www.pfsl.pl/news.php?id=183>

Identyfikację zagadnień rozwoju zrównoważonego UE ujętych w projekcie strategii rozwoju województwa przeprowadzono w tabeli 8.

Zakres rzeczowy celów pochodzących z różnych dokumentów strategicznych UE w nawiązaniu do 10 głównych zagadnień i 31 subtematów szczegółowych ZR zawiera załącznik nr 1 do prognozy.

Tab. 8. Zgodność polityk w projekcie strategii rozwoju województwa małopolskiego z elementami rozwoju zrównoważonego UE

		Konkurencyjność gospodarcza				Spójność społeczna			Potencjał instytucjonalny	
		I. Społeczeństwo wiedzy i aktywności	II. Gospodarka regionalnej szansy	III. Infrastruktura dla rozwoju regionalnego	IV. Krakowski Obszar Metropolitalny	V. Spójność wewnątrzregionalna	VI. Środowisko przyrodnicze	VII. Środowisko kulturowe i przetrzenie regionalna	VIII. Współpraca międzyregionalna	IX. Nowoczesne zarządzanie publiczne
1. Rozwój ekonomiczny	Investycje		■	■	■	■	□			
	Konkurencyjność	■	■	■	■					
	Zatrudnienie	■	■				□			
2. Ubóstwo i marginalizacja społeczna	Ubóstwo ekonomiczne	□	□			■				
	Dostępność pośrednictwa pracy	■	□			■				
	Inne aspekty socjalnego wykluczenia	■								
3. Starzenie się społeczeństwa	Odpowiedniość emerytur									
	Demograficzne zmiany					■				
	Równoważenie finansów publicznych									
4. Ochrona zdrowia	Zdrowie ludzi i ochrona stylu życia					■				
	Bezpieczeństwo żywności i jakość		□							
	Zarządzanie chemikaliami									
	Ryzyko zdrowotne wywołane przez warunki środowiskowe						■			
5. Zmiany klimatu i energia	Zmiany klimatu						□			
	Energia						■			
6. Produkcja i wzorce konsumpcji	Ekoefektywność						■			
	Wzorce konsumpcji									
	Rolnictwo		■							
	Łączenie odpowiedzialności									
7. Zarządzanie zasobami naturalnymi	Bioróżnorodność		□				■			
	Ekosystemy morskie									
	Zasoby czystej wody						■			
	Użytkowanie terenu		■	■	■	■	■	■		
8. Transport	Wzrost transportu			■	■		□			
	Koszty zewnętrzne									
	Społeczne i środowiskowe wpływy transportu			□	□					
9. Dobre rządzenie	Polityka spójności									
	Uczestnictwo publiczne					■		□	■	
10. Współpraca międzynarodowa	Globalizacja handlu									
	Finansowanie dla SD									
	Zasoby zarządzania							□		

gdzie: ■ – pełna zgodność
□ – częściowa lub drugorzędna zgodność

Powyższa tabela ilustruje, które z polityk strategii odpowiadają tematyce ZR ujętej w podstawowe ramy priorytetów UE. Najpełniej zajmują się nią obszar V **Spójność wewnątrzregionalna** i obszar VI **Środowisko przyrodnicze**, w którym przyjęte działania wpisują się m.in. w zagadnienia: ochrony zdrowia, zmian klimatu i energii oraz zarządzania zasobami naturalnymi. W innych obszarach – polityki te obejmują tematycznie co najmniej dwa priorytety – spełniając tym samym postulat integracji międzysektorowej.

Analiza i ocena z punktu widzenia celów zrównoważonego rozwoju ujętych w dokumentach UE

Układ celów w projekcie dokumentu, który tworzą trzy pola strategii nawiązuje wprost do strategii lizbońskiej i wytycznych UE **Polityka spójności wspierająca wzrost gospodarczy i zatrudnienie**¹⁶, w którym głównym celem jest wzmocnienie konkurencyjności gospodarczej, tutaj dotyczącej Małopolski. Drugim polem jest szeroko pojmowana spójność społeczna; warunki rozwoju społecznego i wysoka jakość życia jej mieszkańców. Oba cele strategiczne ma wzmocnić potencjał instytucjonalny poprzez lepsze zarządzanie i współpracę zewnętrzną; interregionalną i międzynarodową.

Cele strategiczne odzwierciedlają więc dążenia wyrażone w misji strategii i są z nią zgodne.

Zasadniczemu znaczeniu konkurencyjności gospodarki Małopolski odpowiada też ilość i układ polityk odpowiadających celom strategicznym. Tworzą je cztery polityki gospodarcze, trzy dotyczące spójności społecznej, w tym środowiska przyrodniczego i dwie wspomniane już polityki skierowane na rozwiązania instytucjonalne.

POLE A – KONKURENCYJNOŚĆ GOSPODARCZA

Autorzy strategii nadają polityce rozwoju społeczeństwa poprzez różnorodne formy jej edukacji szczególne znaczenie w osiągnięciu wysokiej konkurencyjności Małopolski. Pierwszy obszar tej konkurencyjności, jakim jest **Spółeczeństwo wiedzy i aktywności (I.1)** realizowany ma być w pięciu 5 kierunkach:

- Poprawa jakości i poziomu wykształcenia mieszkańców,
- Rozwój społeczeństwa informacyjnego,
- Wsparcie indywidualnej przedsiębiorczości,
- Rozwój rynku pracy,
- Wsparcie i promocja talentów.

Włączenie tej polityki do sfery rozwoju gospodarczego, mimo że zakres edukacji, formy edukacji ustawicznej, zapewnienie równości szans społecznościom wiejskim bardziej przynależy do sfery społecznej wynika zapewne stąd, że ma ona wspomóc przede wszystkim realizację gospodarki opartej na wiedzy (GOW) czemu podporządkowane są pozostałe polityki w obszarze I.

W celu I.5 wsparcie i promocja talentów jako wskaźnik osiągnięcia celu wymienia się m.in. równy dostęp do wychowania przedszkolnego. Cel ten podobnie jak inne cele nie jest skwantyfikowany. W odniesieniu do polityki UE, która zakłada do 2010 r. objęcie wychowaniem przedszkolnym 90% tej grupy wiekowej i 33% dzieci do lat trzech opieką w żłobkach nie wiadomo czy dostęp ten w Małopolsce będzie równie powszechny.

Celem drugiego obszaru polityk jest **Gospodarka regionalnej szansy (II)**, a w nim konkurencyjna, otwarta i innowacyjna gospodarka. Rozwijanie kierunków polityk w obrębie tego obszaru umożliwić ma m.in. właśnie lepiej wykształcone społeczeństwo tworzące gospodarkę opartą na wiedzy (GOW). Głównymi kierunkami polityki ma być:

- Wsparcie międzynarodowej konkurencyjności Małopolskich przedsiębiorstw (II.1),

¹⁶ Strategiczne Wytyczne Wspólnoty na lata 2007-2013 {SEC(2005) 904}

- Rozwój innowacji (II.2),
- Konkurencyjne rolnictwo, w tym rolnictwo ekologiczne (II.3),
- Przyciąganie bezpośrednich inwestycji do regionu (II.4),
- Rozwój sektora produktów i usług czasu wolnego (II.5).

Taki dobór kierunków wskazuje równocześnie na drogi przełamania niskiej pozycji Małopolski wśród innych regionów kraju, co powinno zaowocować większą dynamiką wzrostu PKB.

Autorzy odwołują się tu do zasady zrównoważonego rozwoju, przez którą w tym przypadku, należy rozumieć „*identyfikowanie obszarów, w których społeczności lokalne mogą osiągnąć konkurencyjność regionalną i wspieranie ich. Przy tych założeniach konkurencyjność regionalna i zrównoważony rozwój nie wykluczają się, wręcz przeciwnie są komplementarne*”. Zasada zrównoważonego rozwoju nie oznacza identyfikowania potencjału, lecz korzystania z niego w sposób stabilny i samopodtrzymujący ten potencjał. Konkurencyjność i rozwój zrównoważony nie pozostają względem siebie w relacjach równoważnych i równoprawnych zarówno w szerokim ujęciu rozwoju zrównoważonego jak jego wąskim znaczeniu (ekorozwoju). Oznacza to przykładowo, że rozwijanie turystyki ze wszech miar wskazane ze względu na wysoką atrakcyjność walorów przyrodniczych i kulturowych nie może odbywać z naruszeniem naturalnej odporności czy przekroczenia chłonności obszaru. Symptomy tego naruszenia są już widoczne w niektórych obszarach parków narodowych w Małopolsce.

Z pozycji rozwoju zrównoważonego niepokój budzi połączenie celu konkurencyjnego rolnictwa z rolnictwem ekologicznym pozostającymi w sprzeczności z sobą. W założeniach programowych do tego kierunku brak jest wskazań, jak należy przez nie rozumieć rolnictwo wielkotowarowe z właściwymi jej metodami upraw i wpływem na środowisko, które zasadniczo uniemożliwia egzystencje i rozwój rolnictwa ekologicznego.

Wśród różnych form aktywizacji rozwoju turystyki i usług z nią związanych wymienia się m.in. rozwój sieci infrastruktury drogowej mającej zwiększyć bezpieczeństwo i standard podróżowania oraz poprawę jakości usług transportu kolejowego. Do działań na rzecz podniesienia rentowności usług i ich rynkowego zorientowania się zaliczono m.in. „*rozwój zrównoważony turystyki z poszanowaniem walorów środowiska oraz poprawa jakości środowiska naturalnego (reżim ekologiczny i krajobrazowy)*”, lecz nie wiadomo co by to miało znaczyć, czy chodzi o jego ekonomizację i w jaki sposób będzie to wpływać na poprawę jakości środowiska. Tymczasem Wytyczne Wspólnoty¹⁷ omawiając znaczenie rozwoju turystyki wyraźnie formułują konieczność zintegrowanego podejścia poprzez „*dążenie do ochrony walorów przyrodniczych i kulturowych, które mogą dawać dodatkowe istotne korzyści w postaci ochrony siedlisk i wsparcia różnorodności biologicznej*”.

Trzecim obszarem polityki w celu A będzie **Infrastruktura dla rozwoju regionu**, a w nim cztery kierunki skoncentrowane na:

- rozwoju powiązań drogowych o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym (III.1),
- rozwoju infrastruktury dla społeczeństwa informacyjnego (III.2),
- zwiększeniu roli transportu zbiorowego w obsłudze regionu (III.3),
- kompleksowym zagospodarowaniu stref aktywności gospodarczej (III.4).

Omawiając pozycję wyjściową realizacji tych polityk podkreśla się, że „*głównym (generalnym) celem polityki transportowej województwa jest osiągnięcie stanu zrównoważonego gałęziowo transportu. Równowaga ta opiera się na ukształtowaniu zapotrzebowania na transport i podziału pomiędzy środki przewozowe tak, aby z jednej strony nie powstawały utrudnienia w dostępie do podregionów czy miejscowości, a z drugiej strony,*

¹⁷ Strategiczne Wytyczne Wspólnoty na lata 2007-2013 {SEC(2005)94}.

aby nie występowały stany zatłoczenia oraz nadmierne uciążliwości dla otoczenia. Dotyczy to przede wszystkim ograniczenia przewożenia ładunków transportem samochodowym na rzecz przewozów koleją oraz zwiększenia znaczenia komunikacji zbiorowej, w tym udziału w przewozach pasażerów pojazdami szynowymi.

Autorzy strategii formułują ponadto uwarunkowanie, że „zachowana zostanie równowaga pomiędzy nowymi inwestycjami a rozbudową i utrzymaniem infrastruktury już istniejącej”. Realizacja pierwszej z polityk polegać będzie na budowie i przebudowie dróg, w tym połączeń z sąsiednimi województwami i do przejść granicznych, a także na budowie obwodnic miejscowości. Ważnym wskaźnikiem osiągnięć ma być systematyczny przyrost procentowego stanu realizacji docelowej sieci dróg w Małopolsce, lecz strategia nie zawiera informacji co to jest „docelowa sieć dróg”. Skoro jednak będzie ten wskaźnik obliczany oznacza to, że cel został skwantyfikowany, a zatem powinien być podany do informacji publicznej.

Trzeci z kierunków tu omawianych jest niezwykle ważny dla osiągnięcia celu generalnego, jaki przytoczono wyżej, gdyż od jego powodzenia zależy równoważenie transportu gałęziowego. Jednak cel ten jest wyrażony dość enigmatycznie jako zwiększenie roli transportu zbiorowego podobnie jak działania mówiące o budowie i modernizacji infrastruktury kolejowej i taboru. Znacznie więcej działań poświęcono rozwojowi transportu lotniczego i zarządzania transportem unikając jednak informacji o rozwiązaniach koncepcyjnych poza organizacją regionalnego transportu publicznego i taryf. Zwraca uwagę pominięcie skutków, jakie niesie rozwój transportu dla środowiska i ludzi. Wymieniono tu jedynie przy omawianiu transportu lotniczego budowę systemów „ochrony ekologicznej” (system monitorowania hałasu itp.). Tak sformułowana polityka jest iluzoryczna, co do efektów, którymi ma być wzrost liczby pasażerów przewożonych komunikacją zbiorową. Nie zawiera ona niczego nowego w stosunku do podobnej polityki w strategii obowiązującej, która jak dotąd nie przyniosła rezultatów. Nie ma tu też żadnych wskaźników, na podstawie których można będzie ocenić poziom równoważenia transportu, o jakim mówią autorzy.

W odniesieniu do zagospodarowania stref aktywności gospodarczej przewiduje się: doprowadzenie do powstania w każdym powiecie w Małopolsce strefy aktywności gospodarczej z dyspozycyjną powierzchnią 10-20 ha. Kreowanie swoistych centrów rozwojowych daje możliwość wyjścia naprzeciw potrzebom przedsiębiorców, a jednocześnie może stanowić istotne rozwiązanie dla nieuporządkowanej przestrzennej działalności gospodarczej wielu obiektów nowo powstających, których skutki są uciążliwe dla środowiska i ludzi mieszkających w ich pobliżu.

W odniesieniu do budowy stref aktywności gospodarczej, dla których strategia wymienia warunki, jakim powinny odpowiadać zwraca uwagę pominięcie aspektów środowiskowych tych lokalizacji. O ile wiadomo dla stref tych nie istnieją jeszcze przygotowane propozycje lokalizacyjne np. w wojewódzkim planie zagospodarowania przestrzennego.

Na tym tle powstają pytania; w jakim trybie będą one wyznaczane, czy przewiduje się powołanie stref przemysłowych w trybie art. 136 d ustawy POŚ. Istotną rolę powinno tu odegrać regionalne planowanie przestrzenne, którego ustalenia w tym zakresie byłyby wiążące dla procesu planowania miejscowego, uwzględnienie w możliwie wczesnym etapie procedur partycypacji społecznej przy ich uzgadnianiu z wykorzystaniem spełniającej wszystkie wymogi strategicznej oceny oddziaływania na środowisko wykonanej dla planowanej sieci tych stref aktywności dla całego województwa i obejmującej tematycznie wszystkie aspekty rozwoju regionalnego, a nie tylko aspekt środowiskowy (tzw. „ocena zrównoważona”).

Ostatni obszar polityk Celu A dotyczy **rozwoju Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego** jako europolii, który koncentruje 3 główne kierunki na:

- Rozwoju Krakowa jako ośrodka innowacji z celami podobnymi jak w polityce II dotyczącymi województwa (IV.1),
- Rozwoju funkcji metropolitalnych i europejskiej pozycji miasta (IV.2),
- Rozwoju zintegrowanego transportu metropolitalnego (IV.3).

Niekwestionowanej roli Krakowa jako ośrodka generowania wzrostu regionu i jego funkcji egzo- i endogenicznych towarzyszą już teraz niekorzystne skutki rozwoju z chaosem przestrzennym, niekontrolowaną urbanizacją terenów podmiejskich, niskim standardem użytkowym wielu jego dzielnic i pogarszającymi się warunkami zamieszkania tworzącymi tzw. stres miejski. Kluczowym dla miasta jest przywrócenie zdegradowanych, powojkowych i przemysłowych obszarów na co zwrócono uwagę omawiając strategię postępowania przy realizacji tego celu. Dla wzmocnienia funkcji metropolitalnych Krakowa projekt strategii wymienia szereg konkretnych projektów inwestycyjnych o charakterze publicznym a także budowę pełnego układu obwodnicowego Krakowa.

Niestety podobnej listy nie utworzono dla działań służących rozwojowi transportu metropolitalnego co może budzić obawy, że program ma charakter deklaracyjny. Równocześnie wśród wskaźników osiągnięć wszystkich tu wymienionych kierunków jak i celu pośredniego brak jest jakiegokolwiek wskaźnika odnoszącego się do jakości życia mieszkańców. Trudno za takie uznać wskaźniki odnoszące się do rozwoju transportu zintegrowanego (wobec tego że nie istnieje on w Krakowie) jak też skrócenie średniego czasu dojazdu do pracy i szkoły w obrębie KOM. Bardziej realne byłoby sformułowanie celu o nie wydłużeniu tego czasu wobec przewidywanego rozrostu miasta. Nieporozumieniem w zastosowaniu jako wskaźnika osiągnięć jest wzrost ceny metra kwadratowego powierzchni biurowej klasy A odzwierciedlającego bardziej procesy spekulacyjne niż rozwój miasta.

POLE B – SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA

W projekcie spójność tę wyznaczono w trzech równorzędnych obszarach polityki. Jest nim spójność wewnątrzregionalna (V), pod którą kryje się rozwój społeczny i jakość życia, środowisko przyrodnicze (VI) oraz środowisko kulturowe i przestrzeń regionalna (VII). W tym ujęciu spójność jest rozumiana nieco inaczej niż traktuje ją NSRR, gdzie nadaje się równą rangę wymiarowi społecznemu, gospodarczemu i przestrzeni.

Sformułowany program społeczny stawia sobie za cel zapewnienie równych szans w dostępie do edukacji, kultury i informacji przede wszystkim w tych terenach gdzie rozwój jest najbardziej zapóźniony zdając sobie sprawę, że nie jest możliwe zlikwidowanie wewnętrznego zróżnicowania w województwie, a jedynie redukcja dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego mniejszych ośrodków i koncentrowaniu się na wyzwalaniu inicjatywy ich mieszkańców i wspieraniu przedsiębiorczości. Przedsięwzięcia w tym bloku programowym dotyczą wymiaru społecznego i indywidualnego życia mieszkańców „*przy czym mamy na uwadze nie tylko standard życia, ale również jego stronę jakościową, symboliczną i duchową, określony godny poziom i niezawodność dostępu do powszechnych usług publicznych, dla wszystkich mieszkańców na równych zasadach, w tym bezpieczeństwo zdrowotne, możliwość życia w czystym, estetycznym i bezpiecznym środowisku i krajobrazie*”.

Zadania z nimi związane dotyczą więc tak sfery społecznej, jak i kształtowania świadomości i wyboru modelu życia.

W omówieniu pozycji wyjściowej do obszaru V określono, że istotnym dla całej polityki regionalnej jest podniesienie jakości życia ludności i przewyższenie zapóźnień cywilizacyjnych na obszarach wiejskich. W tym celu sformułowano 6 podstawowych polityk:

- Rozwoju profilaktyki i ochrony zdrowia m.in. obejmującym działania zmniejszające różnice w dostępie do usług zdrowotnych, oraz poprawę opieki długoterminowej i nad osobami starszymi (V.1),
- Integrującej polityki społecznej, skierowanej na wsparcie pomocą socjalną grup zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem (V.2),
- Poprawy bezpieczeństwa obywateli w szerokim znaczeniu także w sytuacjach kryzysowych (V.3),
- Rozwoju sieci ośrodków usług publicznych o określonych standardach w zależności od wielkości ośrodka – służących zapewnieniu rozwoju mieszkańców w sferze edukacji, zdrowia, kultury i sportu (V.4),
- Wzmocnienia więzów oraz budowanie poczucia wspólnoty regionalnej (V.5),
- Wzmocnienia społeczeństwa obywatelskiego skierowanego na wzrost aktywności społecznej, poradnictwa obywatelskiego, wspierania inicjatyw wzmocnienia relacji z administracją publiczną rozwój organizacji pozarządowych (V.6).

Wydaje się, że wśród wymienionych działań w obrębie tych polityk należałoby wyeksponować również zagadnienie równości kobiet i mężczyzn, objęcie pomocą osób starszych powyżej 54 roku życia, powszechność opieki nad dziećmi w żłobkach i przedszkolach. Wszystkie te zagadnienia należą do jednych z ważniejszych celów w sferze społecznej programów spójności UE (tab. 8 i zał. nr 1).

Ważnym elementem, który wszakże nie został dostrzeżony przez autorów są zagadnienia ochrony środowiska, jej edukacyjnej roli i znaczenia rozwoju zrównoważonego w dostosowaniu do lokalnych warunków jak to proponuje Agenda 21, ekologicznie świadomego uczestnictwa w rozwoju, o czym mówi jeden z celów dokumentu Polska 2025, a także *„partycypacji przez grupy społeczności lokalnych w decyzjach dotyczących środowiska w otoczeniu ich miejsca zamieszkania oraz upowszechnienia prawa do informacji o tym środowisku”*. Popularyzacja rozwoju zrównoważonego, wokół którego narosło wiele niedomówień i różnie traktowanego nawet przez pracowników organów administracyjnych, wraz z czynnym uczestnictwem społeczeństwa w procesach decyzyjnych na możliwie najwcześniejszym etapie, może złagodzić konflikty m.in. wokół projektowanych obszarów Natura 2000 i jednocześnie poprawić zrozumienie dla koniecznych czasem zmian w gospodarowaniu na tych terenach.

Drugi obszar spójności regionu poświęcony jest środowisku przyrodniczemu z celem *„wysoka jakość życia w czystym i bezpiecznym środowisku przyrodniczym”*. Tworzy go 5 kierunków polityk stanowiących najważniejsze problemy ekologiczne regionu.

Oczekuje się w perspektywie realizacji celu VI uzyskać takie efekty jak:

- *Poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych,*
- *Poprawa jakości powietrza,*
- *Wzrost wskaźnika lesistości województwa,*
- *Wzrost udziału energii odnawialnej w produkcji energii,*
- *Wzrost ruchu turystycznego w regionie (międzynarodowy i krajowy),*
- *Zachowanie stanu środowiska przyrodniczego (liczba osobników gatunków chronionych).*

(Omówienie polityki celu VI środowisko Przyrodnicze zawarto w rozdziale następnym z pozycji uwzględnienia w nim celów ochrony środowiska i polityki ekologicznej państwa).

Trzeci „obszar” spójności regionalnej budowany ma być wokół **środowiska kulturowego i przestrzeni regionu** z głównym celem zachowania, ochrony i rewaloryzacji krajobrazu, układów i obiektów dziedzictwa materialnego w regionie w następujących kierunkach:

- Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego (VII.1),

- Opieka nad regionalnym dziedzictwem kulturowym (VII.2) z m.in. wzmocnieniem instrumentów regulacji planowania przestrzennego i podnoszeniem świadomości społeczeństwa w zakresie dziedzictwa kulturowego, a także instrumentów zarządzania tym dziedzictwem,
- Rewitalizacja obszarów zdegradowanych (VII.3).

Omawiając znaczenie tak określonych polityk uwypuklono w strategii m.in. konieczność równoważenia krajobrazu architektonicznego, jak też potrzebę integracji ochrony środowiska kulturowego z ochroną środowiska, przy czym wydaje się, że ostatnia kwestia powinna być w realizacji rozwoju zrównoważonego nie celem a sposobem jego osiągania. W omawianej aktualizacji strategii, polityka ochrony dziedzictwa kulturowego została wydzielona do odrębnej grupy, co ma swoje uzasadnienie w ogromnym jego znaczeniu dla Małopolski.

POLE C – WZMOCNIENIE INSTYTUCJONALNE

Tworzą go dwa obszary polityk:

- Współpraca międzyregionalna (VIII),
- Nowoczesne zarządzanie publiczne (IX).

Wytyczne polityki spójności UE¹⁸ przypisują współpracy przygranicznej, ponadnarodowej i międzyregionalnej ważną rolę uzupełniającą priorytety regionalne. We współpracy tej przywiązywać należy szczególną rolę odgrywać powinien rozwój potencjału edukacyjnego, służby zdrowia, rynku pracy i wspólne zarządzanie zagrożeniami dla środowiska i zagrożeniami powszechnymi, przygraniczna gospodarka wodna i ochrona przeciwpowodziowa. Ta problematyka jest słabo eksponowana w treści polityki, pomijając cele współpracy międzynarodowej z Republiką Słowacką, która może być oparta na kryteriach geograficznych i związkach funkcjonalnych wynikających z wspólnego dorzecza, obszaru górskiego lub więzi transportowych.

5.5. Analiza i ocena celów polityki ekologicznej państwa w projekcie strategii

Treści dotyczące zagadnień ochrony środowiska w projekcie strategii występują głównie w obszarze VI Środowisko przyrodnicze, który jak już wspomniano, obejmuje 5 kierunków polityk skoncentrowanych na:

- Ochronie zasobów wodnych (VI.1),
- Ochronie przyrody i bioróżnorodności (VI.2),
- Ochronie powietrza i zwiększania wykorzystania niekonwencjonalnych źródeł energii (VI.3),
- Gospodarce odpadami (VI.4),
- Bezpieczeństwie ekologicznym oraz ochronie przed skutkami klęsk żywiołowych (VI.5).

Rozmieszczenie problematyki ochrony środowiska w projekcie strategii przedstawiono na schemacie.

¹⁸ Strategiczne Wytyczne Wspólnoty na lata 2007-2013 {SEC(2005)94}

Tab. 9. Schemat Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013 – udział problematyki ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego w kierunkach polityki rozwoju

Pole – cele strategiczne	Obszar polityki	Kierunki polityki rozwoju					
		1	2	3	4	5	6
A KONKURENCYJNOŚĆ GOSPODARCZA	I	●	●	●	●	●	
	II	●	●		●		
	III	●	●	●	●		
	IV	●	●	●			
B SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA	V	●	●	●	●	●	●
	VI						
	VII	●	●				
C POTENCJAŁ INSTYTUCJONALNY	VIII	●	●	●			
	IX	●	●	●	●		

Ze schematu tego wynika, że zagadnienia ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, a także związanych z tym zagadnień, m.in. zagospodarowania i użytkowania turystycznego, znajduje się, chociaż w różnym zakresie, w zasięgu celów strategicznych wszystkich pól (A, B, C). Dotyczy ponadto 4. spośród 9. celów pośrednich **obszarów polityki rozwoju** (III, V, VI, VII, IX) występując łącznie w 9 **kierunkach polityk**.

Omawiając pozycje wyjściową do utworzonych polityk w obszarze VI. wymieniono cele rozwoju zrównoważonego, jakimi według strategii jest:

- *zapewnienie trwałości rozwoju gospodarczego, poprzez zapewnienie dostępu do zasobów,*
- *poprawa jakości życia mieszkańcom poprzez umożliwienie im egzystencji w czystym i zdrowym środowisku,*
- *wzrost ekonomiczny poprzez racjonalizację zużycia energii, surowcową i rozwój proekologicznych technologii,*
- *ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, jako dziedzictwa dla przyszłych pokoleń.*

W strategii postępowania zwrócono uwagę m.in. na konieczność podniesienia świadomości ekologicznej mieszkańców, co znalazło następnie odzwierciedlenie w działaniach – składających się na realizację trzech z pięciu wyszczególnionych polityk.

Oczekuje się ponadto, że obok bezpośrednich efektów poprawy stanu środowiska inwestycyjny charakter przedsięwzięć „*ma zabezpieczyć miejsca pracy w sektorach działalności gospodarczej związanych z przemysłem turystycznym oraz stworzyć warunki do*

zwiększenia ich liczby w przyszłości, a także poprawić możliwości dla lokowania nowych inwestycji w innych sferach gospodarki”.

Przechodząc do analizy – czy cele zamieszczone w strategii odpowiadają celom polityki ekologicznej państwa – zestawiono je według struktury zaprezentowanej w III Polityce Ekologicznej.

Zakres tematyczny przedstawia poniższa tabela:

Tab. 10.

Cele II i III Polityki ekologicznej ¹⁹	Struktura treści projektu strategii reprezentowana:			
	w kierunkach polityk	w założeniach programowych (ilość działań)	w tym: działania odnoszące się do innych polityk lub dziedzin	Treść wskaźników celów i monitorowania realizacji polityki
1. Cele i zadania o charakterze systemowym	—	—	—	—
2. Ochrona przyrody i krajobrazu, w tym różnorodność biologiczna	VI.2	10	3 (Zieleń w miastach, Zrównoważona turystyka, Rolnictwo)	Liczebność populacji dużych drapieżników (S)
3. Ochrona i zrównoważony rozwój lasów	VI.2	2		Wzrost wskaźnika lesistości (%). Wzrost udziału obszarów prawnie chronionych w powierzchni województwa.
4. Ochrona gleb, w tym procesy geodynamiczne	VI.5 VI.5	3	2 (Identyfikacja i zmiany sposobu zagospodarowania terenów zagrożonych)	
5. Ochrona zasobów kopalin i wód podziemnych	VI.1 VI.2	3 - w zakresie wód podziemnych 1.- w zakresie ochrony Geosites*	1 (Eksploracja wód mineralnych)	Wzrost udziału wód I klasy w badanych wodach podziemnych (%)
6. Biotechnologie i organizmy zmodyfikowane genetycznie	—	—	—	—
7. Zrównoważone wykorzystanie surowców, materiałów, wody i energii	—	—	—	—
8. Zmniejszenie materiałochłonności i odpadowości produkcji	VI.3	1	—	—
9. Racjonalizacja użytkowania wody	VI.1	1	—	—
10. Zmniejszenie energochłonności gospodarki		—	—	—
11. Wzrost wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych	VI.3	4	1 (Elektrownie wodne w programie małej retencji)	Wzrost udziału odnawialnej energii w produkcji energii elektrycznej (%)
12. Kształtowanie stosunków wodnych i ochrona przed powodzią	VI.5	4	—	Wysokość strat powodziowych (ZL) zł, (S)
13. Środowisko i zdrowie, dalsza poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego	—	—	—	Liczba ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków (%), (S) Udział odpadów komunalnych poddanych segregacji
14. Jakość wód	VI.1	6	—	Zmniejszenie udziału wód pozaklasowych w badanych wodach powierzchniowych (%)

¹⁹ Poniższy układ celów nawiązuje do III PEP, lecz odpowiada celom II PEP inaczej podzielonym.

15. Zanieczyszczenie powietrza i jakość powietrza	VI.3	4	—	Zmniejszenie poziomu maksymalnych notowanych stężeń podstawowych zanieczyszczeń powietrza ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)
16. Gospodarowanie odpadami	VI.4	9	1 (Edukacja społeczeństwa)	Wzrost udziału segregowanych odpadów komunalnych (%) (S) Wzrost udziału odpadów przemysłowych poddanych odzyskowi (%)
17. Chemikalia w środowisku	—	—	—	—
18. Poważne awarie przemysłowe	VI.5	3	—	Wysokość strat w wyniku poważnych awarii (zł) (S)
19. Oddziaływanie hałasu, w tym stres miejski	VI.3	1	—	—
20. Oddziaływanie pól elektromagnetycznych	VI.3	1	—	—
21. Przeciwdziałanie zmianom klimatu	VI.3	—	—	—

(S) – wskaźnik celu pośredniego odpowiadający obszarze polityki VI.

5.5.1. Ocena uwzględnienia celów o charakterze systemowym

Wśród celów, jakie wyróżniają obie polityki ekologiczne pierwszą grupę celów stanowią cele systemowe.

Cele te oparte na zasadach szczegółowych rozwoju zrównoważonego (m.in. z Karty Ziemi uchwalonej w Rio de Janeiro w 1992 r.) wyznaczają sposób i zakres postulowanych przekształceń w aspekcie sfery ekologicznej, z czym wiąże się zmiana m.in. dotychczasowej praktyki opracowania dokumentów strategicznych.

Wśród 8 głównych celów systemowych znajdują się takie, których wdrażanie poprzez tworzenie warunków prawnych i organizacyjnych jest głównie obowiązkiem rządu, lecz odpowiednio włączone do polityk regionalnych mogą być szansą do urzeczywistnienia idei rozwoju zrównoważonego.

Są to w kolejności:

- Postulat ekologizacji, czyli włączania aspektów ekologicznych do rozwiązań mających charakter sektorowy.
- Aktywizacja rynku do działań na rzecz ochrony środowiska.
- Modyfikowanie mechanizmów ekonomicznych i finansowania ochrony środowiska (tu na szczeblu regionalnym).
- Wzmocnienie instytucjonalne ochrony środowiska.
- Wzmocnienie udziału społecznego w realizacji celów ekologicznych.
- Ekologizacja planowania przestrzennego i użytkowania terenów.
- Rozwój badań, postępu technicznego i stymulowania innowacji w zakresie ochrony środowiska oraz zarządzanie środowiskowe.
- Aktywizacja współpracy międzynarodowej w ochronie środowiska.

1. Przyjęta formuła strategii, według której zadania ochrony środowiska skoncentrowano w obszarze VI. Środowisko przyrodnicze znacznie ograniczyła możliwość włączenia tematyki ochrony środowiska do innych pól strategii, choć tego nie wyklucza. Źródłem braku integrowania zagadnień ekorozwoju w innych politykach należy szukać

w znaczeniu, jakie projekt strategii przypisuje jej misji, a także wykładni zrównoważonego rozwoju, jaką zawarto w pozycji wyjściowej dla obszaru Środowisko przyrodnicze.

Stąd projekt generalnie słabo eksponuje treści o charakterze ekologicznym poza obszarem VI. Środowisko przyrodnicze.

Zagadnienia ochrony środowiska pojawiają się poza celem VI. w czterech kierunkach polityk:

- poprzez wprowadzenie celu prośrodowiskowego „transport zbiorowy”, i „rozwoju zintegrowanego transportu metropolitalnego”, w celu rolnictwo konkurencyjne, w tym jako „rolnictwo ekologiczne” oraz w „rewitalizacji obszarów zdegradowanych” obejmując swym zakresem również sferę gospodarowania przestrzenią,
- pośrednio w postaci przyszłych działań w celu IV. „uporządkowanie przestrzeni i poprawy stanu środowiska”, jako uwarunkowanie działania przy omawianiu „usług czasu wolnego” w celu II, a w założeniach programowych w celu VII Ochrona krajobrazu kulturowego wymienia się potrzebę integracji tej ostatniej z ochroną środowiska przyrodniczego.

2. Potrzeba aktywizacji rynku do działań na rzecz ochrony środowiska jest warunkiem realizacji ekorozwoju. Jako cel znalazła się ona w uchwalonym przez sejmik samorządowy Programie Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego. Wymienia się tam działania, jakie władze samorządowe województwa będą podejmować i jak będą wspierać te działania.

1. Preferowanie przy zakupach towarów oraz usług przez administrację rządową i samorządową tych produktów, które mają proekologiczny charakter.
2. Zawarcie w każdym przetargu organizowanym przez administrację rządową i samorządową wymogów ekologicznych.
3. Kształtowanie równoprawnych warunków konkurencji przez pełne stosowanie zasady „zanieczyszczający płaci”, wraz z uwzględnianiem kosztów zewnętrznych.
4. Wspieranie powstawania i zachowania tzw. „zielonych” miejsc pracy, w szczególności w: rolnictwie ekologicznym, agro- i ekoturystyce, leśnictwie i ochronie przyrody, odnawialnych źródłach energii, uzdrowiskach, transporcie publicznym, działaniach na rzecz oszczędzania zasobów (zwłaszcza energii i wody), odzysku produktów lub ich części oraz odzysku opakowań i wykorzystania odpadów jako surowców wtórnych (co jest zgodne m.in. z kierunkami Szóstego programu UE „Zmiana produkcji i wzorców konsumpcji”).
5. Stymulowanie rozwoju przemysłu urządzeń ochrony środowiska, zwłaszcza urządzeń wykorzystywanych w ochronie wód i powietrza oraz zagospodarowaniu odpadów.
6. Włączenie instytucji finansowych do wspierania na zasadach rynkowych przedsięwzięć w ochronie środowiska i na rzecz rozwoju zrównoważonego.

Powyższe zadania łączą się również w szerszym zakresie z zagadnieniami tak eksportu małopolskiego na rynki światowe, jak i innowacyjnością w gospodarce: oba znalazły się w projekcie strategii, lecz ich aspekt ekologiczny został tam pominięty.

Tymczasem już obecnie ok. 1/3 efektów innowacyjnych w UE związanych jest z ochroną środowiska.

Obok celów wyrażonych w II i III PEP na korzyści płynące wprost dla gospodarki zwraca też uwagę dokument Długookresowa Strategia Trwałego i Zrównoważonego Rozwoju „Polska 2025” jako: „Wykorzystywanie ekologicznych walorów produktów oraz usług w celu zwiększania udziału polskiego eksportu w wymianie światowej”.

Co prawda w projekcie strategii w celu VI. Środowisko przyrodnicze mówi się, że *„inwestycje środowiskowe wpłyną na poprawę sytuacji ekologicznej i zabezpieczą miejsca pracy w sektorach działalności gospodarczej związanych z przemysłem turystycznym..., a także poprawią możliwości dla lokowania nowych inwestycji w innych sferach gospodarki”* lecz jest to ujęcie znacznie węższe od tego jakie proponuje II i III PEP, a także Polska 2025.

Ten ostatni dokument wzywa też wprost do „tworzenia miejsc pracy w sektorach związanych z ochroną środowiska”.

W założeniach do polityki VI. 3 „Ochrona powietrza i zwiększenie wykorzystania niekonwencjonalnych źródeł energii” wśród działań na nią się składających wymieniono „wprowadzanie nowoczesnych, przyjaznych środowisku technologii, modernizacji procesów technologicznych, hermetyzacji procesów produkcji i zmniejszania materiałochłonności”, lecz w tak zapisanej polityce wydaje się, że odnoszą się one bardziej do ochrony powietrza niż całej gospodarki, co zasadniczo wymagałoby przeformułowania tej polityki.

Z realizacją drugiego zadania systemowego III PEP wiąże oczekiwania:

- rozwoju produkcji towarów i usług, które mniej obciążają środowisko, a przez to prowadzą do bardziej zrównoważonej konsumpcji;
- równoprawnych warunków w dostępie do ograniczonych zasobów oraz do możliwości odprowadzania zanieczyszczeń przez wszystkie podmioty gospodarcze;
- ekonomizacji ochrony środowiska;
- rozwoju produkcji urządzeń służących ochronie środowiska;
- rozwoju potencjału doradczego służącego zrównoważonemu rozwojowi;
- wzmocnienia i poszerzenia oferty eksportowej podmiotów gospodarczych zajmujących się ochroną środowiska, zwłaszcza w eksporcie na rynki krajów Europy Środkowej i Wschodniej oraz krajów rozwijających się.

Do form realizacji obu pierwszych celów polityki państwa należy m.in. promowanie tzw. **dobrych praktyk gospodarowania (np. w rolnictwie)**, zastosowania najlepszych technik (BAT) niekonieczne tylko w związku z wymaganiami ustawowymi o pozwoleniach zintegrowanych wprowadzonych na mocy ustawy POŚ i wspieranie systemów zarządzania środowiskowego, które pozwalają kojarzyć efekty gospodarcze z efektami ekologicznymi.

Do ważnych celów w ramach aktywizacji rynku należy też **zmiana produkcji i wzorców konsumpcji** nie tylko na gruncie edukacji ekologicznej. Jest to jednocześnie jeden z głównych celów ZR w Unii, a także opracowanych dokumentów Ministerstwa Gospodarki i Ministerstwa Środowiska na użytek krajowy²⁰.

3. Modyfikowanie mechanizmów ekonomicznych i finansowania ochrony środowiska. Ta część zamierzeń kreowana jest głównie przez rząd, stąd w projekcie strategii poza wzmiankami o ekonomicznym wspieraniu inicjatyw, np. w gospodarce odpadami nie znajdujemy szerszych propozycji. Wiadomo, że zgodnie z Traktatem Akcesyjnym ograniczone zostaną subsydia szkodliwe dla środowiska, w tym na górnictwo węgla kamiennego, także tzw. subsydiowania nieformalnego przez umarzanie zobowiązań do budżetu państwa. Natomiast rozwijane będą systemy wsparcia publicznego w postaci preferencji kredytowo-pożyczkowych i fiskalnych, pozwalające na rozwój procesów produkcyjnych i produktów przyjaznych dla środowiska, a także ograniczające negatywne skutki konsumpcji przez gospodarstwa domowe, a podstawy prawno-instytucjonalne takiego wsparcia mają być podane najpóźniej do 2006 roku.

4. Wzmocnienie instytucjonalne. Obejmuje ono zadania stojące przed służbami ochrony środowiska m.in. w związku z wdrażaniem obszarów Natura 2000 oraz gospodarki wodnej związanych z Ramową Dyrektywą Wodną. Problem wzmocnienia instytucjonalnego ochrony środowiska w hierarchii celów strategii jest niemniej ważny także, ze względu na zwiększenie wymagań w dziedzinie monitorowania stanu środowiska.

5. Wzmocnienie udziału społecznego w realizacji celów ekologicznych (Udział społeczeństwa. Edukacja ekologiczna, dostęp do informacji i poszerzanie dialogu

²⁰ Strategia wdrażania w Polsce Zintegrowanej Polityki Produktowej (dokument przyjęty przez Komitet Europejski Rady Ministrów w dniu 26 lutego 2005 r.) i Strategia zmian wzorców produkcji i konsumpcji na sprzyjające realizacji zasad trwałego zrównoważonego rozwoju (dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 14 października 2003 r.).

społecznego). Skuteczna realizacja celów polityki ekologicznej państwa wymaga udziału w tym procesie wszystkich zainteresowanych podmiotów wywierających bezpośredni lub pośredni wpływ na sposób i intensywność korzystania ze środowiska, w tym również udziału obywateli. Do tego rodzaju polityki Polska zobowiązana jest konwencjami i prawem wspólnotowym UE. Udziałowi społeczeństwa w tworzeniu strategii autorzy projektu poświęcili sporo miejsca, o czym świadczą m.in. materiały zamieszczone w założeniach do strategii, konsultacje społeczne, omówione w części wstępnej strategii. Również w tekście dokumentu dostrzeżono ważną funkcję edukacyjną i potrzebę podniesienia świadomości ekologicznej mieszkańców przez działania edukacyjne i promocyjne. Bezpośrednio znalazło to przełożenie na przewidywane działania w trzech z pięciu polityk sektorowych w celu VI. Środowisko przyrodnicze. Jednakże funkcje edukacyjne zostały w tych politykach podporządkowane wąskiemu celom sektorowym dla uzyskania efektów w gospodarce odpadami, ochronie przyrody, bezpieczeństwa ekologicznego pozostawiając ochronę zasobów wodnych i ochronę powietrza. Tymczasem dokument „Polska 2025” mówi jednoznacznie, że *„edukacja ekologiczna powinna być środkiem przygotowującym obywateli, rodziny i społeczności do partycypacji w ochronie środowiska i rozwoju zrównoważonym, jako świadomych ekologicznie uczestników życia społecznego i politycznego, świadomych ekologicznie konsumentów, turystów i pracowników”* oraz w innym miejscu *„Konieczne jest wykształcenie proekologicznego modelu konsumpcji”*, a zatem widzi cele tej edukacji znacznie szerzej niż to zawarto w strategii.

Wydaje się, że należałoby zrewidować tak stawiane cele edukacyjne przez włączenie ich do grupy celu I lub rozbudowania obszaru VI włączając w odrębną politykę także te kwestie, które należą do grupy celów systemowych II i III PEP. W tej nowej polityce powinny znaleźć się również zagadnienia nie tylko propagowania proekologicznego modelu konsumpcji, ale także konsumpcji przestrzeni. Ta ostatnia w świetle znacznego rozproszenia osadnictwa i zajmowania wciąż nowych terenów powiększa bowiem problemy środowiskowe regionu w daleko większym stopniu niż w innych województwach, na co zwraca uwagę Program Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego, lecz co nie przełożono na odpowiednie zapisy strategii.

6. Ekologizacja planowania przestrzennego. Oba dokumenty krajowej polityki ekologicznej podkreślają konieczność szerszego włączenia do prac nad planami zagospodarowania przestrzennego i do treści tych planów zagadnień związanych z ochroną środowiska i odpowiedniej weryfikacji już obowiązujących planów zagospodarowania przestrzennego różnego szczebla, względnie opracowanie i uchwalenie całkowicie nowych planów.

W tekście strategii nie ma odniesienia do tej problematyki lub też wprowadzenia jej w postaci zadań jak to zostało zapisane w Programie Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego.

Zwraca jednocześnie uwagę brak odniesienia się w tekście strategii do ustaleń wojewódzkiego planu zagospodarowania przestrzennego (PZPWM), tym bardziej, że jest to dokument stosunkowo nowy, a jego ustalenia wydają się pozostawać aktualne względem projektu strategii, lecz wobec której jest on hierarchicznie podporządkowany.

Jest to o tyle ważne, że strategia nie określa wielu działań w kontekście przestrzennym, w związku z czym nie wiadomo czy chodzi o już zapisane ustalenia w PZPWM czy nowe jej lokalizacje. Na marginesie uwag do projektu wydaje się też celowe by proponowane na spotkaniach przedsięwzięcia zostały przynajmniej skomentowane lub opatrzone informacją o dalszych pracach nad nimi samorządu województwa.

7. Rozwój badań i postęp techniczny. Stymulowanie innowacji. Zarządzanie środowiskowe. Zadania związane z tym celem systemowym łączą się tematycznie z aktywizacją rynku omówioną w pkt 2. Szczególnego znaczenia nabierają jednak

dobrowolne formy zarządzania środowiskowego jako stymulatora i generatora zmian w całej gospodarce. Chodzi tu o przeglądy ekologiczne Wspólnoty (EMAS), Program „Odpowiedzialność i Troska” (przez przedsiębiorstwa przemysłu chemicznego) oraz Ruch Czystszej Produkcji, działający zgodnie z Deklaracją Czystszej Produkcji przyjętą przez UNEP i systemy zarządzania środowiskowego zgodne z zasadami określonymi w normach ISO 14000 i 18000.

Te cele wyznacza też bezpośrednio dokument „Polska 2025”:

- promowanie nowoczesnych proekologicznych technologii i metod zarządzania,
- wprowadzenie w polskim przemyśle – dobrowolnych form działania sprzyjających optymalizowaniu kosztów tych działań, wyważonemu uwzględnieniu interesów wszystkich zainteresowanych stron i łączeniu efektów ekologicznych z efektami ekonomicznymi, a także kształtowania poczucia wspólnej odpowiedzialności za stan środowiska ze strony przemysłu, instytucji publicznych i konsumentów (standaryzowane systemy zarządzania środowiskiem i zarządzania jakością programy czystszej produkcji, znakowanie ekologiczne wyrobów),
- promowanie ekologicznych metod zarządzania i produkcji w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw,
- wdrożenie systemu powszechnego udostępniania użytkownikom informacji o energochłonności maszyn, urządzeń i wyrobów z uwzględnieniem ich całego cyklu życiowego.

Wydaje się, że wprowadzenie tych zagadnień nawet przez dodanie do tekstu już istniejącego odpowiednich uzupełnień zwiększyłoby rodzaje proponowanych przez strategię działań proekologicznych na rzecz rozwoju zrównoważonego.

8. Współpraca międzynarodowa. W dziedzinie współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej naturalną jej płaszczyzną jest wspólne rozwiązywanie zagadnień ochrony środowiska. Tematyka ta w pakiecie celów VIII nie została uwypuklona, choć wymienia się różne inne programy i inicjatywy. Brak jest tu odniesienia do realizacji postanowień Konwencji o ochronie zrównoważonego rozwoju Karpat zawartej w Kijowie w maju 2-3 r. i podpisanej przez Rząd w listopadzie 2003 r.

5.5.2. Ocena uwzględnienia celów sektorowych ochrony środowiska

Pięć programów sektorowych zawiera prawie wszystkie cele, jakie na poziomie podstawowym zawarto w II i III PEP. Kompleksowe zakresy poszczególnych polityk oraz wymienione liczne działania, jakie na nie się składają pozwalają na realizację najważniejszych zagadnień ochrony środowiska odpowiadającym równocześnie głównym problemom regionalnym, jakimi są:

- ochrona wód i infrastruktura jej towarzysząca,
- ochrona przyrody i bioróżnorodność wraz z gospodarką zbiorowiskami leśnymi,
- ochrona powietrza ze zwiększeniem pozyskiwania energii odnawialnej,
- gospodarka odpadami oraz
- bezpieczeństwo ekologiczne z przeciwdziałaniem klęskom żywiołowym i poważnym awariom.

Przeгляд tematyki sektorowej zawiera tabela 10.

Zakłada się realizację kierunku VI.1 „**Ochrona zasobów wodnych**”. Celem działania jest z jednej strony osiągnięcie dobrego stanu wód powierzchniowych i podziemnych, z drugiej zapewnienie mieszkańcom wody pitnej dobrej jakości. Osiągnięcie tych celów wymaga stosunkowo szerokiego spektrum działań:

- opracowania i sukcesywnej realizacji na obszarze województwa programu działań i planu gospodarowania wodami regionu górnej Wisły (zgodnie z wymogami Ramowej Dyrektywy Wodnej);
- rozwój komunalnych systemów kanalizacyjnych i oczyszczalni ścieków, w tym szczególnie na obszarach wiejskich;
- tworzenie warunków dla budowy przydomowych oczyszczalni ścieków na terenach rozproszonej zabudowie;
- ograniczanie zanieczyszczeń pochodzących ze źródeł rozproszonych (zanieczyszczenia z terenów zurbanizowanych i przemysłowych, zanieczyszczenia pochodzenia rolniczego) oraz zanieczyszczeń spowodowanych niewłaściwymi rozwiązaniami w sektorze gospodarki odpadami;
- ochrona zasobów dyspozycyjnych wód podziemnych;
- poprawa zdolności samooczyszczania woda poprzez właściwe zagospodarowanie terenów wzdłuż brzegów cieków wodnych, ochronę istniejących naturalnych typów siedlisk oraz odtworzenie i właściwe kształtowanie pasów roślinności;
- optymalizacja uszycia wody poprzez działania techniczne i edukacyjne;
- minimalizacja wykorzystania wód podziemnych do celów przemysłowych (poza przemysłem spożywczym i farmaceutycznym);
- rozwiązania problemów dotyczących zaopatrzenia ludności województwa w wodę pitną dobrej jakości, szczególnie na obszarach dotkniętych likwidacją przemysłu górniczego;
- racjonalizacja wykorzystania zasobów wód mineralnych: leczniczych, termalnych, solanek.

W kierunku VI.2 **Ochrona przyrody i bioróżnorodności**, którego celem jest zachowanie walorów i zasobów przyrodniczych z uwzględnieniem bio- i georożnorodności podstawowymi działaniami będą:

- kształtowanie spójnego przestrzennie małopolskiego systemu obszarów chronionych poprzez wyznaczenie i ochronę korytarzy ekologicznych; ochrona dolin rzecznych jako korytarzy migracyjnych zwierząt;
- zrównoważony rozwój turystyki na obszarach chronionych, wypracowanie rozwiązań odciążających parki narodowe od nadmiernego ruchu rekreacyjno-turystycznego, w tym motoryzacyjnego;
- utrzymanie i rozwój terenów zieleni na obszarach zurbanizowanych województwa małopolskiego;
- ochrona dziedzictwa geologicznego – objęcie ochroną na obszarze województwa małopolskiego stanowisk geologicznych proponowanych na listę europejską GEOSITES;
- ochrona gatunków ginących i zagrożonych, hodowla i reintrodukcja gatunków zagrożonych, w tym opracowanie i realizacja programów ochrony gatunków;
- ustanowienie stref ochronnych dla gatunków podlegających ochronie strefowej.

Zagadnienia gospodarki leśnej obejmują następujące działania:

- poprawa stanu zdrowotnego i żywotności lasów;
- zwiększenie lesistości województwa, szczególnie przez zalesianie nieużytków i słabych gruntów rolnych.

Wzrost wskaźnika lesistości znalazł się jako jeden z trzech osiągnięć celów dla tego kierunku. Ponadto działania w innych politykach będą się wzajemnie wspierać, także ze względu na zbiorowiska leśne. Strategia postępowania zapisana w tym obszarze przewiduje bowiem realizację licznych przedsięwzięć proekologicznych zwłaszcza w zakresie, m.in. podjęcia działań mających na celu podniesienie retencyjności dorzeczy rzek (głównie poprzez realizację „Programu małej retencji”). Ponadto działania dla celów ochrony zasobów

przyrody, poprzez zachowanie najcenniejszych obszarów przyrodniczych (z dużym udziałem lasów i zadrzewień!) oraz działania rewitalizacyjne.

Ważnym zadaniem jest także promocja zachowań zgodnych z zasadami ochrony przyrody i krajobrazu, w tym przestrzeganie wymagań ochrony przyrody przez funkcjonujące obiekty turystyczne i rekreacyjne oraz w trakcie realizowanych procesów inwestycyjnych, jak również prowadzonej działalności rolniczej.

Zważywszy, że w kierunku tym będą realizowane zadania dotyczące ochrony stanowisk geologicznych, byłoby celowe rozszerzenie tytułu polityki przez dodanie do niego: „oraz georóżnorodności”.

W kierunku **VI.3 Ochrona powietrza i zwiększenie wykorzystania niekonwencjonalnych źródeł** energii zakłada się spełnienie norm jakości powietrza atmosferycznego poprzez sukcesywną redukcję emisji zanieczyszczeń do powietrza oraz wzrost wykorzystania niekonwencjonalnych źródeł energii.

Głównymi zadaniami jest tu:

- redukcja emisji komunikacyjnej poprzez: rozwój komunikacji miejskiej połączony z ograniczeniem jej uciążliwości, poprawę systemu dróg, rozwój transportu kolejowego i kolejowo-tramwajowego oraz tworzenie warunków dla rozwoju ruchu rowerowego;
- eliminowanie paliw stałych jako paliwa w kotłowniach lokalnych i gospodarstwach domowych, promocja ekologicznych nośników energii;
- budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej do wykorzystania energii odnawialnej, ze szczególnym uwzględnieniem terenów cennych przyrodniczo oraz uzdrowiskowych;
- budowa instalacji odzyskujących biogaz ze składowisk odpadów i oczyszczalni ścieków (produkcja energii elektrycznej w skojarzeniu z produkcją energii cieplnej);
- wprowadzanie nowoczesnych, przyjaznych środowisku technologii, modernizacja procesów technologicznych, hermetyzacja procesów produkcji i zmniejszanie materiałochłonności;
- ograniczenie emisji zanieczyszczeń z dużych źródeł spalania paliw.

W tym kierunku polityki będą też realizowane działania nie mieszczące się w zakresie tematycznym innych polityk, do których należy:

- stosowanie rozwiązań technicznych i organizacyjnych zapobiegających powstawaniu lub przenikaniu hałasu do środowiska, a także środków zmniejszających poziom hałasu komunikacyjnego, komunalnego i przemysłowego;
- minimalizowanie oddziaływań promieniowania niejonizującego poprzez preferowanie niskokonfliktowych lokalizacji źródeł promieniowania.

W kierunku **VI.4. Gospodarka odpadami**, którego celem będzie minimalizacja ilości wytwarzanych odpadów oraz wprowadzenie zgodnego z normami europejskimi systemu ich odzysku i unieszkodliwiania, podstawowe działania obejmą:

- wprowadzanie systemowej gospodarki odpadami komunalnymi w układzie ponadlokalnym, w tym budowa zakładów zagospodarowania odpadów (sortownie, kompostownie, obiekty termicznego przekształcania odpadów, składowiska o funkcji ponadlokalnej) zgodnie z Wojewódzkim Planem Gospodarki Odpadami;
- modernizowanie składowisk odpadów nie spełniających wymogów ochrony środowiska, a użytkowanych do czasu wprowadzenia rozwiązań ponadlokalnych;
- bieżące likwidowanie nielegalnych składowisk, w tym „dzikich wysypisk”, rekultywacja składowisk wyłączonych z eksploatacji oraz nieczynnych kwater na składowiskach funkcjonujących;
- kompleksowe rozwiązanie problemu osadów ściekowych w obliczu licznych inwestycji z zakresu gospodarki ściekowej;

- systematyczne wprowadzanie bezodpadowych i mało odpadowych technologii produkcji, ze szczególnym uwzględnieniem najlepszej dostępnej techniki;
- zachęcanie podmiotów gospodarczych wytwarzających odpady przemysłowe do zintensyfikowania działań zmierzających do maksymalizacji gospodarczego wykorzystania odpadów;
- intensyfikowanie unieszkodliwiania odpadów zawierających azbest i PCB; a także – edukacja społeczeństwa w zakresie współudziału w prowadzeniu właściwej gospodarki odpadami, promowanie dobrych przykładów segregacji odpadów wraz z systemem zachęt ekonomicznych dla powstania zakładów recyklingu.

Kierunek VI.5 Bezpieczeństwo ekologiczne oraz ochrona przed skutkami klęsk żywiołowych dotyczy szerokiego spektrum działań zapobiegających skutkom występowania niekorzystnych zjawisk atmosferycznych i geodynamicznych oraz poważnych awarii przemysłowych (dla ludzi i środowiska) obejmując m.in.:

- tworzenie warunków dla właściwego zagospodarowania terenów zagrożonych powodzią, suszą hydrologiczną oraz ruchami geodynamicznymi poprzez:
 - identyfikowanie obszarów zalewowych i osuwiskowych,
 - zaniechanie wprowadzania nowej oraz utrwalania istniejącej zabudowy na terenach zagrożonych powodzią, osuwiskami oraz w zasięgu wystąpienia poważnej awarii przemysłowej,
 - budowę systemu polderów oraz suchych zbiorników przeciwpowodziowych;
- zwiększanie naturalnej retencji zlewni poprzez wprowadzanie zalesień oraz prawidłową gospodarkę na gruntach rolnych;
- budowę i modernizację zbiorników retencyjnych, w tym realizacja „Programu Małej Retencji Województwa Małopolskiego”;
- poprawę stanu technicznego i budowa nowych urządzeń zabezpieczenia przeciwpowodziowego;
- prowadzenie prac zabezpieczających na obszarach stwierdzonych osuwisk zagrażających istniejącym obiektom budowlanym oraz zabezpieczenie terenów osuwiskowych przed dalszym rozszerzaniem się ruchów masowych;
- rozwój systemu ratowniczo-gaśniczego na wypadek zaistnienia awarii, w tym doposażenie jednostek straży pożarnej w sprzęt do ratownictwa techniczno-chemiczno-ekologicznego, a także opracowanie procedur określania bezpiecznych tras przewozu substancji niebezpiecznych na terenie miast, oznakowanie dróg pod tym kątem oraz przygotowanie miejsc postojowych dla pojazdów przewożących materiały niebezpieczne.

Tym działaniom ma towarzyszyć promocja standardów prawidłowych zachowań społeczeństwa w sytuacji wystąpienia zagrożeń środowiska.

Z całościowego przeglądu tak określonych polityk wynika, że są one zbieżne z Programem Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego na lata 2005-2012, uchwalonym przez władze samorządowe.

Zagadnienia, które nie zostały wzięte pod uwagę głównie wśród celów systemowych II PEP nie umniejszają merytorycznego znaczenia tych polityk, lecz powinny znaleźć się w odrębnej polityce lub mogą być włączone do innych polityk poza obszarem VI.

Wśród zagadnień, które powinny być uzupełnione w którejś z polityk sektorowych są działania związane z racjonalnym gospodarowaniem surowcami mineralnymi, w tym zagospodarowywania terenów poeksploatacyjnych, gospodarowania substancjami i materiałami niebezpiecznymi, działania na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa i jakości żywności.

5.6. Porównanie projektu strategii z innymi dokumentami szczebla regionalnego

Bezpośrednim dokumentem kierunkowym w dziedzinie ochrony środowiska na terenie województwa jest Program Ochrony Środowiska sporządzany na mocy Ustawy Prawo Ochrony środowiska. Nie stanowi on źródła prawa miejscowego, lecz jego postanowienia są wiążące dla organów wykonawczych Wojewody i Marszałka województwa.

Porównanie treści ustaleń projektu strategii z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego na poziomie jego celów operacyjnych i z wspomnianym POŚWM zawiera tabela 11.

Tab. 11. Identyfikacja celów projektu Strategii z celami ochrony środowiska i środowiskowych aspektów zrównoważonego rozwoju na poziomie regionalnym i krajowym

CELE I ZADANIA KRAJOWE W dokumentach krajowych polityki ekologicznej kraju oraz niektórych ustawach	CELE REGIONALNE w WPZP woj. Małopolskiego I Programie Ochrony Środowiska woj. Małopolskiego	CELE, POLITYKI I DZIAŁANIA W STRATEGII ROZWOJU MAŁOPOLSKI
Powietrze atmosferyczne	Spełnienie norm jakości powietrza atmosferycznego poprzez sukcesywną redukcję emisji zanieczyszczeń do powietrza (POSWM) Likwidacja zagrożeń dla środowiska z tytułu zanieczyszczeń powietrza, hałasu, wibracji i promieniowania elektromagnetycznego (PZPWM) – ograniczenie emisji substancji zanieczyszczających powietrze do poziomu zapewniającego wysoką jakość środowiska atmosferycznego oraz odpowiadających funkcjom, uwarunkowaniom regionalnym i wymaganiom ogólnokrajowym (PZPWM)	– Ochrona powietrza i zwiększenie wykorzystania niekonwencjonalnych źródeł energii – Wzrost udziału energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej (%) – Zmniejszenie poziomu maksymalnych notowanych stężeń podstawowych zanieczyszczeń powietrza ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)
Emisja komunikacyjna	Budowa nowych dróg oraz remonty i przebudowa istniejących połączeń komunikacyjnych Rozwój komunikacji miejskiej, połączony z ograniczeniem jej uciążliwości Rozwój transportu kolejowego i kolejowo-tramwajowego Tworzenie warunków dla rozwoju ruchu rowerowego	– Redukcja emisji komunikacyjnej poprzez: rozwój komunikacji miejskiej połączony z ograniczeniem jej uciążliwości – Rozwój transportu kolejowego i kolejowo-tramwajowego – Pozyskanie energii słonecznej zwłaszcza dla budynków użyteczności publicznej (szkoły, szpitale, ośrodki zdrowia itp.), – Budowa pilotażowych instalacji do wykorzystania biomasy – Poprawa systemu dróg oraz tworzenie warunków dla rozwoju ruchu rowerowego
Zapobieganie emisji gazów zubożających warstwę ozonową oraz handlu i składowania (ustawa z 2 III 01)		
Niska emisja	Eliminowanie węgla jako paliwa w kotłowniach lokalnych i gospodarstwach domowych Promocja ekologicznych nośników energii	– Eliminowanie paliw stałych jako paliwa w kotłowniach lokalnych i gospodarstwach domowych – promocja ekologicznych nośników energii
Osiągnięcie w 2025 r. poziomu wykorzystania energii odnawialnej porównywalnej z UE (IIPEP)	Zwiększanie wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w szczególności energii geotermalnej oraz wodnej	– Budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej do wykorzystania energii odnawialnej, ze szczególnym uwzględnieniem terenów cennych przyrodniczo oraz uzdrowiskowych
Zmniejszenie w 2010 r. o 25% zużycia energii na jednostkę PKB w stosunku do 2000 r. (IIPEP)		w tym: – budowa małych elektrowni wodnych, m.in. w połączeniu z realizacją zbiorników małej retencji, – wykorzystanie energii geotermalnej na potrzeby rekreacji, turystyki i ciepłownictwa,

		<ul style="list-style-type: none"> – budowa instalacji odzyskujących biogaz ze składowisk odpadów i oczyszczalni ścieków (produkcja energii elektrycznej w skojarzeniu z produkcją energii cieplnej), – wprowadzanie nowoczesnych, przyjaznych środowisku technologii, modernizacja procesów technologicznych, hermetyzacja procesów produkcji i zmniejszanie materiałochłonności
Rozpoczęcie realizacji ograniczania emisji metali ciężkich, trwałych zanieczyszczeń organicznych i WWA dioksyn i furanów (IIPEP)	<p>Ograniczenie emisji zanieczyszczeń z dużych źródeł spalania paliw</p> <p>Pozwolenia zintegrowane (IPPC)</p> <p>Handel emisjami</p>	– Ograniczenie emisji zanieczyszczeń z dużych źródeł spalania paliw
Zmniejszenie strat energii w wytwarzaniu energii, na przesyłce i w budynkach. Wprowadzenie standardów dla budynków i urządzeń (II PEP)		
Ograniczenie hałasu do 2010 r. w miastach, wokół lotnisk, terenów przemysłowych oraz głównych dróg i szlaków kolejowych do poziomu nie większego niż 55 dB w porze nocnej (hałas równoważny) – (IIPEP)	<p>Podniesienie komfortu akustycznego dla mieszkańców województwa (POŚWM)</p> <p>Zminimalizowanie emisji ponadnormatywnego hałasu do środowiska, (POŚWM)</p> <p>Stosowanie rozwiązań technicznych i organizacyjnych zapobiegających powstawaniu lub przenikaniu hałasu do środowiska, a także środków zmniejszających poziom hałasu</p> <p>Zabezpieczenie przed degradacją obszarów „cichych”, na których sytuacja akustyczna jest korzystna</p>	– Stosowanie rozwiązań technicznych i organizacyjnych zapobiegających powstawaniu lub przenikaniu hałasu do środowiska, a także środków zmniejszających poziom hałasu komunikacyjnego, komunalnego i przemysłowego
<i>Hałas komunikacyjny</i> →	<p>Wyprowadzenie ruchu tranzytowego z centrum miast w oparciu o nowe trasy obwodnicowe</p> <p>Określanie w studiach uwarunkowań i kierunkach zagospodarowania przestrzennego obszarów ograniczonego użytkowania wokół obiektów komunikacyjnych</p> <p>Opracowanie systemu gromadzenia danych pomiarowo-monitoringowych na terenie województwa</p> <p>Opracowanie systemu informowania społeczeństwa z wykorzystaniem technologii informatycznych o stanie klimatu akustycznego na danym terenie</p> <p>Badanie klimatu akustycznego hałasu komunikacyjnego, z uwzględnieniem konfiguracji terenu, oraz wysokości obiektów znajdujących się w zasięgu oddziaływania ponadnormatywnego hałasu na terenie dużych aglomeracji, małych miast, oraz terenów, w których również występuje zagrożenie hałasem drogowym i kolejowym</p>	
<i>Hałas przemysłowy jw.</i>	<p>Sukcesywne eliminowanie technologii i urządzeń przekraczających wartości normatywne w transporcie i przemyśle</p> <p>Egzekwowanie zasad przestrzegania emisji hałasu przemysłowego do środowiska poniżej stosownych wartości normatywnych</p> <p>Preferowanie niskokonfliktowych lokalizacji obiektów przemysłowych przy opracowywaniu planów zagospodarowania przestrzennego i w procedurach inwestycyjnych</p>	
Utrzymanie poziomu pól elektromagnetycznych na co najmniej dopuszczalnym poziomie (ustawa POS)	<p>Minimalizacja oddziaływania promieniowania niejonizującego</p> <p>Preferowanie niskokonfliktowych lokalizacji źródeł promieniowania</p> <p>Wprowadzenie do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zapisów poświęconych ochronie przed polami elektromagnetycznymi z wyznaczeniem stref ograniczonego użytkowania m.in. wokół urządzeń elektroenergetycznych, radiokomunikacyjnych i radiolokacyjnych, gdzie jest rejestrowane przekroczenie dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych</p>	– Minimalizacja oddziaływania promieniowania niejonizującego poprzez preferowanie niskokonfliktowych lokalizacji źródeł promieniowania

	Kontynuacja badań, które pozwolą na ocenę skali zagrożenia wywoływanymi polami elektromagnetycznymi oraz poszerzenie wiedzy na temat stopnia ich oddziaływania	
	Opracowanie i wdrożenie systemu pomiarów i ich ewidencji (baza danych w systemie GIS) w celu monitorowania zmian wielkości i stopnia zagrożenia środowiska w wyniku emisji pól elektromagnetycznych	
	Opracowanie systemu informowania społeczeństwa o oddziaływaniu pól elektromagnetycznych na danym terenie (media)	
	Osiągnięcie dobrego stanu wód powierzchniowych i podziemnych poprzez zapewnienie poprawy jakości wód oraz ochronę zasobów wodnych Zintegrowana ochrona zasobów wodnych przed zanieczyszczeniem oraz nadmiernym lub nieuzasadnionym zużyciem (PZPWM)	– Ochrona zasobów wodnych WSKAŹNIKI osiągnąć: – Zmniejszenie udziału wód pozaklasowych w badanych wodach powierzchniowych (%) – Wzrost udziału wód I klasy w badanych wodach podziemnych (%)
Zarządzanie zasobami wodnymi	Opracowanie i sukcesywna realizacja na obszarze województwa programu działań i planu gospodarowania wodami regionu górnej Wisły (opracowanego zgodnie z wymogami RDW)	– Opracowanie i sukcesywna realizacja na obszarze województwa programu działań i planu gospodarowania wodami regionu górnej Wisły (zgodnie z wymogami Ramowej Dyrektywy Wodnej)
Poprawa stanu wód podziemnych i powierzchniowych → Zapewnienie do 2010 r. standardów jakościowych obowiązujących w UE (IIPEP) Budowa kanalizacji i oczyszczalni ścieków zgodnie z Traktatem Akcesyjnym, Krajowym Programem Oczyszczania Ścieków Komunalnych i ustawą Prawo wodne Rozwiązanie systemowe sanitacji terenów na obszarach wiejskich do 2010 r.(IIPEP)	Rozwój komunalnych systemów kanalizacyjnych i oczyszczalni ścieków, w tym szczególnie na obszarach wiejskich, których położenie i intensywność zabudowy utrudnia rozwój sieci gminnych	– Rozwój komunalnych systemów kanalizacyjnych i oczyszczalni ścieków, w tym szczególnie na obszarach wiejskich
Likwidacja zrzutu ścieków nieczyszczonych z miast i zakładów przemysłowych: zmniejszenie ładunku zanieczyszczeń do wód i do ziemi w stosunku do 1990 r. z przemysłu o 50%, z gosp. kom. o 30% i ze spływu powierzchniowego o 30% (IIPEP)	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków w warunkach rozproszonej zabudowy	– Tworzenie warunków dla budowy przydomowych oczyszczalni ścieków na terenach o rozproszonej zabudowie
	Ograniczanie zanieczyszczeń pochodzących ze źródeł punktowych: zrzuty ścieków komunalnych, przemysłowych oraz rolniczych	– Ograniczanie zanieczyszczeń pochodzących ze źródeł rozproszonych (zanieczyszczenia z terenów zurbanizowanych i przemysłowych, zanieczyszczenia pochodzenia rolniczego) oraz zanieczyszczeń spowodowanych niewłaściwymi rozwiązaniami w sektorze gospodarki odpadami
Zmniejszenie zagrożenia zanieczyszczeniem wód podziemnych i obszarów ich zasilania (ustawa POŚ)	Ograniczanie zanieczyszczeń pochodzących ze źródeł rozproszonych: zanieczyszczenia z terenów zurbanizowanych i przemysłowych (np. spływy powierzchniowe zanieczyszczonych wód opadowych oraz infiltracja zanieczyszczeń do wód podziemnych), zanieczyszczenia pochodzenia rolniczego oraz zanieczyszczenia powodowanych niewłaściwymi rozwiązaniami w sektorze gospodarki odpadami, Racjonalne kształtowanie zasobów wodnych oparte na korzystnym ekologicznie i gospodarczo zagospodarowaniu zlewni rzeki (PZPWM)	– Poprawa zdolności samooczyszczania wód poprzez właściwe zagospodarowanie terenów wzdłuż brzegów cieków wodnych, ochronę istniejących naturalnych typów siedlisk oraz odtworzenie i właściwe kształtowanie pasów roślinności
	Ochrona zasobów dyspozycyjnych wód podziemnych, ograniczenie użytkowania obszarów objętych ochroną oraz poprawa zdolności samooczyszczania wód	– Ochrona zasobów dyspozycyjnych wód podziemnych

Racjonalizacja wykorzystania zasobów wodnych→	Zapewnienie zaopatrzenia w wodę wysokiej jakości i odprowadzania ścieków (PZPWM) Zlikwidowanie ilościowego i jakościowego deficytu wody oraz <u>wysoka sprawność odprowadzania ścieków(PZPWM)</u> Ochrona zasobów wód powierzchniowych podziemnych, ujmowanych w celach wodociągowych, ustanawiania ich stref ochronnych (PZPWM) Optymalizacja zużycia wody poprzez zapobieganie stratom wody na przesyłach oraz wprowadzanie zamkniętych obiegów wody w przemyśle i oszczędne korzystanie z wody przez indywidualnych użytkowników, Skuteczna ochrona prawna, minimalizacja zużycia i przeciwdziałanie zanieczyszczeniu wód podziemnych (PZPWM)	– Optymalizacja zużycia wody poprzez działania techniczne i edukacyjne
	Pełna identyfikacja i instytucjonalizacja poborów wód powierzchniowych i podziemnych, szczególnie w zakresie poborów dla celów bytowych i rolniczych oraz eliminowanie wykorzystania wód podziemnych do celów przemysłowych (poza przemysłem spożywczym i farmaceutycznym)	– Minimalizacja wykorzystania wód podziemnych do celów przemysłowych (poza przemysłem spożywczym i farmaceutycznym)
	Zapewnienie mieszkańcom wody pitnej dobrej jakości	– Rozwiązanie problemów dotyczących zaopatrzenia ludności województwa w wodę pitną dobrej jakości, szczególnie na obszarach dotkniętych likwidacją przemysłu górniczego
	Racjonalne wykorzystanie zasobów wód mineralnych: leczniczych, termalnych, solanek Racjonalne wykorzystanie wód geotermalnych i mineralnych (PZPWM)	– Racjonalizacja wykorzystanie zasobów wód mineralnych: leczniczych, termalnych, solanek
Zapobieganie powstawaniu odpadów: „u źródła”, odzysk surowców i powtórne wykorzystanie oraz bezpieczne końcowe unieszkodliwianie odpadów niewykorzystanych (IPEP) Dostosowanie prawa do regulacji UE i działania (IPEP), w tym w zakresie	Minimalizacja ilości wytwarzanych odpadów oraz wprowadzenie zgodnego z normami europejskimi systemu ich odzysku i unieszkodliwiania Uporządkowanie gospodarki odpadami (PZPWM)	Gospodarka odpadami WSKAŹNIKI osiągnięć: – Wzrost udziału segregowanych odpadów komunalnych (%) – Wzrost udziału odpadów przemysłowych poddanych odzyskowi (%)
Odpady komunalne→ Wdrożenie w całym kraju do 2010 r systemów selektywnej zbiórki odpadów komunalnych, w tym odpadów niebezpiecznych (IPEP) Kompleksowe systemy odzysku surowców wtórnych m.in. makulatury, szkła. Odzysk i powtórne użycie co najmniej 50% papieru i szkła do 2010 r. (IPEP)	Wprowadzanie systemowej gospodarki odpadami komunalnymi w układzie ponadlokalnym, w tym budowa zakładów zagospodarowania odpadów (sortownie, kompostownie, obiekty termicznego przekształcania odpadów, składowiska o funkcji ponadlokalnej), Racjonalizacja gospodarki odpadami (PZPWM)	Wprowadzanie systemowej gospodarki odpadami komunalnymi w układzie ponadlokalnym, w tym budowa zakładów zagospodarowania odpadów (sortownie, kompostownie, obiekty termicznego przekształcania odpadów, składowiska o funkcji ponadlokalnej) zgodnie z Wojewódzkim Planem Gospodarki Odpadami
	Redukcja w odpadach kierowanych na składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne zawartości składników ulegających biodegradacji	
	Wdrażanie systemu eliminacji odpadów niebezpiecznych ze strumienia odpadów komunalnych, ich zbierania i unieszkodliwiania	
	Modernizacja składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, które nie spełniają wymogów ochrony środowiska, a będą użytkowane do czasu wprowadzenia rozwiązań ponadlokalnych, Ograniczenie negatywnego wpływu składowisk na środowisko (PZPWM)	– Modernizacja składowisk odpadów niespełniających wymogów ochrony środowiska, a użytkowanych do czasu wprowadzenia rozwiązań ponadlokalnych
	Bieżąca likwidacja nielegalnych składowisk i rekultywacja składowisk wyłączonych z eksploatacji nieczynnych kwater na składowiskach funkcjonujących	– Bieżąca likwidacja nielegalnych składowisk, w tym „dzikich wysypisk”, rekultywacja składowisk wyłączonych z eksploatacji oraz nieczynnych kwater na składowiskach funkcjonujących
Komunalne osady ściekowe	Zmniejszenie stopnia składowania osadów ściekowych na składowiskach poprzez inny sposób utylizacji w zależności od uwarunkowań lokalnych Minimalizacja magazynowania osadów na oczyszczalniach ścieków	– Kompleksowe rozwiązanie problemu osadów ściekowych w obliczu licznych inwestycji z zakresu gospodarki ściekowej

	Zwiększenie kontroli nad osadami wykorzystywanymi dla celów przyrodniczych	
<p>Odpady z sektora gospodarczego→</p> <p>Dwukrotne zwiększenie do 2010 r. udziału odzyskiwanych i ponownie wykorzystanych w procesach produkcyjnych odpadów przemysłowych w porównaniu z 1990 r. (IIPEP)</p> <p>Sukcesywna likwidacja starych, wcześniej nagromadzonych odpadów przemysłowych i komunalnych do 2015 r. (IIPEP)</p> <p>Zapewnienie do 2007 r. odzysku 25% odpadów opakowaniowych (stanowisko Polski o członkostwie w UE w obszarze „środowisko”</p>	Systematyczne wprowadzanie bezodpadowych i mało odpadowych technologii produkcji, ze szczególnym uwzględnieniem najlepszej dostępnej techniki	– Systematyczne wprowadzanie bezodpadowych i mało odpadowych technologii produkcji, ze szczególnym uwzględnieniem najlepszej dostępnej techniki;
	Stymulowanie podmiotów gospodarczych wytwarzających odpady przemysłowe do zintensyfikowania działań zmierzających do maksymalizacji gospodarczego wykorzystania odpadów,	– Stymulowanie podmiotów gospodarczych wytwarzających odpady przemysłowe do zintensyfikowania działań zmierzających do maksymalizacji gospodarczego wykorzystania odpadów
	Budowa nowych składowisk lub modernizacja składowisk nie spełniających wymagań i zamykanie tych, które nie są w stanie sprostać wymaganiom ochrony środowiska,	
	Rekultywacja składowisk odpadów przemysłowych wyłączonych z eksploatacji	
<p>Odpady niebezpieczne →</p> <p>Składowanie jedynie nieszkodliwych odpadów niebezpiecznych do 2010 r. (II PEP)</p>	Systematyczne wprowadzanie bezodpadowych i mało odpadowych technologii produkcji w zakresie odpadów niebezpiecznych	
	Modernizacja instalacji służących do unieszkodliwiania odpadów niebezpiecznych	
	Objęcie systemem wszystkich mieszkańców regionu, sektora małych i średnich przedsiębiorstw oraz dużych wytwórców odpadów niebezpiecznych	
Odpady azbestowe	Zintensyfikowanie unieszkodliwiania odpadów zawierających azbest	– Zintensyfikowanie unieszkodliwiania odpadów zawierających azbest i PCB
<p>Odpady zawierające PCB→</p> <p>Zewidencjonowanie urzędzeń zanieczyszczonych PCB i działania techniczne do eliminacji tych urzędzeń i bezpiecznego usuwania olejów odpadowych zawierających powyżej 50 ppm PCB/PCT do 2010 r. (II PEP)</p> <p>Zewidencjonowanie zakładów posiadających rocznie ponad 500 litrów olejów odpadowych – do 2010 r. (II PEP)</p> <p>Stworzenie systemu bezpiecznej likwidacji odpadów i pozostawienia zawierających najbardziej groźne substancje niebezpieczne m.in. pestycydy, PCB, rtęć, kadm i eliminacja, obrót oraz fizyczna likwidacja zapasów i stałych składowisk) - (II PEP)</p>	Przeprowadzenie akcji edukacyjnej w zakresie genezy zagrożenia środowiska naturalnego przez PCB i możliwości przeciwdziałania tym skażeniom	– Edukacja społeczeństwa w zakresie współudziału w prowadzeniu właściwej gospodarki odpadami oraz promocja „dobrych przykładów” segregacji odpadów
	Przeprowadzenie inwentaryzacji urzędzeń technicznych zawierających PCB (pracujących i złomowanych) oraz miejsc prawdopodobnego występowania tych substancji jako zanieczyszczenia środowiska (odpowiedzialny posiadacz)	
	Opracowanie i wdrożenie monitoringu PCB w systemie Wojewódzkiego Monitoringu Gospodarki Odpadami oraz w systemie kontroli źródeł emisji i pomiaru immisji	
	Zorganizowanie systemu selektywnego zbierania PCB jako odpadu specjalnego	
	Opracowanie i wdrożenie systemu degradacji PCB	
		– Stworzenie systemu zachęt ekonomicznych dla powstania zakładów recyklingu
<p>Zachowanie produkcyjnych właściwości gleb co najmniej na wymaganym poziomie (ustawa POŚ)</p> <p>Zwiększenie skali przywracania wartości użytkowych gleb, które na skutek wpływu różnych czynników uległy degradacji (oczyszczanie, rekultywacja, odbudowa stosunków wodnych (II PEP)</p> <p>Prawne i finansowe wspieranie form rolnictwa stosujących metody</p>	Ochrona gleb przed degradacją, rekultywacja terenów zdegradowanych i poprzemysłowych	
	Wykorzystanie zasobów glebowych przy uwzględnieniu warunków ekonomicznych i racjonalności ekologicznej (PZPWM)	
	Konsekwentna realizacja prac na rzecz rekultywacji terenów zdegradowanych (w tym terenów poprzemysłowych) i ponownego włączenia odzyskanych powierzchni do obiegu gospodarczego	
	Systemowa realizacja monitoringu ekologicznego gleby i ziemi	

produkcji nienaruszające równowagi przyrodniczej, przede wszystkim rolnictwa ekologicznego i zintegrowanego do 2010 r. (II PEP)	Wprowadzanie produkcji rolnej zgodnie z ustawą o rolnictwie ekologicznym (w szczególności na obszarach chronionych), Ścisłe przestrzeganie warunków wyłączenia gruntów produkcji rolnej podanych w ustawie z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. Z 1995 r. Nr 16, poz. 78) (PZPWM)	
	Zagospodarowanie gleb w sposób, który odpowiada w pełni ich przyrodniczym walorom i klasie bonitacyjnej, Ograniczenie zakresu zagospodarowania gleb w sposób nie odpowiadający ich naturalnym walorom przyrodniczym (PZPWM)	
	Ochrona przed erozją wodną, Wprowadzenie fitomelioracji wzdłuż cieków wodnych, jezior, stawów (PZPWM)	
	Ochrona zwartych kompleksów terenów rolnych o wysokich wartościach bonitacyjnych przeznaczonych do produkcji rolnej poprzez egzekucję w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego odpowiednich zapisów	
	Podnoszenie poziomu wiedzy użytkowników gleb i gruntów (system szkoleń)	
Środowisko przyrodnicze	Zachowanie walorów i zasobów przyrodniczych z uwzględnieniem bio- i georóżnorodności.	Ochrona przyrody i bioróżnorodności WSKAŹNIKI osiągnięć: – Wzrost liczebności populacji dużych drapieżników – Wzrost udziału obszarów prawnie chronionych w powierzchni województwa (%) – Wzrost wskaźnika lesistości (%)
Utrzymanie na odpowiednim poziomie krajowej różnorodności biologicznej i krajobrazowej oraz zwiększenie powierzchni obszarów chronionych do 1/3 terytorium kraju (II PEP)	Ochrona przyrody i różnorodności biologicznej poprzez zachowanie, wzbogacanie i odtwarzanie zasobów przyrody (PZPWM)	
Utworzenie sieci obszarów chronionych Natura 2000 w drodze waloryzacji przyrodniczej obszarów objętych już ochroną prawną albo innych cennych przyrodniczo, lecz nie posiadających żadnej formy ochrony a spełniających kryteria sieci Natura 2000 (II PEP)	Tworzenie warunków przestrzennych dla zapewnienia ochrony prawnej unikatowych i wybitnych walorów przyrodniczych w tym ochrona rzek z ich otoczeniem oraz innych ciągów obszarowych mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej (PZPWM)	
	Aktualizacja aktów prawnych ustanawiających formy ochrony, a w szczególności Obszarów Chronionego Krajobrazu	
	Opracowanie i ustanowienie planów ochrony dla parków narodowych, krajobrazowych, rezerwatów przyrody oraz ostoi ptasich Natura 2000, Kształtowanie spójnej przestrzennie małopolskiej sieci powiązań przyrodniczych uwzględniającej istniejące i projektowane obszary chronione, włączone w sieć krajową, opartej o założenia i koncepcję europejskich sieci ekologicznych (PZPWM)	– Opracowanie i ustanowienie planów ochrony dla parków narodowych, krajobrazowych, rezerwatów przyrody oraz ostoi ptasich Natura 2000
	Opracowanie komputerowej bazy danych obszarów i obiektów chronionych dla całego województwa, umożliwiającej wymianę informacji i aktualizację danych	
	Obejmowanie ochroną prawną obszarów i obiektów najbardziej wartościowych przyrodniczo, Tworzenie warunków przestrzennych dla zapewnienia ochrony prawnej unikatowych i wybitnych walorów przyrodniczych w tym ochrona rzek z ich otoczeniem oraz innych ciągów obszarowych mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej (PZPWM)	– Obejmowanie ochroną prawną obszarów i obiektów najbardziej wartościowych przyrodniczo
	Promowanie zachowań zgodnych z zasadami ochrony przyrody i krajobrazu	– Promocja zachowań zgodnych z zasadami ochrony przyrody i krajobrazu
	Przestrzeganie wymagań ochrony przyrody przez funkcjonujące obiekty turystyczne i rekreacyjne oraz w trakcie realizowanych procesów inwestycyjnych, jak również prowadzonej działalności rolniczej	w tym przestrzeganie wymagań ochrony przyrody przez funkcjonujące obiekty turystyczne i rekreacyjne oraz w trakcie realizowanych procesów inwestycyjnych, jak również prowadzonej działalności rolniczej

Walory krajobrazowe podlegają ochronie bez względu czy są objęte szczególnymi formami ochrony przyrody (ustawa o ochronie przyrody)		
Projektowane obszary chronione (Sieć Natura 2000)	Oprócz obszarów, które już zostały ustanowione przez Ministra Środowiska jako ostoje ptasie, poniższe obszary spełniają również kryteria Dyrektywy Ptasiej i powinny być chronione w sieci Natura 2000	
Pozostałe formy ochrony	Utrzymanie przedmiotów ochrony w obszarach poszczególnych form ochrony (gatunków siedlisk, wartości krajobrazowych i kulturowych)	– Utrzymanie przedmiotów ochrony w obszarach poszczególnych form ochrony (gatunków, siedlisk, wartości krajobrazowych i kulturowych)
	Ochrona dolin rzecznych jako korytarzy migracyjnych zwierząt	
	Ochrona w obszarze województwa małopolskiego stanowisk geologicznych promowanych na listę europejską GEOSITES	– Ochrona dziedzictwa geologicznego – objęcie ochroną na obszarze województwa małopolskiego stanowisk geologicznych proponowanych na listę europejską GEOSITES
Kształtowanie polityki zagospodarowania przestrzennego respektującego wartości przyrodnicze i krajobrazowe	Kształtowanie spójnego przestrzennie małopolskiego systemu obszarów chronionych poprzez wyznaczenie i ochronę korytarzy ekologicznych	– Kształtowanie spójnego przestrzennie małopolskiego systemu obszarów chronionych poprzez wyznaczenie i ochronę korytarzy ekologicznych; ochrona dolin rzecznych jako korytarzy migracyjnych zwierząt
	Wypracowanie rozwiązań odciążających parki narodowe od nadmiernego ruchu rekreacyjno-turystycznego, w tym motoryzacyjnego	– Zrównoważony rozwój turystyki na obszarach chronionych, wypracowanie rozwiązań odciążających parki narodowe od nadmiernego ruchu rekreacyjno-turystycznego, w tym motoryzacyjnego
	Zrównoważony rozwój turystyki na obszarach chronionych	
	Opracowanie programu pielęgnacji i ochrony zieleni miejskiej dla województwa małopolskiego	– Utrzymanie i rozwój terenów zieleni na obszarach zurbanizowanych województwa małopolskiego
Denaturalizacja i poprawa stanu zniszczonych ekosystemów i siedlisk przyrodniczych szczególnie leśnych i wodno-błotnych do 2010 r. (II PEP).		
Ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów→ Stosowanie wszelkich sposobów ochrony zasobów przyrodniczych poza naturalnymi stanowiskami ex situ, stworzenie i utrzymanie niezbędnych warunków do ochrony ex situ, wspieranie badań i prac z tego zakresu do 2010 r. (II PEP) Gospodarka zasobami dziko występujących roślin i zwierząt wymaga ochrony, utrzymania i racjonalnego zagospodarowania naturalnych zbiorowisk roślinnych, w tym torfowisk, bagien, muraw, wydm i brzegów oraz stanowisk roślin i zwierząt oraz tras migracji zwierząt (ustawa o ochronie przyrody)	Wykonanie inwentaryzacji przyrodniczej województwa małopolskiego w stosunku do gatunków chronionych, zagrożonych wyginięciem oraz gatunków i siedlisk, których dotyczy Dyrektywa Siedliskowa oraz Dyrektywa Ptasia sieci Natura 2000	
	Ochrona gatunków ginących i zagrożonych poprzez stworzenie programów ochrony dla poszczególnych gatunków	– Ochrona gatunków ginących i zagrożonych, hodowla i reintrodukcja gatunków zagrożonych, w tym opracowanie i realizacja programów ochrony gatunków
	Hodowla i reintrodukcja 19 gatunków zagrożonych	
	Ustanowienie stref ochronnych dla gatunków podlegających ochronie strefowej	– Ustanowienie stref ochronnych dla gatunków podlegających ochronie strefowej
Ochrona ekosystemów leśnych→ Zachowanie zdrowotności i żywotności ekosystemów leśnych (II PEP) Stałe powiększanie zasobów leśnych i zwiększanie stopnia zalesiania tzw. gruntów marginalnych, nieprzydatnych dla rolnictwa oraz gruntów na wododziałach (II PEP)	Zapewnienie trwałości ekosystemów leśnych (PZPWM)	– Poprawa stanu zdrowotnego i żywotności lasów
	Poprawa stanu zdrowotnego i żywotności lasów, Poprawa kondycji przyrodniczej lasów do stanu umożliwiającego optymalne warunki funkcjonowania lasów (PZPWM)	
	Zwiększenie lesistości województwa, szczególnie przez zalesianie nieużytków i słabych gruntów rolnych, Stałe powiększanie zasobów leśnych (PZPWM)	– Zwiększenie lesistości województwa, przez zalesianie szczególnie nieużytków i słabych gruntów rolnych
	Zalesianie ciągów i korytarzy ekologicznych	
	Zachowanie równowagi między lasem a zwierzyną	
	Wzrostu udziału gospodarki leśnej w zrównoważonym rozwoju wsi i terenów wiejskich	

	Realizacja celów wynikających z wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego Polityki Leśnej Państwa w zakresie ochronnych, gospodarczych i społecznych funkcji lasu	
	Doskonalenie regionalnego systemu obszarów chronionych poprzez ochronę najcenniejszych przyrodniczo ekosystemów leśnych	
	Realizacja programu zgodności składów gatunkowych drzewostanów z warunkami siedliskowymi	
	Wzmożenie ochrony siedlisk wilgotnych, zalewowych i bagiennych	
	Rozwój sektora turystycznego powiązanego z leśnictwem i rolnictwem	
	Działania w zakresie budowy i odtwarzania małej retencji wodnej na obszarach leśnych	
	Prowadzenie wielofunkcyjnego modelu gospodarowania (PZPWM)	
Ochrona i powiększanie biologicznej różnorodności lasów na poziomie genetycznym, gatunkowym i ekosystemowym (II PEP)		
Kształtowanie lasu wielofunkcyjnego – wzmocnianie funkcji wodochronnej, klimatotwórczej i glebochronnej (II PEP)		
Zapewnienie lasom i zadrzewieniom właściwego znaczenia w planowaniu przestrzennym i zagospodarowaniu kraju, w tym kształtowania granicy polno-leśnej i w ochronie krajobrazu (II PEP)		
Utrzymywanie i wzmocnianie społeczno-ekonomicznej funkcji lasów, współpraca i komunikacja ze społeczeństwem, rozwój edukacji i nauk leśnych (II PEP)	Prowadzenie systematycznej działalności edukacyjno-informacyjnej (edukacja powszechna – poprzez punkty edukacyjne, izby leśne, trasy rowerowe, ścieżki dydaktyczne itp.)	
	Edukacja ekologiczna w Polskim Związku Łowieckim. Znaczną część województwa stanowią obszary chronione. Stąd ważne jest, aby myśliwi posiadali świadomość konieczności odmiennego gospodarowania zwierzyną na terenach chronionych	
	Dziedzictwo kulturowe trwałym elementem krajobrazu województwa małopolskiego (PZPWM) Ochrona i rewitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego dla podniesienia poziomu wiedzy, świadomości historycznej oraz edukacji społeczeństwa, także możliwości ich wykorzystania (PZPWM) Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla ochrony tożsamości regionalnej oraz promocji województwa i jego rozwoju gospodarczego (PZPWM) Kształtowanie harmonijnego krajobrazu poprzez prawidłowe kształtowanie struktur przestrzennych od skali urbanistycznej po rozwiązania architektoniczne (PZPWM)	VII.3 Rewitalizacja obszarów zdegradowanych WSKAŹNIKI osiągnięć: – powierzchnia zrewitalizowanych terenów (ożywionych społecznie i gospodarczo) VII.1 Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego WSKAŹNIKI osiągnięć: – Wzrost liczby powołanych stref ochrony krajobrazu (parków kulturowych) – Wzrost liczby opracowanych programów rewitalizacji – Wzrost liczby zabytków (obiektów wpisanych do rejestru zabytków)
Zapewnienie racjonalnego gospodarowania kopalinami (ustawa POŚ)	Ochrona zasobów złóż przez oszczędne i zrównoważone gospodarowanie→(POŚWM) Oszczędne i zrównoważone gospodarowanie kopalinami (PZPWM) Eksploatacja złóż uwzględniająca zasady racjonalnej gospodarki, zgodnie z warunkami koncesji przy minimalizacji naruszania wartości przyrodniczych regionu, Racjonalna gospodarka kopalinami (PZPWM)	

	Zapewnienie ochrony udokumentowanych złóż kopalin przed trwałym zagospodarowaniem uniemożliwiającym eksploatację w przyszłości,	
	Rekultywacja i rewitalizacja terenów zdegradowanych przez eksploatację,	
	Rozpoznanie i dokumentowanie zasobów nowych złóż (POŚWM, PZPWM)	
	Wypracowanie zasad współpracy organu koncesyjnego, władzy lokalnej i użytkownika złóż w zakresie ustalenia zasad eksploatacji, a po zakończeniu eksploatacji, zasad rekultywacji terenów poeksploatacyjnych, przede wszystkim na obszarach o szczególnych walorach krajobrazowych (obszary chronione, doliny rzek), oraz na terenach o znacznej degradacji środowiska spowodowanej eksploatacją (głównie dotyczy kopalni rud cynku i ołowiu - rejon Olkusza i Chrzanowa) i egzekwowania przyjętych zasad, Ochrona środowiska w rejonie eksploatacji (PZPWM)???	
	Ochrona udokumentowanych złóż poprzez wprowadzanie i egzekwowanie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zapisów uniemożliwiających trwale zagospodarowanie terenów występowania tych złóż	
	Ustalenie polityki Województwa w zakresie udokumentowania złóż na terenach perspektywicznych dla zapewnienia rezerwy surowcowej na lata przyszłe (szczególnie w zakresie kruszyw naturalnych)	
Minimalizacja skutków występowania niekorzystnych zjawisk atmosferycznych i geodynamicznych		
<i>Powodzie i susze</i>	Zwiększenie bezpieczeństwa przeciwpowodziowego (PZPWM) Tworzenie warunków dla właściwego zagospodarowania terenów zagrożonych powodzią oraz suszą hydrologiczną, Właściwe zagospodarowanie przestrzenne terenów zagrożonych (PZPWM)	- Tworzenie warunków dla właściwego zagospodarowania terenów zagrożonych powodzią, suszą hydrologiczną oraz ruchami geodynamicznymi
	Zwiększanie retencyjności zlewni oraz poprawa stanu technicznego urządzeń zabezpieczenia przeciw-powodziowego. Realizacja „Programu Małej Retencji Województwa Małopolskiego”. Zwiększenie retencji powierzchniowej (PZPWM)	- Zwiększanie naturalnej retencji zlewni poprzez wprowadzanie zalesień oraz prawidłową gospodarkę na gruntach rolnych
	Opracowanie programu działań dla obszaru Górnej Wisły ze szczególnym uwzględnieniem jej dopływów – Soły i Skawy celu zapobieżenia skutkom gospodarczym i społecznym w wyniku ekstremalnych stanów pogodowych Poprawa rozbudowa systemu regulacji cieków i infrastruktury przeciwpowodziowej (PZPWM)	- Poprawa stanu technicznego i budowa nowych urządzeń zabezpieczenia przeciwpowodziowego; ? poprzez: - oznaczanie obszarów zalewowych i osuwiskowych, - rezygnację z wprowadzania nowej oraz utrwalania istniejącej zabudowy na terenach zagrożonych powodzią, osuwiskami oraz w zasięgu wystąpienia poważnej awarii przemysłowej, - budowę systemu polderów oraz suchych zbiorników przeciwpowodziowych;?
<i>Osuwiska</i>	Systematyczna i możliwie pełna inwentaryzacja zjawisk geodynamicznych oraz rejestracja tych zjawisk na szczeblu starostwa przy współpracy z samorządami gminnymi, prowadzenie bazy danych zbiorczych dla województwa przez Geologa Wojewódzkiego	- Prowadzenie prac zabezpieczających na obszarach stwierdzonych osuwisk zagrożających istniejącym obiektom budowlanym oraz zabezpieczenie terenów osuwiskowych przed dalszym rozszerzaniem się ruchów masowych

	Określanie w studiach uwarunkowań i kierunkach zagospodarowania przestrzennego obszarów niedopuszczonych (wykluczenie obszarów osuwiskowych z inwestowania) i dopuszczonych pod sprecyzowanymi warunkami do inwestowania oraz zapisy do ustaleń w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (na podstawie opracowań fizjograficznych) i dalej konsekwentna realizacja dokonanych i przyjętych zapisów	
	Prowadzenie prac zabezpieczających na obszarach stwierdzonych osuwisk zagrażających istniejącym obiektom budowlanym oraz zabezpieczenie terenów osuwiskowych przed dalszym rozszerzaniem się ruchów masowych	
	Właściwe zagospodarowywanie terenów osuwiskowych i terenów o predyspozycjach osuwiskowych (zalesianie, właściwa orka, odwodnienia)	
	<p>Ograniczanie skutków poważnych awarii przemysłowych dla ludzi i środowiska (POŚWM)</p> <p>Opracowanie systemu ratowniczo-gaśniczego na wypadek zaistnienia awarii, obejmującego wszystkie zakłady o dużym i zwiększonym ryzyku wystąpienia awarii przemysłowej, w ramach którego opracowane powinny być różne scenariusze postępowania w przypadku wystąpienia poważnej awarii</p>	<p>Bezpieczeństwo ekologiczne i ochrona przed skutkami klęsk żywiołowych</p> <p>WSKAŹNIKI osiągnięć:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wysokość strat (powodziowych, osuwiskowych, awarii) (w zł) - Rozwój systemu ratowniczo-gaśniczego na wypadek zaistnienia awarii, w tym doposażenie jednostek straży pożarnej w sprzęt do ratownictwa techniczno-chemiczno-ekologicznego
	Opracowanie standardów prawidłowych zachowań społeczeństwa w sytuacji wystąpienia zagrożeń środowiska z tytułu awarii przemysłowych, w tym transportu materiałów niebezpiecznych	- Promocja standardów prawidłowych zachowań społeczeństwa w sytuacji wystąpienia zagrożeń środowiska
	Opracowanie procedur określania bezpiecznych tras przewozu substancji niebezpiecznych na terenie miast, a w następnej kolejności oznakowanie dróg pod tym kątem	- Opracowanie procedur określania bezpiecznych tras przewozu substancji niebezpiecznych na terenie miast, oznakowanie dróg pod tym kątem oraz przygotowanie miejsc postojowych dla pojazdów przewożących materiały niebezpieczne
	Opracowanie zewnętrznych planów operacyjno-ratowniczych dla terenów otaczających zakłady o dużym ryzyku wystąpienia awarii i ich aktualizacja co 5 lat	
	Doposażenie jednostek straży pożarnej w sprzęt do ratownictwa techniczno-chemiczno-ekologicznego	
		- Budowa i modernizacja zbiorników retencyjnych, w tym realizacja „Programu Małej Retencji Województwa Małopolskiego”
	<p>Rozwój zagospodarowania turystycznego w harmonii z ochroną przyrody (PZPWM)</p> <p>Szersze wykorzystanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych dla rozwoju rozmaitych współczesnych form turystyki i wypoczynku, m.in. tzw. agroturystyki (PZPWM)</p> <p>Poprawa oferty turystycznej mniej uczęszczanych obszarów (PZPWM)</p> <p>Rozwiązania pozwalające na wprowadzenie infrastruktury turystycznej w obrzeża parków krajobrazowych (PZPWM)</p>	
	<p>Stworzenie warunków do identyfikacji mieszkańca z regionem (PZPWM)</p> <p>Zmniejszenie roli granicy państwa jako bariery dla rozwiązania problemów w zakresie środowiska przyrodniczego i gospodarki wodnej (PZPWM)</p>	

	<p>Zaspokojenie bieżącego i perspektywicznego zapotrzebowania na energię elektryczną odbiorców komunalnych i przemysłowych (PZPWM)</p> <p>Zapewnienie wszystkim obecnym przyszłym odbiorcom niezawodnych możliwie najtańszych dostaw mocy i energii elektrycznej wymaganym standardzie (PZPWM)</p> <p>Ograniczenie do minimum negatywnych skutków oddziaływania elektroenergetyki na środowisko przyrodnicze (PZPWM)</p>	
--	--	--

6. Identyfikacja, analiza i ocena przewidywanych znaczących oddziaływań na środowisko celów strategicznych i kierunków działań przyjętych w Strategii

W ocenie, które z zamieszczonych celów strategii mogą znacząco wpłynąć na środowisko kierowano się następującymi kryteriami:

- emisji do środowiska w wyniku prawdopodobnych działalności,
- zmian w poziomie energii i materii generowanej przez te działania,
- przekształceń struktury przestrzennej w wyniku realizacji celów strategii,
- zmian prawdopodobieństwa powstania zdarzeń nagłych i o poważnych skutkach.

Z braku bliższych danych o działaniach składających się na te polityki za znaczące ze względu na powyższe kryteria uznano 20 z 39 wyszczególnionych w strategii, w tym pięć polityk środowiskowych.

Drugą grupą kryteriów powinny być kryteria wartościowania stanu istniejącego środowiska i (przestrzeni), tzw. kryteria lokalizacyjne obejmujące tematycznie zarówno tereny o szczególnej wartości przyrodniczej i wrażliwości na zmiany, jak też tereny już dotknięte procesami destrukcji, bądź też ważne np. ze względu na skupienia ludności lub ze względu na przekroczone stopnie wpływu – tzw. gorące punkty.

Jednakże wobec tego, że cele te nie są umiejscowione w przestrzeni województwa – poza nielicznymi wyjątkami – nie mogły one znaleźć zastosowania.

Poniższa matryca oddziaływań i znaczenia wpływu powstała wyłącznie o interpretacje zapisu polityk i tzw. założeń programowych, które je uzupełniają. Stąd tak wiele jest oddziaływań nieokreślonych jednoznacznie, co zwiększa pole niepewności. Powinno to być wskazaniem do uszczegółowienia tych polityk i sformułowania warunków, na jakich poszczególne zadania mogłyby wstępnie kwalifikować się do włączenia w planach operacyjnych strategii.

W dwóch przypadkach wskazano na polityki, gdzie potencjalne wpływy będą bardzo silnie zależeć od hierarchii działań w czasie i w miejscu. Dotyczy to polityk II.5 i III.1. Na obecnym etapie rozstrzygnięć strategicznych (ograniczonym tylko do celów polityki bez desygnatu miejsca) można oczekiwać z ich realizacją zarówno istotnych oddziaływań pozytywnych jak i negatywnych. Będzie to zależeć od tego jak realizowane będą inne polityki strategii dotyczące obszarów przyszłych działań. Praktyczną wskazówką, jaka wynika ze stosowania zasad zrównoważonego rozwoju jest konieczność przestrzegania w pierwszym rzędzie ustaleń dotyczących obszarów szczególnie podatnych na negatywne zmiany, a więc uznania, że realizacja działań w tych obszarach powinna odbywać się zgodnie z politykami ustalonymi w VI celu środowiskowym strategii. Oznacza to ni mniej ni więcej podporządkowanie innych polityk pozaśrodowiskowych tym politykom. Obszary, w których polityki te powinny obowiązywać w pierwszej kolejności wskazane są w obowiązującym Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa. Należą do nich głównie tereny

o szczególnym znaczeniu dla zachowania zasobów przyrodniczych i walorów krajobrazowych (w tym tereny leśne i wysokich klas bonitacyjnych dla rolnictwa), posiadające już status ochrony prawnej bądź zaklasyfikowane do objęcia ich taką ochroną, w tym tereny i obiekty z listy *shadow list* zaproponowane przez NGO.

Kierunki polityki i działania o potencjalnym znaczącym wpływie na środowisko	Emisje do środowiska	Zmiany energii lub materii	Przekształcenia strukturalne przestrzeni	Potencjalne awarie / Zagrożenia naturalne
II.1 Wsparcie międzynarodowej konkurencyjności małopolskich przedsiębiorstw	■ ↔	■ ↔		■ ↔
II.3. Konkurencyjne rolnictwo, w tym rolnictwo ekologiczne	■ ↔		■ ↓	
II.4. Przyciąganie bezpośrednich inwestycji do regionu	■ ↓	■ ↓	■ ↔	■ ↓
II.5. Rozwój sektora produktów i usług czasu wolnego	■ ↓	■ ↓	■ ↓↑	
III.1. Rozwój powiązań drogowych o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym	■ ↓↑	■ ↑	■ ↓	■ ↔
III.2. Rozwój infrastruktury dla społeczeństwa Informacyjnego		■		
III.3. Zwiększenie roli transportu zbiorowego w obsłudze regionu	■ ↑	■ ↔	■ ↓	■ ↔
III.4. Kompleksowe zagospodarowanie stref aktywności gospodarczej	■ ↑	■ ↑	■ ↔	■ ↔
IV.1. Rozwój Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego jako ośrodka innowacji	■ ↔			■ ↔
IV.2. Umocnienie europejskiej pozycji KOM i rozwój funkcji metropolitalnych	■ ↓	■ ↔	■ ↑	■ ↔
IV.3. Rozwój zintegrowanego transportu metropolitalnego	■ ↑	■ ↑	■ ↔	■ ↔
V.4. Rozwój sieci ośrodków usług publicznych	■	■ ↑	■ ↑	■ ↔
VI.1. Ochrona zasobów wodnych	■ ↑		■ ↔	■
VI.2. Ochrona przyrody i bioróżnorodności			■ ↑	
VI.3. Ochrona powietrza i zwiększenie wykorzystania niekonwencjonalnych źródeł energii	■ ↑	■ ↑	■ ↔	■ ↑
VI.4. Gospodarka odpadami	■ ↑	■ ↑	■ ↑	■ ↑
VI.5. Bezpieczeństwo ekologiczne oraz ochrona przed skutkami klęsk żywiołowych	■ ↑			■ ↑
VII.1. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego			■ ↑	
VII.3 Rewitalizacja obszarów zdegradowanych	■ ↑	■ ↑	■ ↑	
VIII.3. Promocja wewnątrzregionalna i wzmacnianie potencjału partnerów z Małopolski do uczestnictwa we współpracy terytorialnej	■ ↑			

Oznaczenia: ■ - możliwe oddziaływania znaczące ■ oddziaływania znaczące, ↔ o skutkach nieokreślonych (negatywnych albo pozytywnych), ↑ - korzystnych, ↓ - niekorzystnych

Opracowane dla tych terenów plany ochrony powinny wyznaczać możliwe kierunki pożądaných zmian dla ewentualnych funkcji innych polityk lub planów prawa miejscowego. Na drugim krańcu listy znajdują się tereny skażone, zdegradowane o przekroczonych wartościach stężeń w powietrzu, wodzie lub glebie oraz tereny miast i gęsto zaludnione gdzie są lub gdzie mają być opracowane i wdrożone programy naprawcze w trybie ustawy – *Prawo ochrony środowiska* z powodu niedotrzymania w nich odpowiednich standardów jakości środowiska. Listę tych terenów wskazanych w PZPWM należałoby uzupełnić o rezultaty inwentaryzacji przeprowadzonej w programie ROPSIM. W przypadkach ostrych konfliktów realizując zasady rozwoju zrównoważonego w procesach decyzyjnych dotyczących obu rodzajów terenów o szczególnym znaczeniu dla środowiska należy wykorzystywać w najwyższym stopniu istniejące procedury w tym udziału społecznego na możliwie

najwcześniejszym etapie, a w dokumentach prognoz o charakterze strategicznym lub oceny oddziaływania na środowisko do decyzji o uwarunkowaniach środowiskowych sporządzanych w trybie ustawy *Prawo ochrony środowiska*, wymagać analizy zewnętrznych skutków środowiskowych z oszacowaniem makro i mikroefektywności ekologicznej. Stosowne przykłady tzw. „zrównoważonych ewaluacji” obejmujących wszystkie aspekty zrównoważonego rozwoju wraz z analizami tzw. zewnętrznych kosztów środowiskowych można znaleźć na stronach internetowych UE. Uwaga ta odnosi się przede wszystkim do polityki III.1 zakładającej rozwój powiązań o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym w aspekcie silnej presji społecznej na budowę inwestycji drogowych. Nie kwestionując idei samej polityki, która jest konieczna, także ze względu na ochronę zdrowia ludzi i środowiska, istotne dla rozwoju zrównoważonego regionu będą relacje równoważenia nie tylko w samym transporcie, co wydaje się przynajmniej w najbliższym czasie nieosiągalne, lecz zapewnienie równowagi pomiędzy inwestycjami komunikacyjnymi, a innymi politykami strategii odstępując od takich rozwiązań (przedsięwzięć), które w tak w pogłębionych analizach wypadają co najmniej wątpliwie. Szczególną uwagę należy zwrócić na tzw. analizy wykonalności, pretendujące ze względu na częściową wycenę środowiskowych kosztów zewnętrznych do roli wiarygodnej analizy oddziaływań, na podstawie których najczęściej zapadają decyzje o realizacji lub kwalifikacji zamierzenia do planów realizacyjnych. Analiza kosztów i korzyści stosowana w tych opracowaniach m.in. z powodów metodologicznych nie może zastępować metod analizy wariantów i analiz ryzyka bardziej przydatnych w procesach decyzyjnych o charakterze strategicznym.

W warunkach dużego niedoboru środków finansowych na realizację strategii regionalnych odpowiednia selekcja zadań i wybór najlepiej odpowiadających celom strategii może być szczególnie przydatny dla decydentów tym bardziej, że metody te posiadają jednocześnie walor informacyjny i w warunkach konfliktów ze społecznościami mogą być stosowane interaktywnie wspomagając proces mediacji.

6.1. Oddziaływania wzajemne polityk strategii

Ograniczając analizę wyłącznie do kierunków o potencjalnie znaczących skutkach na środowisko w poniższej macierzy przedstawiono możliwe związki pomiędzy politykami, tj. ich interakcje.

Macierza wzajemnych oddziaływań przedstawia te główne pola, w których realizacja polityk w jednym miejscu lub na znacznym obszarze może powodować różnorodne istotne skutki.

Dla realizatorów strategii może być ona wskazaniem, które polityki powinny się wzmacniać nawzajem, aby osiągnąć pozytywne skutki realizacji, w tym także z zasady korzystne dla środowiska. W poniższej macierzy większość oddziaływań wzajemnych jest pozytywna i te polityki powinny być szczególnie kojarzone.

Drugi rodzaj interakcji przedstawia polityki o dużym zakresie oddziaływania na środowisko i równie prawdopodobnych skutkach środowiskowych negatywnych lub pozytywnych w zależności od celu realizowanego. Dotyczy to przede wszystkim polityki rolniczej z różnymi jej formami gospodarowania jak i usług czasu wolnego. Jak już wspomniano rolnictwo ekologiczne będzie sprzyjać politykom ekologicznym natomiast rolnictwo wielkotowarowe o niewątpliwiej przewadze konkurencyjności będzie powodować w dłuższym okresie skutki niekorzystne dla środowiska m.in. także ograniczając obecną wysoką bioróżnorodność.

	II.1																		
II.1	*	II.3																	
II.3		*	II.4																
II.4			*	II.5															
II.5			■	*	III.1														
III.1	▲		▲	▲	*	III.2													
III.2						*	III.3												
III.3				▲			*	III.4											
III.4			▲	▲				*	IV.1										
IV.1	▲			▲					*	IV.2									
IV.2	▲			▲			▲			*	IV.3								
IV.3							▲				*	V.4							
V.4				▲	▲							*	VI.1						
VI.1		■				▲	▲	▲			▲	*	VI.2						
VI.2		■		■	▼		▲			▲		▲	*	VI.3					
VI.3				■	▼		▲	▲	▲	▼	▲		▲	*	VI.4				
VI.4				■			▲	▲				▲	▲		*	VI.5			
VI.5		■		▲			▲			▲		▲			*	VII.1			
VII.1		▲	▼	▲			▲			▲		▲		▲		*	VII.3		
VII.3							▲		▲			▲	▲	▲		*	VIII.3		
VIII.3		▲		▲	▲	▲		▲									▲	*	

Oznaczenia: ▲ – z zasady polityki te powinny się wzmacniać dla osiągnięcia korzystnych skutków środowiskowych, ■ – może występować poważny konflikt pomiędzy celami lub w obrębie samego celu, konieczna jest ocena skutków środowiskowych na etapie planowania strategicznego ze względu na duże pole niepewności, ▼ – z zasady cele polityk są sprzeczne, konieczne jest określenie priorytetów i zbadanie negatywnych skutków środowiskowych bezpośrednich i pośrednich, które prawdopodobnie będą negatywne.

Także i między polityka rolną i turystyką mogą pojawić się sprzężenia korzystne i niekorzystne, zależne przede wszystkim od rodzaju promowanego rolnictwa. Preferowanie i dopuszczanie do intensywnej hodowli w terenach atrakcyjnych krajobrazowo – co obserwuje się m.in. w powiecie krakowskim, może niektóre gminy z kolei pozbawić funkcji turystycznych jakie już stanowią i będą stanowić źródło utrzymania innych rolników pomijając skutki środowiskowe jakie tworzy rolnictwo konkurencyjne i intensywna hodowla w terenach gęsto zaludnionych.

Trzecia grupa interakcji pokazuje polityki z zasady sprzeczne. Skutki środowiskowe zależą będą od tego, która z nich będzie priorytetowa gdyż przyjęto w tej analizie, że realizacja każdej z nich musi wywołać konflikt niekoniecznie w tym samym miejscu i czasie. Może on się ujawnić na znacznie większym obszarze z pozoru nie pozostającym z tymi politykami w związku przyczynowym. Dla realizatorów strategii kojarzenie takich polityk powinno odbywać się przy jasnym sprecyzowaniu celów tych polityk i uprzednim zbadaniu konsekwencji w środowisku dla znacznie większego obszaru niż działania z nimi związane. Przykładem klasycznym jest realizowanie kilku polityk w obszarach miejskich, co z reguły prowadzi do rozlewania się miast i powodowania nadmiernych w stosunku do możliwej skali skutków dla ludzi i środowiska.

Brak przestrzennego uszczegółowienia polityk strategii a przede wszystkim rzeczowego programu, jaki ma im odpowiadać nie pozwala na przeprowadzenie tutaj bardziej wnikliwej oceny przyszłych oddziaływań, a tym bardziej analizy złożonych problemów rozwoju zrównoważonego w regionie. Pole niepewności bowiem jest zbyt duże do orzekania o ewentualnych skutkach. Wymaga to przeprowadzenia odpowiednio pogłębionej analizy o charakterze prognozy na etapie, kiedy kolejne programy operacyjne znajdują się w opracowaniu.

Należy się w tym miejscu zastrzec, że prognoza sporządzona do obecnie aktualizowanej strategii ani nie wyklucza możliwości powstania poważnych skutków dla środowiska ani ich nie potwierdza gdyż stopień ogólności dokumentu jest zbyt duży by można te skutki jednoznacznie ocenić.

Poważną barierą uniemożliwiającą taką pogłębioną analizę jest brak informacji o strukturze planowanych środków na realizację poszczególnych polityk także i dlatego że cele strategii są na obecnym etapie określone w sposób jakościowy. Brak jest projekcji stanu, do którego dążą poszczególne polityki. Przykładem może być cel VI Środowisko przyrodnicze.

Zakładając, że cele bezpośrednie polityk będą osiągnięte, a więc, że wystąpi oczekiwany wzrost jednego czy drugiego miernika nie musi to oznaczać, że osiągnięty zostanie cel nadrzędny, czyli wysoka jakość środowiska przyrodniczego. Nie określając poziomu, do którego powinno się dążyć, a jedynie zakładając wzrost jakiegoś miernika, realizatorów może satysfakcjonować w równym stopniu scenariusz kontynuacji, co i scenariusz optymistyczny. W każdym z nich bowiem wartość miernika będzie rosła, a więc zakładany warunek uosabiający cel będzie spełniony.

Ponadto brak takiego wymiernego obrazu celów utrudnia ocenę kompleksową związaną z faktem czy tendencje obserwowanych zmian w poszczególnych politykach są na tyle silne i współzależne, że realizacja całego programu bliższa jest koncepcji rozwoju zrównoważonego czy też oddala się od niego.

Stąd w planowaniu strategicznym znaczenie prognozy jako dokumentu subsydiarnego jest na tyle ważne na ile ważne są rozstrzygnięcia samego dokumentu strategicznego, co oznacza, że powinna ona być wykorzystywana stosownie także do oceny programów operacyjnych.

6.2. Oddziaływanie transgraniczne

Skutki i zasięg oddziaływań transgranicznych na obszar Małopolski jest zapewne uwzględniony w „Strategii 2015”. Natomiast transgraniczny wpływ zrównoważonego rozwoju regionu może dotyczyć skali regionalnej ze Słowacją. Z zapisów Projektu Strategii wynika, że ewentualne skutki transgraniczne mogą mieć miejsce w skali niemierzalnej i w żadnym (poza awarią) przypadku nie powinny kształtować się na poziomie istotnym dla pogorszenia się stanu środowiska przyrodniczego w przygranicznych terenach Słowacji.

6.3. Projekcja ilościowa celów

W projekcie strategii zakłada się realizację wielu celów, polityk i działań w wyniku, których można oczekiwać, że nastąpi zasadnicza poprawa obrazu Małopolski we wszystkich sferach rozwojowych gospodarczej, społecznej i przyrodniczej. Jednakże cele te i polityki są zapisane w sposób jakościowy, co najwyżej mówią one o zwiększeniu, poprawie, promowaniu nie określając przyszłego stanu, przez co nie wiadomo czy sam fakt zwiększenia tego czy innego procesu, zjawiska, czy wprost celu będzie spełnieniem oczekiwań wyrażonych w tak sformułowanym celu. Mimo, że dla wielu celów są wyznaczone miary sukcesu w postaci wskaźników, tak zapisane cele nie są skwantyfikowane, przez co nie można nawet odnosić się do żądanego stanu realizacji tych celów wyrażonych ilościowo.

Z uwagi na to, że próbę takiego przybliżenia osiągnięcia celów sformułowano w Programie Ochrony Środowiska, z którego pochodzą zapisane w strategii odpowiednie polityki ochrony środowiska, w poniższej tabeli przedstawiono najważniejsze wielkości z niego pochodzące.

Równocześnie w tabeli zawarto hipotetyczne wielkości zmian niektórych wskaźników ekorozwoju, jakie przeprowadził na podstawie własnych obliczeń Kistowski²¹, uwzględniając krajowe cele polityki ekologicznej wyrażone głównie w II PEP i transponując te wielkości docelowe na poszczególne województwa według ich udziału (potencjału) w wielkościach średnich dla Polski.

Tab. 12. Wskaźniki ekorozwoju w projekcji roku 2008 i 2010 wg różnych źródeł

Kierunki działania (wskaźniki)	Jednostki	POLSKA		MAŁOPOLSKA		
		2000 r.	2010 r.	2000 r.	2010 r. ^{*)}	2008 r. ^{**) opt./real}
Zmniejszenie zużycia energii w gospodarstwach domowych	kWh/mk/rok	662,8	331,4	766	421 (8,6%)	
Zwiększenie produkcji energii ze źródeł odnawialnych	(%)	6,71	13,	7,5	13,6 (6,7%)	8,0 / 6,0
Zmniejszenie emisji gazów do atmosfery w tym: SO ₂ NO _x	Mg/mk/rok tys. Mg/rok tys. Mg/rok	5,27	3,375	4,1	2,9 (5,5%)	39,5 /41,0 18,9 /20,0
Stężenia maksymalne – pyłu – SO ₂ – NO _x	ug/m ³					40 /70 20 /55 40 /55
Zużycie wody w gospodarce narodowej	m ³ /mk/rok	269,4	199,0	225	167 (7%)	
Wskaźnik ilości ścieków wprowadzanych do wód	m ³ /mkxrok	64,7	64,7	103	91,9 (30,4)	
Zwiększenie powszechności oczyszczania ścieków	% hm ³	87,9	94	93,4	98,1 14,3 (9,5%)	100 /100
Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków	%					64,4 /59,9
Zmniejszenie powierzchni gruntów wymagających rekultywacji	% km ²	0,23	0,1	0,21	0,11 15,0 (3,7%)	
Zwiększenie stopnia wykorzystania odpadów przemysłowych	% odpadów tys. Mg	76,9	88,5	68,8	83,9 1541 (10,6%)	0,27 /0,28
Wzrost powierzchni przyrodniczych obszarów chronionych	% km ²	32,5	33,3	58,0	55,1 472	
Wzrost powierzchni obszarów Natura 2000	% km ²	13,3	15,0	11,0	14,1 463 (8,9%)	
Wzrost powierzchni lasów	% km ²	29,17	30,0	29,9	31,1 162	30,0 /28,9
Udział powierzchni drzewostanów uszkodzonych pyłami i gazami						60 /65
Zwiększenie konsumpcji wody z zasobów podziemnych	% wód konsumpcyjnych hm ³	63,0	80,0	32,1	43,4 20	
Powierzchnia zbiorników zaporowych	mln m ³					747 /586
Długość obwałowań	km					1127 /1107
Udział powierzchni upraw ekologicznych w powierzchni gruntów rolnych	% gruntów rolnych km ²	0,063	10,0	0,69	2,1 178 km ² (1%)	

Źródła: ^{*)} Kistowski M. Regionalny model...[2003], ^{**) POŚ Woj. M [2005], opt./real: wartości w wariantach optymistycznym i realistycznym}

^{*)} W nawiasie podano udział Małopolski w zmianie wskaźnika dla Polski na 2010 r.

²¹ Kistowski M. Regionalny model zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska, Polskie strategie rozwoju województw. Uniwersytet Gdański, Gdańsk-Poznań 2003.

7. Rozwiązania alternatywne do rozwiązań zawartych w projekcie Strategii z uzasadnieniem ich wyboru oraz opis metod prowadzących do tego wyboru

Zgodnie z wymaganiami stawianymi prognozie²² ocenę rozwiązań alternatywnych projektu strategii przeprowadzono w odniesieniu do strategii dotychczasowej rozwoju Małopolski opracowanej w 2000 roku.

Kryteriami w porównaniu obu strategii były kolejno:

1. Czy i jak polityki strategii uwzględniają tematykę zrównoważonego rozwoju w strategii UE?
2. Czy i jak strategię realizować będą w danej polityce zadania wynikające z II PEP?
3. Czy cele polityk strategii wśród tych, jakie zidentyfikowano ze względu na zadania w pkt. 2 są wyrażone w sposób ilościowy?
4. Czy i ile wskaźników wyznaczono do monitorowania realizacji celów, które zostały zidentyfikowane w pkt. 2?

Graficzną ilustracją porównania obu strategii jest tabela 12.

1. Dotychczasowa strategia Małopolski obejmowała 24 główne polityki, w których tematyka rozwoju zrównoważonego (ZR) w ujęciu UE występowała w 38 przypadkach, co oznacza, że w niektórych politykach zagadnienia obejmują więcej niż jedną dziedzinę ZR. Natomiast w projekcie strategii ilość polityk została zwiększona do 39, przez co jest ona bardziej szczegółowa. Wskaźnik nasycenia zagadnieniami UE jako iloraz sumy tematyki ZR do ilości polityk jest niższy wobec uszczegółowienia „nowej” strategii.
2. W zakresie uwzględnienia tematyki ochrony środowiska znajdującej się w II PEP obie strategię są podobne; w dotychczasowej reprezentowane są 26 razy, w nowej 25 razy.
3. Korzystniej przedstawia się „stara” strategia przy porównaniu kwantyfikacji celów ekologicznych. Wśród 8 celów, w których cele ekologiczne są zawarte, w dwóch określone zostały ilościowe progi ich osiągnięcia, w czterech wartości docelowe wyrażone są dość słabo, a w dwóch w ogóle ich nie podano. Natomiast nowa strategia nie posiada ich zupełnie. Co prawda każdy cel posiada wskaźniki osiągania celu lecz bez określania poziomu docelowego, który dałoby się wyrazić wymiennie.
4. Pozostając tylko przy celach ekologicznych, nawiązujących do II PEP, porównano ilości wskaźników proponowanych do monitorowania przez każdą strategię. Ogółem wskaźników związanych bezpośrednio z realizacją celów II i III Polityki Ekologicznej jest w nowej strategii 16, z tego 10 dotyczy celu VI. Środowisko przyrodnicze. W pozostałych celach zagadnienia ekologiczne, choć występują na różnym poziomie, np. jako działania, nie zawsze są objęte monitorowaniem za pomocą wskaźników. Mimo to jest ona lepsza pod tym względem od strategii dotychczasowej, która posiadała ich w sferze ekologicznej zaledwie 7.

Generalnie, wyniki porównań ze względu na kryteria tu uznane za równoważne wskazują na nową strategię (bardziej szczegółową w zakresie ZR, zawierającą większą ilość wskaźników monitorowania). Ustępuje ona jednak pod względem braku wyznaczenia celów w sposób ilościowy.

²² Ustawa POŚ, art. 41 ust. 2.

Tab. 13. Porównanie strategii województwa Małopolskiego w układzie dotychczasowym celów i aktualizowanym

Pole strategii / cele nadrzędne	Cele polityk DOTYCHCZASOWA STRATEGIA		Cele polityk NOWA STRATEGIA	Cele strategiczne
<p>A. MIESZKAŃCY – postawy, kwalifikacje, aktywność</p> <p>Lepiej wykształceni, aktywni i przedsiębiorczy mieszkańcy</p>	<p>A.1 Elastyczny łatwo dostosowujący się do zmian społ.-gosp. system edukacji</p> <p>2 - - -</p>		<p>I.1. Poprawa jakości i poziomu wykształcenia mieszkańców</p> <p>2 - - -</p>	<p>A. WZMOCNIENIE KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ WOJEWÓDZTWA I. SPOŁECZEŃSTWO WIEDZY I AKTYWNOŚCI</p> <p>Lepiej wykształceni, twórczy i przedsiębiorczy mieszkańcy</p>
	<p>A.2 Środowisko promujące przedsiębiorczość i aktywność obywateli</p> <p>1 - - -</p>		<p>I.2. Rozwój społeczeństwa informacyjnego</p>	
	<p>A.3 Spójne, solidarne i bezpieczne społeczności</p> <p>2 - - -</p>		<p>I.3. Wsparcie indywidualnej przedsiębiorczości</p> <p>1 - - -</p>	
	<p>A.4 Silna rodzina i zdrowy styl życia</p>		<p>I.4. Rozwój rynku pracy</p> <p>2 - - -</p>	
	<p>A.5 Sprawny i przyjazny pacjentowi system ochrony zdrowia</p> <p>1 - - -</p>		<p>I.5. Wsparcie i promocja talentów</p> <p>2 - - -</p>	
<p>C. GOSPODARSTWO – (kapitał, kreatywność, technologie)</p> <p>Trwały rozwój gospodarczy</p>	<p>C.1 Restrukturyzacja i podniesienie konkurencyjności tradycyjnych działów przemysłu</p> <p>1 - - -</p>		<p>II.1. Wsparcie międzynarodowej konkurencyjności małopolskich przedsiębiorstw</p> <p>1 - - -</p>	<p>II. GOSPODARKA REGIONALNEJ SZANSY</p> <p>Konkurencyjna i twórcza, wykorzystująca innowacje gospodarka</p>
	<p>C.2 Konkurencyjne rynkowe rolnictwo</p> <p>1, 2 t / n</p>		<p>II.2. Rozwój innowacji</p> <p>1 - - -</p>	
	<p>C.3 Innowacyjne firmy</p> <p>1 - - -</p>		<p>II.3. Konkurencyjne rolnictwo, w tym rolnictwo ekologiczne</p> <p>1, 1 n / t</p>	
	<p>C.4 Rozwinięte przemysły regionalnej szansy</p> <p>1 - - -</p>		<p>II.4. Przyciąganie bezpośrednich inwestycji do regionu</p> <p>1 - - -</p>	
	<p>C.5 Rozwinięte otoczenie biznesu</p> <p>3 - - -</p>		<p>II.5. Rozwój sektora produktów i usług czasu wolnego</p> <p>1, 2 n / n</p>	
	<p>C.6 Wysoki poziom inwestycji</p> <p>2 - - -</p>			
<p>D/E WIĘZI – (komunikacja i współpraca)</p> <p>Lepsza dostępność komunikacyjna całego regionu</p>	<p>D1 Dobrze rozwinięty system powiązań komunikacyjnych regionu z otoczeniem</p> <p>1, 2 - -</p>		<p>III.1. Rozwój powiązań drogowych o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym</p> <p>1 - - -</p>	<p>III. INFRASTRUKTURA DLA ROZWOJU REGIONALNEGO</p> <p>Nowoczesna i sprawna, sprzyjająca rozwojowi społeczno-gospodarczemu infrastruktura</p>
	<p>D2 Sprawny system transportu wewnętrznego</p> <p>1, 2 t/n t/n</p>		<p>III.2. Rozwój infrastruktury dla społeczeństwa Informacyjnego</p> <p>-</p>	
	<p>D3 Infrastruktura niezbędna dla rozwoju społeczeństwa informacyjnego</p> <p>1 - - -</p>		<p>III.3. Zwiększenie roli transportu zbiorowego w obsłudze regionu</p> <p>1, 1 n/t</p>	
			<p>III.4. Kompleksowe zagospodarowanie stref aktywności gospodarczej</p> <p>1 - - -</p>	

E. Lepsza współpraca wewnątrz regionalna	E.1 Rozwinięta sieć powiązań gospodarczych 1 - - -		IV.1. Rozwój Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego jako ośrodka innowacji 1 1 n -	IV. KRAKOWSKI OBSZAR METROPOLITALNY Rozwój krakowskiego obszaru metropolitalnego jako europolii
	E.2 Regionalny obieg kultury 1 - - -		IV.2. Umocnienie europejskiej pozycji KOM i rozwój funkcji metropolitalnych 1 - - -	
	E.3 Regionalny wspólny rynek informacji 1 - - -		IV.3. Rozwój zintegrowanego transportu metropolitalnego 1 1 t/n t	
			V.1. Rozwój profilaktyki i ochrony zdrowia 2 - - -	B. SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA
			V.2. Integrująca polityka społeczna 2 - - -	V. SPÓJNOŚĆ WEWNĄTRZ-REGIONALNA
			V.3. Poprawa bezpieczeństwa obywateli 1 - - -	Spójny wewnętrznie, zapewniający równe szanse i możliwości rozwoju region
			V.4. Rozwój sieci ośrodków usług publicznych 1 - - -	
			V.5. Wzmocnienie więzów oraz budowanie poczucia wspólnoty regionalnej 1 - - -	
			V.6. Wzmocnienie społeczeństwa obywatelskiego 1 - - -	
B. PEJZAŻ – (środowisko i krajobraz) Wysoka jakość środowiska przyrodniczego i kulturowego	B.1 Zlikwidowanie zaniedbania w ochronie środowiska 2, 6 t / t		VI.1. Ochrona zasobów wodnych 2, 3 n 2	VI. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE Wysoka jakość życia w czystym i bezpiecznym środowisku przyrodniczym
	B.2 Racjonalne gospodarowanie środowiskiem 6, 6 t / n		VI.2. Ochrona przyrody i bioróżnorodności 1, 3 n 3	
	B.3 Ochrona przyrody i różnorodności biologicznej 2, 2 t/n t/n		VI.3. Ochrona powietrza i zwiększenie wykorzystania niekonwencjonalnych źródeł energii 3, 5 n 2	
	B.4 Kształtowanie krajobrazu kulturowego 2, 3 t/n t		VI.4. Gospodarka odpadami 1, 3 n 1	
			VI.5. Bezpieczeństwo ekologiczne oraz ochrona przed skutkami klęsk żywiołowych 1, 3 n 1	
K. INTEGRACJA REGIONALNA			VII.1. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego 1, 1 n 3	VII – ŚRODOWISKO KULTUROWE I PRZESTRZEŃ REGIONALNA. Wysoka jakość środowiska kulturowego i przestrzeni regionalnej
	K.1 Harmonijny rozwój całej Małopolski 2, 3 nie -		VII.2. Opieka nad regionalnym dziedzictwem kulturowym 1 - -	
	K.2 Wzajemne wsparcie regionów sąsiadujących w działaniach na rzecz rozwoju 2, 2 nie -		VII.3. Rewitalizacja obszarów zdegradowanych 2, 1 n 1	

K.3 Maksymalizacja pozytywnych efektów integracji, wtórne korzyści -----			VIII.1 Promocja i wzmocnienie pozycji Małopolski na arenie krajowej i międzynarodowej 1 - - -	C. POTENCJAŁ INSTYTUCJONALNY VIII – WSPÓŁPRACA MIĘDZY-REGIONALNA Silna pozycja Małopolski na arenie krajowej i międzynarodowej
			VIII.2 Rozwój współpracy terytorialnej 1 - - -	
			VIII.3 Promocja wewnątrz regionalna i wzmocnianie potencjału u partnerów z Małopolski do uczestnictwa we współpracy terytorialnej 1 - - -	
			IX.1 Podniesienie sprawności działania urzędów administracji publicznej i benchmarking administracyjny 1 - - -	IX – NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE PUBLICZNE Inspirująca, przejrzysta i wspierająca rozwój władza i administracja publiczna
			IX.2 Systemowe doskonalenie kwalifikacji pracowników małopolskiej administracji publicznej 1 - - -	
			IX.3 "e-administracja" – przejrzystość urzędów w załatwianiu spraw oraz dostępie do informacji publicznej 1, 1 n 3	
			IX.4 "Przejrzysta Małopolska" – promowanie wartości etycznych wśród pracowników administracji publicznej i społeczeństwa 1 - - -	
			IX.5 Badania i analizy regionalne 1, 1, n, n	

Oznaczenia: kolejno określają: ilość zagadnień zrównoważonego rozwoju, ilość zagadnień odpowiadających celom II PEP, czy cele wśród celów II PEP wyrażono w sposób ilościowy; (t – tak, n – nie, t/n – częściowo), czy celom tym przypisano wskaźniki; (t – tak, n – nie, lub ilość tych wskaźników)

8. Rozwiązania mające na celu zapobieganie, ograniczanie lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko, mogących być rezultatem realizacji projektu strategii

Aktualizowana Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego ma charakter bardzo ogólny. Określa bowiem jedynie strukturę przyszłych polityk i główne zamierzenia w obrębie tych polityk, lecz pozbawione warstwy informacyjnej o przyszłych przedsięwzięciach (rodzaju i miejscu), jakie są niezbędne do oceny skutków środowiskowych, a tym bardziej rozwiązań ograniczających możliwe skutki. Jeżeli przy tym cele wyrażone są w sposób równie ogólny (np. rozwój sieci dróg ponadregionalnych i regionalnych), to pole prognozy pozostaje nieokreślone, tak jak nieokreślone są zadania w analizowanym dokumencie. Pod tym względem aktualizowana strategia posiada wyjątkowo duży ładunek nieokreśloności, ustępując konkretyzacją dotychczasowej strategii regionu i obu rządowym dokumentom NPR i NSRR na lata 2007-2013.

Wobec tego, że prognoza mająca zawsze charakter subsydiowy względem ocenianego dokumentu może odnosić się wyłącznie do warstwy informacyjnej w nim zawartej, propozycje rozwiązań mających na celu zapobieganie, ograniczenie lub kompensację

przyrodniczą dotyczą bardziej uzupełnień treści samych polityk zawartych w strategii niż minimalizacji realnych skutków w środowisku, przy braku zakresu rzeczowego przedsięwzięć.

Uwagi zawarte w tym rozdziale są zebraniem propozycji, o których była już mowa w poprzednich rozdziałach prognozy. Uporządkowano je w pewnej hierarchii poczynając od kwestii najważniejszych do szczegółowych. Zważywszy, że uchwalenie projektu nie pociąga za sobą żadnych realnych skutków dla środowiska czy zdrowia ludzi, gdyż dopiero plany operacyjne będą te skutki tworzyć, zasadne w opinii decydentów uwagi mogą być włączone na kolejnych etapach prac nad dokumentami powstającymi w oparciu o aktualizowaną strategię.

1. Uporządkowania wymaga problematyka związana z pojęciem zrównoważonego i trwałego rozwoju zarówno w kwestii celów jak i transpozycji definicji w różnych miejscach tekstu. W przyjętej koncepcji rozwoju zrównoważonego na s. 70 odpowiadającej bardziej węższemu ujęciu ekorozwoju proponuje się co najmniej rezygnację z pierwszego z celów umieszczając w zamian: – *tworzenie podmiotom gospodarczym warunków do uczciwej konkurencji w dostępie do ograniczonych zasobów i możliwości odprowadzania zanieczyszczeń*. Przyjęte tu cele mają bowiem charakter zbyt utylitarny podporządkowany rozwojowi ekonomicznemu i nie odpowiadają one definicji w ustawie *Prawo ochrony środowiska*. Nadmienić trzeba, że zobowiązania względem przyszłego pokolenia, zawarte w tej definicji, nie są dziedzictwem a prawem tego pokolenia.

W świetle różnych dokumentów proponuje się rozważyć zrewidowanie przyjętej koncepcji w kierunku uznania wykładni co najmniej prezentowanej w tekście NSRR w rozdziale: Zapewnienie zrównoważonego charakteru procesów rozwojowych (s. 49) lub w dokumentach UE przedstawionych w rozdziale 2 prognozy. W takim ujęciu niezmienny cel obszaru VI dotyczyłby ochrony środowiska, a odpowiednie zmiany redakcyjne odnoszące się do rozwoju zrównoważonego w zależności od uznania przez autorów ostatecznej koncepcji mogłyby zostać przeniesione do części uzasadniającej misję strategii na s. 8-10.

2. Z uwagi na szczegółowość polityk środowiskowych w celu VI, systemowe cele zawarte w polityce ekologicznej kraju (II i III PEP oraz wynikających z nich strategii szczegółowych), o które należałoby naszym zdaniem uzupełnić projekt strategii nie mogą być tam dopisane. Dotyczy to m.in. szeroko rozumianej edukacji ekologicznej, ekoinnowacyjności, zmian modelu produkcji i konsumpcji, zarządzania środowiskowego czy wzmocnienia udziału społecznego w realizacji celów ekologicznych itd. Wydaje się, że problematyka ta mogłaby zostać włączona do strategii przez uzupełnienie innych pozaekologicznych polityk.

Zmiany redakcyjne mogłyby mieć postać następującą:

- w kierunku I.1: – edukacja ekologiczna z preferowaniem zmian w modelach produkcji i konsumpcji,
- w kierunku I.4: tworzenie tzw. „zielonych” miejsc pracy w sektorach związanych z ochroną środowiska w szczególności w rolnictwie ekologicznym, agro- i ekoturystyce, leśnictwie i ochronie przyrody, odnawialnych źródłach energii, uzdrowiskach, transporcie publicznym, działaniach na rzecz oszczędzania zasobów (zwłaszcza energii i wody), odzysku produktów lub ich części oraz odzysku opakowań i wykorzystania odpadów jako surowców wtórnych,
- w kierunku II.1 poprzez „wykorzystywanie ekologicznych walorów produktów oraz usług w zwiększaniu udziału eksportu z terenu Małopolski”,
- w kierunku II: – „rozwijania ekoinnowacyjności, produkcji urządzeń służących ochronie środowiska oraz rozwoju potencjału badawczego” itd.

Alternatywą dla tego rozwiązania, które spełniałoby postulat horyzontalnego włączania zagadnień ochrony środowiska do innych dziedzin może być utworzenie w celu VI. dodatkowej polityki o charakterze systemowym a także włączającej inne ważne zagadnienia które nie znalazły miejsca. Dotyczy to m.in. **racjonalnej gospodarki surowcami**, w której m.in. coraz większego znaczenia w Małopolsce nabiera zagospodarowywanie terenów poeksploatacyjnych kopalni i eksploatacja dzikich wyrobisk itp., gospodarowanie chemikaliami i substancjami niebezpiecznymi i zastępowania ich substytutami.

3. Wśród propozycji szczegółowych do poszczególnych polityk wydaje się celowe uwzględnienie:

W kierunku II.3 – należałoby wyraźniej wyodrębnić znaczenie rolnictwa ekologicznego Małopolsce, które już obecnie na mapie przekształceń ogólnopolskich zajmuje czołową pozycję przez zdecydowane preferowanie tej formy gospodarowania w stosunku do konkurencyjnego względem niego rolnictwa wielkotowarowego.

W kierunku II.5 – zrezygnować z zapisu o „rozwoju zrównoważonym turystyki” wśród „działań na rzecz podniesienia rentowności usług turystycznych i ich rynkowego zorientowania” jako nie odpowiadającego randze tego zagadnienia. Uznać natomiast rozwój zrównoważony turystyki jako naczelną zasadę w założeniach programowych poświęconych tej polityce na s. 46-47. Z uwagi na znaczenie, jakie rozwój sektora produktów i usług czasu wolnego będzie odgrywał w rozwoju zrównoważonym i trwałym regionu do pierwszoplanowych działań należałoby włączyć opracowanie strategii zrównoważonego rozwoju tej polityki w Małopolsce, jako dokumentu kierunkowego także w pracach nad miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

W obszarze III – poświęconym infrastrukturze dla rozwoju regionalnego, zawierającym m.in. politykę rozwoju powiązań drogowych o znaczeniu ponad regionalnym i regionalnym, za niezbędną w strategii postępowania tej polityki należy uznać **zasadę bezwzględnej konieczności ochrony najcenniejszych obszarów przyrodniczych oraz niezbędność działań ograniczających szkodliwość przedsięwzięć transportowych do społecznie akcentowanego minimum oraz innych i działań kompensacyjnych przy negatywnym wpływie na pozostałe obszary podlegające ochronie przyrody.**

Celowe jest również wyraźne podporządkowanie działań o znaczeniu regionalnym warunkom, jakie nowe przedsięwzięcia powinny spełniać od strony przygotowania analizy, o jakiej była mowa w rozdziale 6 prognozy. Konieczne jest przygotowanie dla regionu alternatywnych programów transportu kolejowego, miejskiego i wykorzystanie w procesach decyzyjnych pełnych analiz kosztów zewnętrznych przy rozpatrywaniu projektów w tej dziedzinie.

W kierunku III.4 – mającym olbrzymie znaczenie dla kształtowania przestrzennej struktury gospodarczej Małopolski i poszczególnych powiatów, w którym przewiduje się utworzenie odpowiednich stref przemysłowo-gospodarczych, w założeniach programowych określających warunki jakim powinny one odpowiadać, pominięto uwarunkowania środowiskowe. Z uwagi na znaczenie tych stref dla rozwoju zrównoważonego i trwałego właściwą rolę w ustrukturyzowaniu sieci powinno zapewnić regionalne planowanie przestrzenne uwzględniając odpowiednio wymagania sfer gospodarczej społecznej i przyrodniczej regionu.

W obszarze IV – dotyczącym rozwoju KOM obawy budzi asymetria konkretyzacji przedsięwzięć związanych z rozwojem funkcji metropolitalnych Krakowa w stosunku do dwóch pozostałych polityk, w tym rozwoju zintegrowanego transportu metropolitalnego. W tak zarysowanych przyszłych działaniach, dla których określone zostały wskaźniki sukcesu (głównie komercyjne) zagadnienia warunków życia mieszkańców i problemy *urban sprawl* zostały zepchnięte na drugi plan, mimo, że Kraków wśród dużych miast posiada wciąż

najwyższe stężenia zanieczyszczeń powietrza, a programy naprawcze w tym zakresie potrzebują odpowiedniego wsparcia. Konieczne jest uzupełnienie wskaźników realizacji celu IV o mierniki obrazujące zmiany w zakresie gospodarowania przestrzenią i jakości środowiska.

W obszarze V – w którym skoncentrowane zostały w zasadzie wszystkie kwestie rozwoju społecznego i jakości życia mieszkańców, także obejmujące zagadnienia priorytetowe rozwoju zrównoważonego UE, szczególne znaczenie w materialnym zapewnieniu rozwoju ma kierunek V.4 zakładający rozwój sieci ośrodków usług publicznych w oparciu o wyznaczone standardy regionalne dla różnych poziomów sieci osadniczej. W odniesieniu do aspektów środowiskowych wydaje się celowe (przy akceptacji uwag w pkt 1 tego rozdziału) uzupełnienie założeń programowych w kierunku V.5 i V.6 budowania społecznego zaangażowania i zainteresowania kwestiami publicznymi oraz poczucia wspólnoty regionalnej w oparciu o wspólną odpowiedzialność za kształtowanie środowiska przyrodniczego, wzmacniając jednocześnie udział społeczny w realizacji ważnych celów ekologicznych jako jeden z elementów poszerzania dialogu społecznego.

W obszarze VI – spełniającym w największym stopniu cele polityki ekologicznej państwa propozycje mają charakter uzupełniający lecz obszerny.

W kierunku VI.2:

A) Należałoby rozważyć propozycję wprowadzenia w katalogu proponowanych kluczowych programów, dodatkowej – osobno zapisanej, propozycji odnoszącej się do inicjatywy utworzenia w kopalni soli w Wieliczce – pierwszego w świecie **podziemnego parku narodowego**. Od blisko 30 lat kopalnia soli znajduje się na liście Światowego Dziedzictwa Kultury i Natury UNESCO, a położenie obiektu pod Krakowem, który w 2007 roku będzie obchodził 750. lecie lokacji miasta, jest też okolicznością sprzyjającą.

Mimo swojej szczegółowości w skali projektu strategii, wydaje się, że takie założenie programowe zasługuje na wnikliwe rozpatrzenie i uwzględnienie.

W ten sposób kopalnia może zostać włączona w kolejny program tego kierunku polityki:

– Utrzymanie przedmiotów ochrony w obszarach poszczególnych form ochrony (gatunków, siedlisk, wartości krajobrazowych i kulturowych).

B) Odnośnie założeń programowych kierunku polityki VI.2 dotyczących opracowania i ustanowienia planów ochrony dla parków narodowych, krajobrazowych, rezerwatów przyrody oraz ostoi ptasich Natura 2000: Listy propozycji ustanowienia obszarów ostoi przyrody sieci Natura 2000 z terenu Małopolski zgłoszone do Unii Europejskiej, zawierają nie tylko propozycje lokalizacyjne obszarów specjalnej ochrony ptaków (OSO), z której 3 obiekty zostały zatwierdzone i utworzone. Oczekiwane jest zatwierdzenie przez UE innych lokalizacji ostoi przyrody OSO oraz powierzchni specjalnych obszarów ochrony (SOO) według listy propozycji z 2004 roku.

Dlatego przewiduje się rozważenie możliwości osobnego zapisu dotyczącego tylko ostoi przyrody sieci Natura 2000 – ostoi OSO i SOO, np.:

– Opracowanie i ustanowienie planów ochrony ostoi Natura 2000 dla terenów OSO i SOO.

Ponadto, należy zauważyć, iż organizacje pozarządowe zajmujące się m.in. problematyką ochrony różnorodności biologicznej przedstawiły własną listę obiektów przyrodniczych („Shadow list”) zasługujących na zapewnienie statusu obszaru Natura 2000, a nie włączonych dotychczas do oficjalnej propozycji rządowej. Jest to bardzo cenna inicjatywa zmierzająca do zapewnienia możliwie pełnego przeglądu i zabezpieczenia bogactwa przyrodniczego kraju. Listę obiektów i obszarów z terenu województwa małopolskiego proponowanych do włączenia w sieć Natura 2000²³ uwzględniono w „Programie ochrony środowiska woj. małopolskiego na lata 2005-2012” [2005].

²³ Pawlaczyk i in., 2004.

Wśród propozycji spoza oficjalnej listy bardzo cenna jest rysująca się koncepcja zabezpieczenia bogactwa różnorodności biologicznej znacznego odcinka doliny górnej Wisły. Wśród proponowanych obszarów znajdują się bowiem m.in. dolina dolnej Soły (kod ostoi IBA: PL 124) i dolina dolnej Skawy (kod ostoi IBA: PL 125) wraz z ich ujściami do Wisły. Obie ostoje wskazane jako konieczne do uznania za ostoje Natura 2000.

Propozycje te wiążą przestrzennie obszary sieci Natura 2000 w woj. śląskim – PLB 240001 – Dolina Górnej Wisły i obszar puszczański w woj. małopolskim – PLB 120002 – Puszcza Niepołomicka. Sugestie te są wysoce zbieżne z koniecznością dbałości o zapewnienie ochrony bioróżnorodności doliny Wisły stanowiącej bardzo ważny korytarz ekologiczny o znaczeniu międzynarodowym.

Objęcie siecią obszarów Natura 2000 również innych terenów, także poza już wyznaczonymi i zatwierdzonymi, usytuowanych w różnych fragmentach doliny Wisły, w dalszych odcinkach biegu, zapewni skuteczną realizację racjonalnej koncepcji umożliwiającej gospodarowanie bez naruszania równowagi w przyrodzie tej ostatniej nieuregulowanej wielkiej rzeki Europy.

C) Jednym z działań proponowanych w kierunku VI.2 jest obejmowanie ochroną prawną obszarów i obiektów najbardziej wartościowych przyrodniczo. Elementem realizacji takich działań jest ustanawianie w Małopolsce m.in. parków krajobrazowych.

Należałoby rozważyć poniższą propozycję, aby spośród projektowanych nowych parków krajobrazowych, wskazać niezbędność i uwzględnić priorytet powołania Parku Krajobrazowego Małych Pienin (sąsiedztwo ze Słowacją) i Niepołomickiego Parku Krajobrazowego (umocnienie ochrony ostoi OSO Natura 2000).

Wydaje się bardzo wskazane wprowadzenie osobnego zapisu dotyczącego pilnego wystąpienia o powołanie rezerwatów przyrody chroniących tereny Kotliny Orawsko-Nowotarskiej, usytuowanych w strukturach przestrzennych sieci ekologicznej ECONET-PL. Należy podkreślić, że rezerваты torfowiskowe w rejonie Orawy, usytuowane na europejskim dziale wodnym Morza Bałtyckiego i Czarnego, są bardzo istotnym elementem kształtowania zasobów wodnych, m.in. pogranicza polsko-słowackiego.

D) Wskazuje się wśród obiektów geologicznych proponowanych na listę europejską GEOSITES, rozpatrzenie wprowadzenia zapisu uwzględniającego objęcie ochroną powierzchni geoparków: Jurajskiego oraz Pienińskiego.

Propozycje ustanowienia obu wymienionych geoparków jako nowego elementu obszarowej ochrony przyrody nieożywionej znalazły się w zapisie „Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego”.

W obszarze VII – w ramach regionalnego planowania przestrzennego ważnym działaniem jest podjęcie prac nad wyznaczeniem dla terenów funkcjonalno-przestrzennych kryteriów chłonności ekologicznej będących wskazaniem w opracowywanych dla miast i gmin miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W obszarze VIII i dotyczącym kierunku VIII.2 **Rozwój współpracy terytorialnej**, wśród inicjatyw jemu poświęconych należąca rangę proponuje się nadać współpracy przygranicznej z Republiką Słowacką, a w niej m.in. wspólnej gospodarce wodnej, gospodarowaniu w górskich terenach przygranicznych, bezpieczeństwu ekologicznemu i reagowaniu na zagrożenia klęskami żywiołowymi i poważnymi awariami.

W obszarze IX – **Nowoczesne zarządzanie publiczne**. Do ważnego zagadnienia także w świetle międzynarodowych konwencji oraz zobowiązań akcesyjnych należy wzmocnienie udziału społecznego w podejmowaniu decyzji związanych ze środowiskiem, poszerzenie roli społeczeństwa w procesie decyzyjnym na możliwie najwcześniejszych jego etapach, prowadzenie konsultacji ze społeczeństwem przy użyciu interakcyjnych środków i technik wykorzystywanych w procesach negocjacyjno-decyzyjnych.

Istotny z punktu widzenia polityki regionalnej jest kierunek IX.5, a w nim rozwinięcie zagadnień regionalnych i lokalnych rozwoju zrównoważonego w pracach planistycznych i programowych.

9. Ocena stopnia kwantyfikacji celów i monitorowania projektowanego dokumentu

Zrównoważony rozwój polegający na właściwym kształtowaniu proporcji pomiędzy poszczególnymi sferami tj. ekonomiczną, społeczną i przyrodniczą wymaga na każdym poziomie jego tworzenia, a potem zarządzania, stosowania odpowiednich technik polegających na mierzeniu zjawisk, procesów, relacji sprzyjających lub utrudniających uzyskanie zakładanych celów lub wprost stopnia ich realizacji.

Dlatego włączenie odpowiednich zestawów wskaźników służących do monitorowania realizacji celów i działań – tutaj z zakresu sfery przyrodniczej – jest nieodłącznym elementem idei wprowadzenia zrównoważonego rozwoju. Wśród wielu podejść do tych zagadnień wymienia się przede wszystkim wskaźniki oparte na kryteriach dziedzinowych, realizacji celów, w tym skuteczności i efektywności, realizacji zasad i kryteriów przyczynowo-skutkowych. Te ostatnie znane jako wskaźniki presji, stanu i działań zapobiegawczych (P-S-R.) rozwinięte przez OECD znalazły swoje zastosowanie w ocenach polityk ekologicznych mierzących kapitał środowiskowy. W bardziej rozwiniętej formie nazywanej D-P-S-I-R do systemu wprowadzone są wskaźniki sprawcze (D) i ocena wpływu (I). Takie podejście reprezentuje m.in. EEA i OECD.

Polityki krajowe (II PEP i III PEP) proponują cztery grupy wskaźników:

Wskaźniki główne, mierzące stopień zmniejszenia różnicy między faktycznym zanieczyszczeniem a naukowo uzasadnionym zanieczyszczeniem dopuszczalnym, ilości zużywanej energii, materiałów, wody, odpadów itd., stosunek uzyskanych efektów ekologicznych do ponoszonych nakładów i charakterystyki techniczno-ekologiczne materiałów, urządzeń i produktów.

Wskaźniki społeczno-ekonomiczne, które pokazują stan zdrowia obywateli (długość życia spadek umieralności niemowląt itp.), zmniejszanie się zużycia energii, surowców i materiałów na jednostkę produkcji, zmiany w powierzchniach terenów wyłączanych z rolniczego i leśnego użytkowania, przyrost netto miejsc pracy itp.

Wskaźniki stanu środowiska i zmiany presji na środowisko, np. branżowe wskaźniki dotyczące ładunków zanieczyszczeń, powierzchni zdegradowanych, lesistości, populacji gatunków, ilości odpadów i ich wykorzystania, ingerencji w krajobraz.

Wskaźniki aktywności państwa i społeczeństwa pokazujące stopień harmonizacji prawa krajowego z międzynarodowym, spójności i efektów działań w zakresie monitoringu i kontroli, efekty działań edukacyjnych i stopień udziału w procesach decyzyjnych, a także udziału organizacji pozarządowych w projektach na rzecz ochrony środowiska.

Projekt strategii do realizacji wszystkich celów i polityk w niej przedstawionych proponuje:

- 9 wskaźników do realizacji 3 głównych celów strategicznych,
- 44 wskaźników do pomiaru celów pośrednich i
- 99 wskaźniki do realizacji polityk.

Dla porównania w NSRR na lata 2007-2013, zaproponowane zostały 53 wskaźniki w podziale na 24 dotyczące gospodarki, 21 – społeczeństwa i 8 – środowiska.

Do miar realizacji celu VI. Środowisko przyrodnicze projekt strategii proponuje: 4 wskaźniki do oceny kompleksowej stopnia osiągnięcia sukcesu i 10 wskaźników do oceny poszczególnych 5 polityk. W tej liczbie mieszczą się też 4 wskaźniki oceny celu VI.

Z przeglądu pozostałych celów strategii do wskaźników środowiskowych można zakwalifikować ponadto:

W celu II: – „Wzrost areálu gospodarstw ekologicznych w powiązaniu z udziałem areálu gospodarstw ekologicznych z arealem gospodarstw rolnych w województwie ogółem na tle pozostałych województw” oraz polityce II.3 – wzrost areálu i udziału gospodarstw wśród wszystkich gospodarstw rolnych.

W celu III: Wielkość przewozów pasażerskich realizowanych transportem publicznym oraz w polityce III.1 – przyrost liczby wybudowanych obwodnic miejscowości, w polityce III.3 – wzrost liczby pasażerów przewożonych komunikacją publiczną.

W celu IV: Wzrost liczby pasażerów korzystających ze zintegrowanego transportu metropolitalnego i w polityce IV.3 – wzrost udziału podróżnych korzystających ze zintegrowanego transportu metropolitalnego w przewozach pasażerskich w obrębie KOM ogółem.

W celu V: Wzrost przeciętnej długości życia mieszkańców i w kierunku V.1 – spadek liczby zgonów niemowląt na 1000 urodzin żywych.

W celu VII: Wzrost liczby i udziału powierzchni parków kulturowych w powierzchni województwa i przyrost powierzchni łąk, pastwisk i zadrzewień śródpolnych, w kierunku VII.3 – powierzchnia zrewitalizowanych terenów.

W celu IX.5: Sukcesywna poprawa skuteczności i efektywności zarządzania strategią rozwoju województwa (ocena na podstawie zewnętrznych ewaluacji strategii).

Zwiększa to ilość wskaźników do 11 w ocenie celów pośrednich i tyleż samo w ocenie realizacji kierunków polityk (bez dublowania wskaźników na różnych poziomach).

Ostatecznie więc w stosunku do celów III PEP ilość i układ wskaźników odpowiadających tym celom prezentuje poniższa tabela 14.

Tab. 14. Rodzaje i ilości wskaźników (III PEP) oraz w projekcie Strategii

Rodzaje wskaźników wg III PEP	Ilości wskaźników w dyspozycji ²⁴		Wskaźniki zawarte w projekcie strategii
	głównych_ dostępnych	uzupełniających	
Wskaźniki systemowe	3	57	- + (1)
Wskaźniki realizacji celów w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i racjonalnego użytkowania zasobów przyrody	53	114	2 + (3)
Wskaźniki zrównoważonego wykorzystania surowców, materiałów wody, energii	28	105	2
Wskaźniki realizacji celów z zakresu właściwych relacji między zdrowiem a środowiskiem	3	20	- + (2)
Wskaźniki jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego	65	329	7 + (3)
Wskaźniki ochrony zmian klimatu	17	113	—
Wskaźniki sprawności monitoringu i obiegu informacji o stanie środowiska	—	7	—

²⁴ Wg Opracowanie mierników realizacji polityki ekologicznej państwa w oparciu o wskaźniki Unii Europejskiej, oprac. pod kier. Borys T. Jelenia Góra, Warszawa 2004.

Natomiast w stosunku do celu wewnętrznego, jakim jest w obszarze VI. strategii „wysoka jakość środowiska przyrodniczego” dla dotrzymania realizacji tego celu konieczne jest uwzględnienie standardów jakości środowiska przynajmniej tych jakie wynikają wprost z ustawy – *Prawo ochrony środowiska* w liczbie 12 oraz przygotowywanym w ramach tej ustawy jeszcze jednym dotyczącym standardów zapachowych w powietrzu atmosferycznym.

Oceniając stopień nasycenia projektu strategii w wskaźniki osiągnięcia celów należałoby odpowiedzieć na dwa pytania z tym związane: – czy ilość i zakres wskaźników są dostateczne w świetle stawianych celów w odniesieniu do ochrony środowiska i dalej do środowiskowych aspektów rozwoju zrównoważonego i czy pozwalają one na przeprowadzenie skutecznej oceny w czasie wdrażania strategii z możliwością zareagowania na zachodzące zmiany (ewaluacja *mid-term*)?

Strategia pomija wskaźniki ekologiczne na poziomie celów strategicznych²⁵.

Odpowiadając na pierwsze z tych pytań należy mieć na uwadze cele stawiane w strategii. Przy sformułowaniu celów wieloaspektowych, a takie są cele polityk (i takimi być muszą) proponowane wskaźniki osiągnięcia celu powinny być reprezentowane w znacznie większej ilości gdyż spełnienie jednego z małej grupy zaproponowanych wskaźników nie jest gwarantem uzyskania sukcesu, jaki stawia określona polityka. Tak więc np. wskaźnik ilości dużych drapieżników w celu V.2 czy też wysokość strat w celu V.5. nie mogą być jedynymi wyznacznikami celów. Na marginesie trzeba też dodać, że wskaźniki środowiskowe mogą być jedynie przybliżeniem złożonych procesów i wymagają z reguły większej ich ilości niż w przypadku sfery społecznej i ekonomicznej. Jednakże w projekcie strategii stanowią tylko 20% ogółu wskaźników.

Nie można natomiast odpowiedzieć na drugi człon pytania odnoszący się do zaproponowanych wskaźników *en bloc*, które mają być pewną miarą polityki ekologicznej na drodze do rozwoju zrównoważonego regionu. Jest to o tyle trudne, że z treści tekstu strategii nie wynika jednoznacznie, co należy rozumieć pod terminem rozwój zrównoważony regionu. Czy jest to równoważenie w wymiarze społecznym, przestrzennym i środowiskowym (s. 98 strategii), czy też zrównoważony rozwój o celach określonych w pozycji wyjściowej celu VI. „Środowisko przyrodnicze” (s. 70), będący w tym ujęciu najbliższy pojęciu ekorozwoju, czy może zaproponowany układ celów strategicznych i polityk, których zrealizowanie ma przybliżyć do bardziej zrównoważonego rozwoju?

Jakkolwiek jednak rozumie się to pojęcie, z przeglądu wynika, że wskaźniki w niej zawarte powinny zostać uzupełnione tak by mogły stanowić informacje o stopniu spełnienia celu w obszarze VI strategii a więc dotyczących przede wszystkim standardów jakości środowiska. Zapewni to w zasadzie wymagania II i III PEP w pełnym zakresie tematycznym celów. Wydaje się, że można do tego wykorzystać wskaźniki ujęte w załączniku Nr 2 do Wojewódzkiego Programu Ochrony Środowiska i propozycje zawarte poniżej.

Odnosnie trafności użytych wskaźników trzeba wyraźnie powiedzieć, że niektóre z zaproponowanych miar strategii niezbyt dobrze spełniać będą zadanie monitorowania zmian w środowisku jako rezultatu działań, związanych ze strategią, na podstawie których można by reagować na zmiany. Dotyczy to przede wszystkim takich wskaźników środowiskowych, których okres reakcji w receptorze środowiskowym może być długi w czasie albo niebezpośredni. Wykorzystanie ich do monitorowania działań ze względu np. na znaczenie może być możliwe tylko wtedy jeśli towarzyszyć im będą wskaźniki uzupełniające. Uwaga ta odnosi się np. do wskaźnika stopnia jakości wód podziemnych czy wspomnianej już wielkości strat spowodowanych klęskami żywiołowymi lub poważnymi awariami. W tym

²⁵ Zamieszczony tam wskaźnik długości życia jest funkcją stochastyczną wszystkich sfer gospodarowania i nie jest odpowiednią miarą w ocenie zmian w środowisku.

ostatnim przypadku, zważywszy że mamy do czynienia z zjawiskami rzadkimi powinno się – zastosować również inne miary.

Poniżej przedstawiono niektóre propozycje uzupełniających listę wskaźników celu i monitorowania strategii.

Do oceny równoważenia transportu drogowego i ekologicznych aspektów jego rozwoju

- emisja NO_x z pojazdów drogowych,
- liczba zgonów w wypadkach drogowych wg grup wieku,
- przyrost długości w miastach tras rowerowych spełniających kryteria techniczno-ruchowe,
- wysokość kosztów zewnętrznych inwestycji transportowych planowanych do realizacji z podziałem na inwestycje drogowe i transport zbiorowy,
- wysokość nakładów inwestycyjnych na transport ogółem i w podziale na inwestycje drogowe i transport publiczny.

Do oceny polityki ochrona wód m.in.:

- udział procentowy ścieków oczyszczonych w procesach fizykochemicznych oraz biologicznych w całej ilości oczyszczonych ścieków.

Do oceny bezpieczeństwa ekologicznego i ochrony przed skutkami klęsk żywiołowych i poważnych awarii:

- ilość zarejestrowanych zdarzeń z udziałem pojazdów przewożących ładunki niebezpieczne,
- suma powierzchni zalanych lub podtopionych,
- przyrost długości obwałowań,
- wskaźnik sztucznej retencji,
- ilość rejestrowanych nowych osuwisk,
- ilość zdarzeń awaryjnych w zakładach zwiększonego i dużego ryzyka oraz klasyfikowanych jako poważna awaria w całej gospodarce.

W zakresie promocji metod zarządzania środowiskowego:

- ilość przedsiębiorstw posiadających certyfikaty EMAS, ISO 14001 lub ISO18001,
- ilość nowych produktów wprowadzonych na rynek objętych ekoznakowaniem.

Proponuje się przygotowanie w dalszych pracach nad programem operacyjnym zestawu wskaźników wykorzystując ostatnie propozycje Europejskiej Agencji Ochrony Środowiska i Eurostat-u dotyczące podstawowych zagadnień rozwoju zrównoważonego²⁶.

Szczególnie cenne byłoby porównanie ich wartości liczbowych dla Małopolski w konfrontacji z celami ZR, z których niektóre przedstawiono w zał. 1 do prognozy²⁷.

²⁶ EEA core set of indicators. Guide. EEA Technical report No 1. 2005, Copenhagen, March 2005.

European Commission Eurostat Draft. Final report of the SDI Task Force to the Statistical Programme Committee, Luxembourg 25-26 April 2005.

²⁷ Takie zestawienie zamierzano opracować w ramach tej prognozy, lecz ze względu na trudności w skompletowaniu danych i zbyt krótki czas przygotowania prognozy odstąpiono od dalszych prac.

Streszczenie

Przedstawiona prognoza oddziaływania na środowisko strategii rozwoju województwa Małopolskiego została opracowana na podstawie art. 40 ust. 1 pkt 1 i art. 41 ust. 1 ustawy Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r. (Dz. U. Nr 62, poz. 627) oraz umowy z Departamentem Polityki Regionalnej i Funduszy Strukturalnych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

Ustawa zobowiązuje wszystkie podmioty sporządzające plany, programy i polityki do przedstawienia dokumentu analizującego skutki związane z realizacją takiego dokumentu na środowisko i jest wdrożeniem do polskiego prawa odpowiedniej dyrektywy UE.

Prognoza o funkcjach pomocniczych dla procesu decyzyjnego ma dostarczyć decydentom oraz innym jego uczestnikom wiarygodnej i wszechstronnej informacji o potencjalnych skutkach, jakie mogą być rezultatem wdrażania ustaleń dokumentu do realizacji.

Analizowana strategia rozwoju Małopolski jest aktualizacją dotychczasowego dokumentu przyjętego przez samorząd województwa w 2000 r. Konieczność znowelizowania strategii związana jest z przygotowaniem dwóch najważniejszych w skali kraju dokumentów wyznaczających rozwój Polski na lata 2007-2013 tj. Narodowym Planem Rozwoju i Narodową Strategią Rozwoju Regionalnego.

Zadaniem autorów zaktualizowanych strategii było uwzględnienie w nich przede wszystkim tych dokumentów kierunkowych, jakie pojawiły się w czasie kiedy strategię te już obowiązywały, mając na uwadze też zmiany jakie spowodowało wejście Polski do Wspólnoty Europejskiej. W nowych warunkach strategię regionalne mają tworzyć podstawy dla dalszych prac nad dokumentami operacyjnymi, dla których wsparcie finansowe najprawdopodobniej odbywać się będzie w drodze bezpośrednich negocjacji z Komisją Europejską.

Jakie by nie były dalsze decyzje, nowe strategię powinny być zgodne z dokumentami NPR i NSRR w podstawowych założeniach merytorycznych rozwoju uwzględniając w pełni właściwości gospodarcze, społeczne i środowiskowe regionów. Zakłada się przy tym, że pomiędzy tymi dokumentami opracowywanymi na obu szczeblach ma zachodzić wzajemne sprzężenie zwrotne. Jednocześnie, strategię regionalne powinny uwzględniać podstawowe wytyczne wspólnoty, jakimi jest Polityka Spójności wspierająca wzrost gospodarczy i zatrudnienie¹.

Prace nad nową strategią Małopolski rozpoczęły się w 2004 r. Opracowanie jej poprzedziły „Założenia do strategii rozwoju” i liczne konsultacje nad kształtem nowej wersji prowadzone ze społecznościami lokalnymi, młodzieżą szkolną i organizacjami pozarządowymi. W ich wyniku powstał projekt strategii będący przedmiotem obecnej prognozy.

Układ i ogólna charakterystyka strategii

W części wstępnej projektu strategii zawarto ocenę realizacji dotychczas obowiązującej strategii rozwoju województwa na lata 2000-2020, uchwalonej w 2000 r. oraz trzy odrębne wątki tematyczne. Pierwszy nawiązano do realiów społecznych i gospodarczych Małopolski i kraju po akcesji do UE na tle światowej konkurencji i globalizacji.

Drugi stanowił omówienie dyskusji publicznych przeprowadzonych ze społeczeństwem nad kształtem i kierunkami nowej strategii. W spotkaniach, w których uczestniczyło ponad 1300 osób zgłaszane były inicjatywy i oczekiwania, wśród których zdecydowaną przewagę uzyskiwały przedsięwzięcia poprawy jakości powiązań komunikacyjnych w regionie – przede wszystkim drogowych.

Trzeci wątek przedstawia pozycję gospodarczą Małopolski na tle innych regionów kraju. Interesujące w niej są szczególnie wyniki badań socjologicznych dotyczące cech społeczności małopolskiej na tle wyników badań tego rodzaju prowadzonych w innych województwach².

¹ Strategiczne Wytyczne Wspólnoty na lata 2007-2013 {SEC(2005)94.

² Ekspertyzy z stanu zaawansowania rozwoju regionu w układzie głównych pól strategii opracowała grupa doradcza „Sienna”, których wykaz znajduje się w spisie materiałów dołączonych do prognozy.

Cele strategiczne i kierunki działań przyjęte w Strategii poprzedza misja strategii o charakterze deklaracyjnym, do której konsekwentnie nawiązuje układ celów strategii.

Jest nią deklaracja:

*„chcemy, aby Małopolska była – regionem szans
wszechstronnego rozwoju ludzi i nowoczesnej gospodarki;
silnym aktywnością swych mieszkańców,
czerpiącym z dziedzictwa przeszłości i zachowującym tożsamość w integrującej się Europie”.*

Centralny akcent zwrócony został na społeczeństwo, jego możliwości kreowania rzeczywistości i nowoczesnej gospodarki w oparciu o dziedzictwo i silne poczucie tożsamości Małopolski. Analizując te deklaracje nietrudno zauważyć, że nie ma w niej odwołania do środowiska przyrodniczego. Misja przemilcza również – prawo przyszłych pokoleń do stanowienia o swoim rozwoju. To pominięcie środowiska przyrodniczego byłoby uprawomocnione gdyby gospodarkę Małopolski cechowało niskie uzależnienie od zasobów przyrodniczych. Tymczasem stopień ryzyka naruszenia zdolności asymilacyjnych środowiska jest i będzie – przynajmniej przez okres, który obejmuje strategia – wciąż duży. Gospodarka regionu jest ze środowiskiem silnie związana, tak od strony korzystania z jej zasobów, jak i wprowadzania do niej emisji i procesów degradacji. Brak w deklaracji tego rodzaju odniesienia nie oznacza, że strategia pomija tą problematykę. Wprost nawiązano do niej we wstępie poprzedzającym misję gdzie zapisano m.in., że rozwój Małopolski będzie oparty na fundamencie *„zrównoważonej regionalnej gospodarki i poszanowania wartości duchowego i materialnego dziedzictwa”*. Problemy środowiska uznano za jedno z sześciu najważniejszych wyzwań przed jakimi stoi Małopolska. Towarzyszy mu pytanie, które brzmi: *„jak w sytuacji silnej presji rozwojowej i aspiracji gospodarczych zapewnić trwałość środowiska i wysoką jakość przestrzeni”*.

Strukturę strategii tworzy triada celów strategicznych skoncentrowana wokół trzech pól aktywności:

- A – **Konkurencyjności gospodarczej** z założeniem wzmocnienia konkurencyjności gospodarczej województwa, która ma być fundamentem ekonomicznym pomyślności i standardu życia,
- B – **Spójności społecznej**, której celem jest stworzenie warunków dla wszechstronnego rozwoju społecznego i wysokiej jakości życia jako bezpiecznego i przyjaznego miejsca zamieszkania i pobytu, a w konsekwencji o jego konkurencyjności jako wszechstronnego środowiska życia oraz
- C – **Potencjału instytucjonalnego** z założeniem jego wzmocnienia w województwie jako niezbędnego narzędzia realizacji pozostałych zmian.

W każdym z trzech strategicznych pól działania (A, B, C) wyodrębnione zostały **obszary polityki rozwoju**, w których samorząd województwa prowadził będzie określoną dla danego zagadnienia politykę. Dla każdego z obszarów polityki określono **kierunki polityk** obejmujące działania mające charakter zamierzeń wyrażających intencje (wsparcie, promowanie itp.) lub tworzenie pewnych faktów materialnych (np. utworzenie funduszu regionalnego, budowa hali widowiskowej).

W tym układzie hierarchicznym strategii trzem aktywnościom odpowiadają trzy *cele strategiczne*, obszarom polityk – *cele pośrednie*, a sekwencjom działań tworzącym odpowiedni kierunek polityki *cele bezpośrednie*. Celom na każdym poziomie towarzyszą wskaźniki osiągania sukcesu zbudowane na miernikach statystycznych odnoszących się do różnych dziedzin życia będące ich miarą.

(A) KONKURENCYJNOŚĆ GOSPODARCZA

- I Społeczeństwo wiedzy i aktywności z pięcioma kierunkami
- II Gospodarka regionalnej szansy
- III Infrastruktura dla rozwoju regionalnego
- IV Krakowski Obszar Metropolitalny

(B) SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA

- V Spójność wewnątrzregionalna
- VI Środowisko przyrodnicze
- VII Środowisko kulturowe i przestrzeń regionalna

- (C) POTENCJAŁ INSTYTUCJONALNY
VIII Współpraca międzyregionalna
IX Nowoczesne zarządzanie publiczne

Poszczególne obszary polityk przedstawiono wymieniając kolejno: wskaźniki osiągnięcia celu, pozycję wyjściową i ogólną strategię postępowania, a każdy kierunek (polityki) scharakteryzowano za pomocą wskaźników osiągnięcia danego celu bezpośredniego i założeń programowych będących głównymi działaniami.

Systematyczny i konsekwentny przegląd polityk kończą krótkie rozdziały poświęcone źródłom finansowania oraz sposobowi jej realizacji oraz niezbędne, zdaniem autorów, zmiany instytucjonalne dla jej realizacji.

Oba końcowe rozdziały mają charakter wyłącznie opisowy. W obecnej wersji nie ma w nich wielkości kosztów, jakie byłyby potrzebne na realizację strategii ani struktury wydatkowania przyszłych środków pomiędzy poszczególne obszary polityk i kierunki. W stosunku do klasycznej strategii brak jest również części diagnozy i analizy mocnych oraz słabych stron w różnych sferach gospodarowania oraz szans i zagrożeń, jakie zwykle zawiera popularna analiza SWOT stanowiąca uzasadnienie dla przyjętych celów strategii. Te brakujące elementy zawierają wspomniane wyżej „Założenia do strategii...”³, które nie są jednak jej częścią.

Zakres opracowanej prognozy

Mimo, że treść dokumentu została poważnie ograniczona, co nie pozostało bez wpływu na zakres prognozy przy jej sporządzaniu starano się wypełnić wymagania nałożone w ustawie Prawo ochrony środowiska.

Zakres prognozy objął przegląd dokumentów dotyczący ochrony środowiska i rozwoju zrównoważonego Unii Europejskiej, w tym celów tego rozwoju wyrażonych w różnych dokumentach i zebranych w załączniku nr 1 do prognozy oraz głównych dokumentów krajowej polityki ekologicznej. Wobec różnie interpretowanego pojęcia rozwoju zrównoważonego zamieszczono w prognozie tłumaczenie deklaracji przyjętej na tegorocznym szczycie UE i przewodnie zasady rozwoju zrównoważonego UE.

Część merytoryczną prognozy otwiera diagnoza stanu środowiska województwa małopolskiego i główne problemy ochrony środowiska zawierające możliwie najświeższe dane statystyczne z lat ubiegłych. W opracowaniu tej części wykorzystano głównie informacje zawarte w niedawno uchwalonym Programie Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego.

Wraz z materiałami studialnymi do strategii posłużyły one do przedstawienia hipotetycznego wariantu kontynuacji w trzech głównych sferach gospodarowania w regionie w warunkach nierealizowania polityk projektu strategii bądź realizowania jej przy znacznym ograniczeniu środków finansowych.

Właściwą analizę tematyki ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju zawartą w projekcie strategii przeprowadzono na trzech poziomach:

- oceniając, jakimi sferami rozwoju zrównoważonego strategia się zajmuje,
- identyfikując, które z 31 zagadnień rozwoju zrównoważonego UE są ujęte w politykach strategii oraz
- jak włączone zostały do projektu strategii cele systemowe i sektorowe wyrażone w II i III Polityce Ekologicznej Państwa lub w innych dokumentach szczegółowych w tym strategii długookresowej „Polska 2025”.

Na tym ostatnim poziomie poszerzonym ponadto o porównanie z dokumentami regionalnymi zawarto uwagi, jakie odnoszą się do poszczególnych polityk strategii.

Dalsza analiza objęła te polityki, które mogą znacząco oddziaływać na środowisko (korzystnie i niekorzystnie) kierując się w selekcji prawdopodobnymi zmianami emisji zanieczyszczeń, zmianami energii i materii, przekształceniami struktury przestrzennej i stopnia ryzyka zdarzeń ekstremalnych. Oceniono, które z polityk strategii będą wpływać na siebie korzystnie lub niekorzystnie w sytuacji, gdy na pewnym obszarze będą one realizowane jednocześnie.

³ Założenia do Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego. Kraków, listopad 2004.

Odrębną część prognozy poświęcono ocenie stopnia kwantyfikacji celów, czyli zbadania czy cele, do których dążą poszczególne polityki zostały wyrażone w sposób ilościowy. Przedstawiono w niej niektóre wskaźniki ochrony środowiska i ekorozwoju dla Małopolski w projekcji dla 2008 r. i 2010 pochodzące z różnych źródeł.

Prognozę zamykają propozycje zwiększenia stopnia monitorowania celów oraz wskazane uzupełnienia treści poszczególnych polityk. Wobec tego, że projekt strategii jest dokumentem głównie określającym ramy dla przyszłych polityk, nie ustanawiając jednak innych elementów rozwojowych, najważniejsze zadania prognozy dotyczą analizy tych polityk z punktu widzenia ochrony środowiska i ekologicznych aspektów rozwoju zrównoważonego i trwałego.

Zakres tematyki ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju w projekcie strategii

Zagadnienia ochrony środowiska koncentrują się w obszarze VI. Środowisko przyrodnicze, w którym określone zostało pięć polityk szczegółowych:

- Ochrony wód (VI.1).
- Ochrony przyrody i bioróżnorodności (VI.2).
- Ochrony powietrza i zwiększenia energii ze źródeł odnawialnych (VI.3).
- Gospodarki opadami (VI.4).
- Bezpieczeństwa ekologicznego i ochrony przed zagrożeniami klęskami żywiołowymi i przed poważnymi awariami (VI.5).

Z przeprowadzonej analizy stanu środowiska w prognozie wynika, że są to najważniejsze dla Małopolski węzłowe polityki, wokół których skupia się ogromna większość problemów środowiskowych Małopolski.

W pierwszym z tych kierunków, którego celem jest z jednej strony osiągnięcie dobrego stanu wód powierzchniowych i podziemnych, z drugiej zapewnienie mieszkańcom wody pitnej dobrej jakości, główne działania dotyczyć będą:

- opracowania a następnie realizacji do 2009 r. planu gospodarowania wodami regionu górnej Wisły zgodnie z wymogami Ramowej Dyrektywy Wodnej UE;
- rozwoju komunalnych systemów kanalizacyjnych i oczyszczalni ścieków, w tym szczególnie na obszarach wiejskich; a w warunkach rozproszonej zabudowy przydomowych oczyszczalni ścieków;
- ograniczania zanieczyszczeń pochodzących z terenów zurbanizowanych i przemysłowych, pochodzenia rolniczego, spowodowanych niewłaściwą gospodarką odpadami;
- ochrony zasobów dyspozycyjnych wód podziemnych, poprawy zdolności samooczyszczania wód przez właściwe zagospodarowanie terenów i ochronę wód poprzez rozwiązania techniczne, a także edukację społeczną;
- rozwiązania problemów dotyczących zaopatrzenia ludności województwa w wodę pitną dobrej jakości, szczególnie na obszarach dotkniętych likwidacją przemysłu górniczego i zmniejszenia użycia wód podziemnych do celów przemysłowych (poza przemysłem spożywczym i farmaceutycznym);
- racjonalizacji wykorzystania zasobów wód mineralnych: leczniczych, termalnych, solanek.

W kierunku VI.2 **Ochrona przyrody i bioróżnorodności**, którego celem ma być zachowanie walorów i zasobów przyrodniczych z uwzględnieniem bio- i georóżnorodności podstawowymi działaniami będą:

- kształtowanie spójnego przestrzennie systemu obszarów chronionych poprzez wyznaczenie i ochronę korytarzy ekologicznych; ochronę dolin rzecznych jako korytarzy migracyjnych zwierząt;
- zrównoważony rozwój turystyki na obszarach chronionych, wypracowanie rozwiązań odciążających parki narodowe od nadmiernego ruchu rekreacyjno-turystycznego, w tym motoryzacyjnego;
- utrzymanie i rozwój terenów zieleni na obszarach zurbanizowanych województwa małopolskiego;

- ochrona dziedzictwa geologicznego – objęcie ochroną na obszarze województwa małopolskiego stanowisk geologicznych proponowanych na listę europejską GEOSITES;
- ochrona gatunków ginących i zagrożonych, hodowla i reintrodukcja gatunków zagrożonych, w tym opracowanie i realizacja programów ochrony gatunków;
- ustanowienie stref ochronnych dla gatunków podlegających ochronie strefowej.

Zagadnienia gospodarki leśnej obejmą poprawę stanu zdrowotnego i żywotności lasów oraz zwiększenie lesistości województwa, szczególnie nieużytków i słabych gruntów rolnych.

Wzrost wskaźnika lesistości znalazł się jako jedna z trzech miar oceny osiągnięć dla tego kierunku.

Ważnym zadaniem jest także promocja zachowań zgodnych z zasadami ochrony przyrody i krajobrazu, w tym przestrzeganie wymagań ochrony przyrody przez funkcjonujące obiekty turystyczne i rekreacyjne oraz w trakcie realizowanych procesów inwestycyjnych, jak również prowadzonej działalności rolniczej.

Zważywszy, że w kierunku tym będą realizowane zadania dotyczące ochrony stanowisk geologicznych, byłoby celowe rozszerzenie tytułu polityki przez dodanie do niego: „oraz georóżnorodności”.

W kierunku VI.3 **Ochrona powietrza i zwiększenie wykorzystania niekonwencjonalnych źródeł** energii projekt strategii zakłada spełnienie norm jakości powietrza atmosferycznego poprzez sukcesywną redukcję emisji zanieczyszczeń do powietrza oraz wzrost wykorzystania niekonwencjonalnych źródeł energii.

Głównymi zadaniami będzie:

- redukcja emisji z komunikacji (m.in. poprzez: rozwój komunikacji miejskiej transportu kolejowego i kolejowo-tramwajowego, oraz tworzenie warunków dla rozwoju ruchu rowerowego), ze źródeł komunalnych i gospodarstw domowych (m.in. promując ekologiczne nośniki energii) oraz z dużych źródeł przemysłowych i energetycznych;
- intensyfikacja infrastruktury służącej do wykorzystania energii odnawialnej, ze szczególnym uwzględnieniem terenów cennych przyrodniczo oraz uzdrowiskowych, a także produkcja energii elektrycznej w skojarzeniu z produkcją energii cieplnej;
- wprowadzanie nowoczesnych, przyjaznych środowisku technologii, modernizacja procesów technologicznych, hermetyzacja procesów produkcji i zmniejszanie materiałochłonności.

W tym kierunku polityki będą też realizowane działania nie mieszczące się w zakresie tematycznym innych polityk, do których należy:

- stosowanie rozwiązań technicznych i organizacyjnych zapobiegających powstawaniu lub przenikaniu hałasu do środowiska, a także środków zmniejszających poziom hałasu komunikacyjnego, komunalnego i przemysłowego;
- minimalizowanie oddziaływań promieniowania niejonizującego poprzez preferowanie niskokonfliktowych lokalizacji źródeł promieniowania.

W kierunku VI.4. **Gospodarka odpadami**, którego celem będzie minimalizacja ilości wytwarzanych odpadów oraz wprowadzenie zgodnego z normami europejskimi systemu ich odzysku i unieszkodliwiania, podstawowe działania obejmą:

- wprowadzanie systemowej gospodarki odpadami komunalnymi w układzie ponadlokalnym, w tym budowa zakładów zagospodarowania odpadów zgodnie z Wojewódzkim Planem Gospodarki Odpadami;
- modernizowanie składowisk odpadów nie spełniających wymogów ochrony środowiska, bieżące likwidowanie nielegalnych składowisk i rekultywacja składowisk wyłączonych z eksploatacji;
- systematyczne wprowadzanie bezodpadowych i mało odpadowych technologii produkcji, ze szczególnym uwzględnieniem najlepszej dostępnej techniki; kompleksowe rozwiązanie problemu osadów ściekowych, promowanie dobrych przykładów segregacji odpadów oraz zachęcanie do powstania zakładów recyklingu;
- intensyfikowanie unieszkodliwiania odpadów zawierających azbest i PCB;
- zachęcanie wytwarzających odpady przemysłowe do zintensyfikowania działań zmierzających do maksymalizacji gospodarczego wykorzystania odpadów, a także –

edukacja społeczeństwa w zakresie współdziałania w prowadzeniu właściwej gospodarki odpadami.

Kierunek VI.5 **Bezpieczeństwo ekologiczne oraz ochrona przed skutkami klęsk żywiołowych** dotyczy szerokiego spektrum działań zapobiegających skutkom występowania niekorzystnych zjawisk atmosferycznych i geodynamicznych oraz poważnych awarii przemysłowych obejmując m.in.:

- identyfikowanie i właściwe zagospodarowanie terenów zagrożonych powodzią, suszą hydrologiczną oraz ruchami geodynamicznymi prowadzenie prac zabezpieczających i zaniechanie wprowadzania nowej oraz utrwalania istniejącej zabudowy na terenach zagrożonych;
- budowę systemu polderów oraz suchych zbiorników przeciwpowodziowych; zwiększanie naturalnej retencji zlewni poprzez wprowadzanie zalesień oraz prawidłową gospodarkę na gruntach rolnych;
- budowę i modernizację zbiorników retencyjnych, w tym realizację „Programu Małej Retencji Województwa Małopolskiego” poprawę stanu technicznego i budowę nowych urządzeń zabezpieczenia przeciwpowodziowego;
- rozwój systemu ratowniczo-gaśniczego na wypadek zaistnienia awarii, wyposażenia w sprzęt do ratownictwa techniczno-chemiczno-ekologicznego, a także opracowanie procedur określania bezpiecznych tras przewozu substancji niebezpiecznych na terenie miast, oraz przygotowanie miejsc postojowych dla pojazdów przewożących materiały niebezpieczne.

Tym działaniom ma towarzyszyć promocja standardów prawidłowych zachowań społeczeństwa w sytuacji wystąpienia zagrożeń środowiska.

Z całościowego przeglądu tak określonych polityk wynika, że są one zbieżne z Programem Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego na lata 2005-2012, uchwalonym przez władze samorządowe w 2005 r. Zgodność umożliwia sprawne wdrażanie ustaleń obu dokumentów przez odpowiedzialne za nie organy wojewódzkie i samorządowe.

W innych politykach tematyka związana z ochroną środowiska jest reprezentowana w niewielkim zakresie; albo jako szczególne uwarunkowania środowiskowe albo jako element działań składających się na określony kierunek polityki.

Zrównoważony i trwały rozwój Małopolski

W zakresie treści odnoszących się do rozwoju zrównoważonego projekt strategii najczęściej wyraża ją jako równoważenie działań w obrębie sektorów, np. „zrównoważony transport” czy „zrównoważona turystyka”, przy czym nie zawsze chodzi o równowagę w ramach tej samej działalności, czasem może odnosić się ona do sfery np. gospodarowania przestrzenią i środowiskiem. Umieszczenie celów zrównoważonego rozwoju bezpośrednio w założeniach programowych do obszaru polityk VI.2 „Środowisko przyrodnicze” wskazywałoby na wąskie traktowanie tego paradygmatu, bardziej w kategoriach ekorozwoju, choć z drugiej strony, cele mu wyznaczone mają w części charakter utylitarny na rzecz rozwoju ekonomicznego. Analizując szczegółowiej te cele pod kątem podejścia do środowiska i jego zasobów można zauważyć, że nie odpowiadają one restrykcyjnej silnej zasadzie trwałości – co jest właściwą cechą ekorozwoju – a bardziej jej słabej formie, typowej dla tradycyjnego podejścia ekonomii dobrobytu, przez co trudno uznać te cele za wykładnik tak ekorozwoju jak i rozwoju zrównoważonego i trwałego. Z kolei na s. 98 projektu, w opisie dotyczącym podstawowych zasad znajduje się stwierdzenie, że realizacja strategii odbywać się będzie z zachowaniem m.in. *„zasady rozwoju zrównoważonego w wymiarze społecznym, przestrzennym i środowiskowym*. Wskazanie na trzy wymiary rozwoju z pominięciem w nim sfery gospodarczej potwierdza tradycyjne podejście autorów do procesów rozwojowych z dominacją w nich sfery ekonomicznej, uznając równoważenie procesów, co najwyżej w każdym z tych wymiarów oddzielnie. Tymczasem rozwój zrównoważony i trwały polega na odpowiednim kształtowaniu proporcji pomiędzy trzema podstawowymi sferami ekonomiczną, społeczną i środowiskową, przy

czym od kreatorów tych procesów zależy jak uwzględniając właściwości tych kapitałów na poziomie kraju, regionu czy gminy proporcje te właściwie dobiorą⁴.

Ocena celów i zasad szczegółowych rozwoju zrównoważonego w projekcie strategii

Generalnie przyjęty układ celów i polityk w projekcie dokumentu, nawiązuje wprost do strategii lizbońskiej i wytycznych UE **Polityka spójności wspierająca wzrost gospodarczy i zatrudnienie**⁵, stąd dominują w niej polityki zwrócone na rozwój ekonomiczny. Najbardziej przekrojową, w stosunku do wszystkich sfer gospodarowania, jest polityka społeczna w obszarze V. Pod mało komunikatywną nazwą „**Spójności wewnątrz regionalnej**” kryje się problematyka rozwoju społecznego i jakości życia mieszkańców z sześcioma politykami szczegółowymi. W nich zawarte są prawie wszystkie zagadnienia sfery społecznej objęte priorytetami rozwoju zrównoważonego UE. Drugim „obszarem” polityk najpełniej i przekrojowo obejmującym zagadnienia rozwoju zrównoważonego jest Środowisko przyrodnicze (VI) z jej pięcioma kierunkami obejmującymi częściowo problematykę ochrony zdrowia, zmian klimatu i energii, w mniejszym stopniu produkcji i wzorców konsumpcji oraz zarządzania zasobami naturalnymi. Cel **konkurencyjność gospodarki** nie uwzględnia w odpowiednim zakresie zagadnień filara ekologicznego łącząc jedynie problematykę społeczną i gospodarczą.

Należy tu zwrócić uwagę, że problematyka ochrony środowiska i aspektów zrównoważonego rozwoju w polskich dokumentach kierunkowych nie musi być w pełni zgodna z priorytetami polityki wspólnoty, gdyż Polska i jej regiony, na co słusznie zwrócono uwagę na Polskim Forum Dyskusyjnym Strategii Lizbońskiej, muszą w pierwszym rzędzie uporać się z problemami, które inne kraje UE mogą mieć już za sobą⁶. Chodzi tu także o to by nie popełniać błędów, które były udziałem krajów bardziej zaawansowanych „*a zadania stąd wynikające powinny być ujęte bardziej pod kątem działań wyprzedzających aniżeli łagodzenia skutków*”.

Oceniając zakres problematyki ochrony środowiska w strategii zwraca uwagę sektorowe podejście autorów koncentrując ją w jednym obszarze polityki. To tradycyjne ujęcie jest inne od postulowanego podejścia w dokumentach UE, które omówiono bardziej dokładnie w prognozie. Kluczowe i równoważne dla rozwoju zrównoważonego uznaje się bowiem:

- ochronę środowiska,
- dobrobyt gospodarczy,
- sprawiedliwość społeczną i spójność oraz
- pomoc międzynarodową.

W prognozie zanalizowano stopień zgodności celów strategii z zakresem rozwoju zrównoważonego proponowanym w dokumentach UE oraz z celami polityki ekologicznej kraju. Opisują to rozdziały 5.4 i 5.5.

Tutaj analizę uzupełniono o uwagi związane z wdrażaniem w strategii zasad szczegółowych rozwoju zrównoważonego i trwałego, które wymieniają zarówno dokumenty Wspólnoty jak i krajowa polityka ekologiczna. Jest to o tyle istotne, że główne znaczenie projektu strategii dotyczy nie tyle celów, bo te zostały wyznaczone w sposób jakościowy i mogą im odpowiadać różne projekcje ilościowe, co właśnie same polityki; ich założenia programowe i zarysowane strategie postępowania. Z tego też powodu ocena, co do tego jak te zasady zostały uwzględnione przy formułowaniu polityk nabiera szczególnego znaczenia i jest pewnym podsumowaniem analizy celów wspólnotowych i krajowych zawartych w strategii. Jeżeli do tego dodamy, że wdrażaniu każdej z zasad towarzyszyć powinny odpowiednie reakcje i metody pracy z nich wynikające staje się oczywiste, że tak rozumiane zasady powinny wyznaczać ramy dla tych polityk i być może częścią ich założeń programowych.

Trzeba tu pamiętać, że zasady UE zawarte w tegorocznych dokumentach Komisji Europejskiej⁷ dotyczą szeroko pojętego rozwoju zrównoważonego i trwałego obejmując wszystkie sfery gospodarowania, a szczególnie zagadnienia priorytetowe, np. ze sfery społecznej, podczas gdy

⁴ Por. NSRR s. 48.

⁵ Strategiczne wytyczne Wspólnoty na lata 2007-2013 {SEC(2005) 904}

⁶ Polskie forum strategii lizbońskiej

⁷ Konkluzje Prezydencji z posiedzenia Rady Europejskiej ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/PL/ec/85360.pdf

II Polityka Ekologiczna Państwa formułuje te zasady z pozycji ekorozwoju. Nie zachodzi jednak żadna sprzeczność między tymi punktami widzenia.

W sposób najbardziej pełny w projekcie strategii Rozwoju Małopolski wdrożona została zasada **propagowania i ochrony praw podstawowych** uznająca centralne miejsce człowieka w politykach m. in. z działaniami na rzecz zmniejszenia ubóstwa, eliminacji zjawiska wykluczenia społecznego, powszechności edukacji i różnorodnych jego form dla budowy gospodarki opartej na wiedzy (GOW). Te kwestie są przedmiotem kierunków polityk w kilku obszarach strategii i jednocześnie w zapisanych tam działaniach.

Polityki społeczne zawarte w celu V strategii spełniają też zasadę **otwartego i demokratycznego społeczeństwa** z zagwarantowaniem obywatelom możliwości korzystania z prawa dostępu do informacji, zapewnienia im dostępu do wymiaru sprawiedliwości, zwracając uwagę na konsultację i uczestnictwo wszystkich zainteresowanych stron i stowarzyszeń. Na poziomie zasad ogólnych strategii, odpowiada im zasada partnerstwa w planowaniu, realizacji i ocenie strategii oraz równości dostępu do stosowanych narzędzi realizacji strategii, zawarta na s. 98 projektu.

Nieco słabiej reprezentowana jest w strategii zasada **solidarności wewnętrznej i międzypokoleniowej**.

Na zwiększenie **udziału obywateli w procesie podejmowania decyzji**, jako kolejnej zasadzie zwrócono uwagę w sformułowaniach polityk w obszarze IX i V strategii, choć w żadnym miejscu projekt strategii nie odnosi się do nich bezpośrednio.

W polityce krajowej udział obywateli w procesie podejmowania decyzji nazwany jest zasadą uspołecznienia i dotyczy tworzenia „*instytucjonalnych, prawnych i materialnych warunków do udziału obywateli, grup społecznych i organizacji pozarządowych w procesie kształtowania modelu zrównoważonego rozwoju, przy jednoczesnym rozwoju edukacji ekologicznej, rozbudzaniu świadomości i wrażliwości ekologicznej oraz kształtowaniu nowej etyki zachowań wobec środowiska*”. Aby więc tę zasadę można było zastosować w strategii w całej rozciągłości konieczne jest przeformułowanie pojęcia zrównoważonego rozwoju, a następnie jego odpowiednie wypromowanie wśród społeczeństwa, korzystając z już istniejących instrumentów dialogu ze społeczeństwem i tworząc szeroko pojęty system edukacji ekologicznej. Analizując propozycje strategii w tej ostatniej kwestii, chociaż problem edukacji ekologicznej uznano za ważny, to sprowadzono go do kilku działań podporządkowanych wąsko określonym politykom w celu VI nie zapewniając warunków programowych dla rozwoju systemu edukacji ekologicznej.

Uspołecznianie procesów decyzyjnych odnosi się również do samej strategii i powinno być kontynuowane także na następnych etapach przygotowania dokumentów operacyjnych. Wobec tego, że kształtowanie modelu zrównoważonego rozwoju, co innego oznacza dla regionu, a co dla jakiejś gminy czy miasta, więc wdrażanie tej zasady wymaga przede wszystkim dobrego rozumienia tych pojęć wśród kadr odpowiedzialnych za wdrażanie polityk.

W osiągnięciu skuteczności wdrażania działań na rzecz zrównoważonego rozwoju konieczne jest respektowanie **zasady równego dostępu do środowiska przyrodniczego** w kategoriach sprawiedliwości międzypokoleniowej, międzyregionalnej i międzygrupowej, a także równoważenia szans pomiędzy człowiekiem a przyrodą, w tym ostatnim zapewniając m.in. bezpieczne i zdrowe funkcjonowanie społeczeństwa przy trwałości podstawowych procesów przyrodniczych ochrony bioróżnorodności. Ta zasada powinna stanowić punkt wyjścia dla polityk celu VI jako zapewnienie potrzeb materialnych społeczeństwa, grup społecznych i poszczególnych osób, uwzględniając interes ogólnie społeczny i indywidualny, a także prawo uczestnictwa przyszłych pokoleń – na zasadach sprawiedliwego dostępu do ograniczonych zasobów środowiska.

Realizacja tej zasady powinna być impulsem do rozszerzania możliwości odtwarzania zasobów odnawialnych, rewitalizacji i denaturalizacji zdegradowanych ekosystemów, racjonalnego korzystania z zasobów nieodnawialnych, ograniczania skali uciążliwości działalności gospodarczej dla środowiska i nie przekraczania granic jego odporności, zwiększania bezpieczeństwa ekologicznego m.in. procesów z udziałem materiałów niebezpiecznych, eliminowania z użycia substancji niebezpiecznych i zastępowania ich substytutami, minimalizowania nadzwyczajnych zagrożeń środowiska.

Powyżej omówiona zasada w strategii jest realizowana częściowo w celu VI. Spełniają ją wprowadzone polityki szczegółowe, które omówiono wyżej. Realizują one równocześnie cele

sektorowe zawarte w II PEP dotyczące przykładowo ochrony wód, przyrody, powietrza. W mniejszym stopniu zwrócono uwagę na bezpieczeństwo przed substancjami niebezpiecznymi (wymieniono tylko azbest i polichlorowane bifenyle) i wprowadzanie w ich miejsce substytutów. Natomiast nie ma tu, a i również w innych politykach strategii, celów systemowych II PEP, tj. takich, które dotyczą sfery gospodarczej, i społecznej w ogólności, jak wspomniana edukacja ekologiczna, zarządzanie środowiskowe różne działania aktywizujące rynek do działań na rzecz ochrony środowiska, zmiany modeli produkcji i konsumpcji itd.

Brak tych celów systemowych uniemożliwia zastosowanie zasad szczegółowych, mimo, że jak wspomniano, zasadę partnerstwa wymieniono w strategii. Przykładowo nieobecność w strategii realizowania zrównoważonej produkcji i konsumpcji nie pozwoli na wdrożenie **udziału przedsiębiorstw i partnerów społecznych** w wspólnej odpowiedzialności za zmiany modelu produkcji i konsumpcji, rozwijania tej współpracy, zwiększenia odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw i partnerstwa – publiczno-prywatnego.

Zasada **spójności polityk i sprawowania rządów** propagowana w dokumentach UE odnosi się do promowania spójności między wszystkimi politykami Unii Europejskiej i działaniami prowadzonymi na szczeblu lokalnym, regionalnym, krajowym i światowym w celu zwiększenia ich wkładu w zrównoważony rozwój. W dokumentach krajowych przekłada się ona na postulat większej ekologizacji polityk, o której mówią dokumenty II i III PEP i "Polska 2025", tj. uwzględnienia w najwyższym stopniu właśnie celów systemowych przez budowę programów horyzontalnych, w których problematyka ochrony środowiska byłaby uwzględniona.

Prawidła stosowania tej zasady znajdują rozwinięcie w zasadzie **integracji polityk** rozumianej jako łączenie czynników natury gospodarczej, społecznej i środowiskowej, tak, aby były one spójne i wzajemnie się wzmacniały, poprzez pełne wykorzystanie instrumentów mających na celu lepsze uregulowania prawne, jak zrównoważona ocena wpływu⁸ oraz konsultacje z zainteresowanymi stronami. Wobec tego, że ochrona środowiska jest traktowana sektorowo i przedmiotowo jako pole do realizacji celów gospodarczych i społecznych (por. cele na s. 70 projektu strategii) tej integracji z filarem ekologicznym nie ma w dokumencie. Z technicznego punktu widzenia nie ma przeszkód by cele systemowe zostały włączone do poszczególnych polityk kierując się uwagami zamieszczonymi w rozdz. 5.4, 5.5 i 8 prognozy. Z punktu widzenia poprawności struktury strategii jest to rozwiązanie znacznie lepsze od tego by umieścić je w dodatkowej polityce VI „Środowisko przyrodnicze” lub włączyć do polityk już istniejących, gdyż nie mieszczą się w nich ze względów merytorycznych.

Zasada **wykorzystania najlepszej dostępnej wiedzy** polega na zapewnieniu, że polityki będą opracowywane, oceniane i wdrażane na podstawie najlepszej dostępnej wiedzy oraz że są one rozsądne z gospodarczego, społecznego i środowiskowego punktu widzenia i zapewniają właściwy stosunek kosztów do korzyści. Jej rozwinięciem jest zasada **przezorności** (II PEP) (lub ostrożności) nakazująca wprowadzanie w życie (we wszystkich przypadkach wątpliwych) procedur oceny i odpowiednich środków zapobiegawczych w celu uniknięcia szkód dla zdrowia i środowiska. Należy ją stosować w pierwszym rzędzie w tych politykach strategii, które mogą wywołać niekorzystne skutki środowiskowe i to nie w projekcji poszczególnych przedsięwzięć, do czego zobowiązują przepisy ustawy – Prawo ochrony środowiska o ocenie oddziaływania na środowisko dla planowanych – przedsięwzięć, lecz w realizacji tej polityki w związku z sytuacjami wątpliwymi. Dotyczy to również realizowania w jednym obszarze kilku polityk, których cele bezpośrednie są sprzeczne lub też jedna z tych polityk (np. „Konkurencyjne rolnictwo, w tym rolnictwo ekologiczne”) może w zależności od celów powodować skutki negatywne. Zbiór tych polityk wstępnie określono w rozdz. 6 i 6.1 w tab. 12 i macierzy wzajemnych oddziaływań tam zamieszczonej.

W szczególny sposób powinna ona być uwzględniana w grupie polityk dotyczących rozwoju gospodarki regionalnej szansy (II), transportu (III) i rozwoju KOM (IV) oraz w stosunku do całego obszaru województwa tam, gdzie istnieją kontrowersje pomiędzy celami co najmniej dwóch polityk realizowanych jednocześnie.

⁸ Chodzi tu o pełną analizę wszystkich sfer rozwoju zrównoważonego w odróżnieniu od prognozy skupionej na skutkach głównie ekologicznych.

W projekcie strategii, zasady **efektywności ekonomicznej** mają obowiązywać wszystkie przedsięwzięcia, które będą kwalifikowane do odpowiednich polityk. Jest to zgodne z podobną zasadą efektywności ekologicznej ujętą w II Polityce Ekologicznej Państwa. W stosunku do drugiej w tej grupie zasad – skuteczności – i mającej zastosowanie do wielu polityk realizujących zrównoważony rozwój – **skuteczności ekologicznej** – należy stosować wskaźniki tzw. główne, o których mówi II PEP. Opis ich zawarty jest w prognozie, równocześnie z propozycją pewnych uzupełnień na użytek strategii.

Zasada **prewencji** dotyczy najogólniej zapobiegania powstawaniu zanieczyszczeń, przekształceń strukturalnych (o charakterze fragmentacji przestrzeni czy rozproszenia funkcji np. osadnictwa), zmniejszania ryzyka zdarzeń rzadkich, lecz również stosowania metod zwiększających wykorzystanie środków już wytworzonych np. recyklingu albo zapewniających lepsze metody zarządzania środowiskowego np. ISO 14001, EMAS, ekooznakowanie wyrobów itp. Większość tych działań ma charakter „miękki”, dobrowolny wymagający odpowiednich zachowań i wysokiej świadomości osób i podmiotów je wprowadzających, dlatego ogromną rolę ma popularyzacja tych form przede wszystkim przez poszczególne polityki i stosowanie tej zasady z najwyższym priorytetem zwróconym na zapobieganie zanieczyszczeń możliwie „u źródła”, a nie na końcu procesu (tzw. końcu rury). W odniesieniu do projektu strategii powinna przekładać się na zwiększenie zakresu wymienionych działań w poszczególnych politykach jak np. przez promowania systemów zarządzania środowiskowego w małych i średnich przedsiębiorstwach (MSP) – w kierunku I.3, czy np. określenia wskaźników minimalnej gęstości zabudowy w celu zapobieżeniu „rozlewania się miast (*urban sprawl*) w obszarze IV i VII polityki.

Propagowana jest w wymienionych dokumentach UE i II PEP zasada „**zanieczyszczający płaci**”, która odnosi się do postulatu, aby ceny odzwierciedlały rzeczywiste, ponoszone przez społeczeństwo koszty działań związanych z produkcją i konsumpcją oraz że zanieczyszczający płaci za szkody, które wyrządzają zdrowiu ludzkiemu i środowisku. Jakkolwiek inicjatywa znajduje się głównie w rękach rządu to na niższym poziomie zarządzania w realizacji polityk może ona być wyrażona w postaci rygorystycznej bądź bardziej łagodnej przy odstąpieniu lub umarzeniu w określonych przypadkach zobowiązań, tym bardziej, że podmioty realizujące politykę mają zawsze możliwość zastosowania jednej z trzech zasad:

- **regionalizacji**, polegającej na rozszerzeniu uprawnień dla samorządu terytorialnego i wojewodów do ustalania regionalnych opłat, normatywów, ulg i wymogów ekologicznych wobec jednostek gospodarczych oraz regionalizowania narzędzi polityki ekologicznej w stosunku do obszarów silnie przekształconych i zdegradowanych lub zagrożonych degradacją, i obszarów o wysokich walorach przyrodniczych;
- **subsydiarności** tj. rozwiązywania problemów na możliwie najniższym szczeblu decyzyjnym;
- **klauzuli zabezpieczających** pozwalających na wprowadzenie ostrzejszych wymagań niż dopuszcza to prawo, jeżeli jest to uzasadnione ważnymi względami w regionie.

Wszystkie te zasady nie są sprzeczne z wymienioną w projekcie strategii zasadą autonomii programowej małopolskiej strategii (s. 98), a mogą ją jedynie wzmacniać stosując w zależności od stopnia realizacji rozwoju zrównoważonego regionu. Należy tu wspomnieć też o zasadach zapisanych w innych dokumentach krajowych poza II i III PEP. Wśród szczególnie ważnych można do tego katalogu dodać ostatnio sformułowaną w znowelizowanej polityce transportowej kraju tj. **zasadę bezwzględnej konieczności ochrony najcenniejszych obszarów przyrodniczych**, która wraz z wymienionymi wyżej niektórymi innymi zasadami powinna ona tworzyć założenia programowe polityk i transportowej strategii.

Ocena znaczących oddziaływań polityk na środowisko

Ocena znaczących oddziaływań polityk na środowisko zależy zawsze od poziomu szczegółowości ustaleń analizowanego dokumentu. W przypadku strategii o dużym stopniu ogólności, w której działania na najniższym poziomie hierarchicznym wyrażają jedynie intencje i deklaracje, którym nie odpowiadają sekwencje działań materialnych ocena taka jest obarczona dużą niepewnością, co do skutków środowiskowych. Brak uwarunkowań środowiskowych czy też jasno określonych założeń o charakterze podstawowych zasad, które będą obowiązywać w toku realizacji polityki pole tej niepewności jeszcze się poszerza. W ocenie kierunków polityk strategii za znaczące

dla środowiska uznano 20 kierunków z 39 obecnych w tym dokumencie. Ilość znaczących oddziaływań polityk o nieokreślonych wpływach lub jednoznacznie negatywnych wynosi od 5 do 8 w każdym z czterech rodzajów oddziaływań emisji zanieczyszczeń, zmianach w intensywności energii i materii, przekształceń strukturalnych i możliwości wystąpienia zdarzeń nagłych. Zdecydowanie największy wpływ negatywny może się ujawnić w przypadku realizacji polityki transportowej i intensyfikacji usług czasu wolnego i te polityki powinny być przedmiotem wdrożenia zasad szczegółowych w najszerszym zakresie. Pojęcie zrównoważonego transportu czy turystyki użyte w tych politykach w świetle krytycznych uwag zastosowania paradygmatu rozwoju zrównoważonego w dokumencie nie gwarantuje, że rozwój tych sektorów będzie odbywał się z zapewnieniem wdrożenia zasad rozwoju zrównoważonego i trwałego regionu. Dla polityk gdzie wpływ ten w prognozie pozostał jako nieokreślony powinny zostać sformułowane warunki i zasady, o jakich była wyżej mowa. Analiza prowadzona przy takim uogólnieniu polityk nie wyklucza jednak, że skutki znaczące mogą powstać również poza wskazanymi w niej politykami.

Oddziaływanie transgraniczne

Potencjalne transgraniczne wpływy środowiskowe mogą w skali regionalnej dotyczyć pogranicza z Republiką Słowacką. Jednakże z zapisów projektu strategii nie wynika by zarówno polityki i działania im przypisane mogły w istotny sposób wywołać jakiegokolwiek znaczące skutki. Wśród działań umiejscowionych w przestrzeni, proponowanym do włączenia do treści dokumentu znajduje się Park krajobrazowy „Małe Pieniny” w pobliżu granicy ze Słowacją.

Ocena wzajemnych oddziaływań polityk z punktu widzenia skutków środowiskowych

Zależności wzajemnych oddziaływań przedstawiają trzy grupy polityk. Pierwsza pokazuje polityki, które w przypadku jednoczesnej realizacji w danym obszarze wzmacniają się. Ze względu na cele te polityki powinny być ze sobą kojarzone dla uzyskania efektu wzmocnienia, w tym także ze względu na środowisko.

Drugi rodzaj interakcji przedstawia polityki o dużym zakresie oddziaływania na środowisko i równie prawdopodobnych skutkach środowiskowych negatywnych lub pozytywnych w zależności od realizowanego celu. Przykładowo dotyczyć to może polityki rolniczej z różnymi jej formami gospodarowania jak i usług czasu wolnego. Między nimi mogą pojawić się sprzężenia korzystne i niekorzystne, zależne przede wszystkim od rodzaju promowanego rolnictwa. Preferowanie intensywnej hodowli w terenach atrakcyjnych krajobrazowo może niektóre gminy pozbawić funkcji turystycznych, natomiast rolnictwo ekologiczne będzie w tych gminach oddziaływać korzystnie także na rozwój turystyki.

Trzecia grupa interakcji pokazuje polityki z zasady sprzeczne. Skutki środowiskowe zależą będą od tego, która z nich będzie priorytetowa gdyż przyjęto w tej analizie, że realizacja każdej z nich musi wywołać prędzej czy później konflikt niekoniecznie w tym samym miejscu i czasie. Może on się ujawnić na znacznie większym obszarze z pozoru nie pozostającym z tymi politykami w związku przyczynowym. Dla realizatorów strategii kojarzenie takich polityk powinno odbywać się przy jasnym sprecyzowaniu celów tych polityk i uprzednim zbadaniu konsekwencji w środowisku dla znacznie większego obszaru niż działania z nimi związane. Najbardziej jaskrawym przykładem jest realizowanie kilku polityk w obszarach miejskich, co z reguły prowadzi do „rozlewania się” miast i powodowania nadmiernych w stosunku do możliwej skali skutków dla ludzi i środowiska.

Praktycznym wskazaniem wynikającym z oceny wzajemnych związków w grupie drugiej i trzeciej jest konieczność przestrzegania w pierwszym rzędzie ustaleń dotyczących obszarów szczególnie podatnych na negatywne zmiany, a więc uznania, że realizacja działań w tych obszarach powinna odbywać się zgodnie z politykami ustalonymi w VI celu środowiskowym strategii. Oznacza to, ni mniej ni więcej, podporządkowanie innych polityk pozaśrodowiskowych tym politykom. Obszary, w których polityki te powinny obowiązywać w pierwszej kolejności wskazane są w obowiązującym Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa. Należą do nich głównie tereny o szczególnym znaczeniu dla zachowania zasobów przyrodniczych i walorów krajobrazowych (w tym tereny leśne i wysokich klas bonitacyjnych dla rolnictwa), posiadające już status ochrony prawnej bądź zaklasyfikowane do objęcia ich taką ochroną, w tym tereny i obiekty z listy *shadow list* zaproponowane przez NGO. Opracowane dla tych terenów plany ochrony powinny wyznaczać możliwe kierunki pożądaných zmian dla ewentualnych funkcji innych polityk lub planów prawa

miejscowego. Na drugim krańcu listy znajdują się tereny skażone, zdegradowane o przekroczonych wartościach stężeń w powietrzu, wodzie lub glebie oraz tereny miast i gęsto zaludnione gdzie są lub gdzie mają być opracowane i wdrożone programy naprawcze w trybie ustawy – *Prawo ochrony środowiska* z powodu niedotrzymania w nich odpowiednich standardów jakości środowiska.

Rozwiązania alternatywne i minimalizujące negatywne oddziaływania na środowisko

Przechodząc do zagadnień mających na celu zapobieganie, ograniczanie lub kompensacje przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko, mogących być rezultatem realizacji projektu strategii trzeba zaznaczyć, że propozycje szczegółowe prognozy odnoszą się w tym przypadku do polityk głównie na najniższym poziomie działań, jakie opisano w dokumencie.

Niemniej, projekt strategii w opinii prognozy wymaga przede wszystkim rewizji podejścia do paradygmatu zrównoważonego i trwałego rozwoju Małopolski. W poprzednich rozdziałach prognozy wykazano, że rozwój ten postrzegany jest przez twórców strategii w dwóch wymiarach gospodarczym i społecznym, a problematyka ochrony środowiska sprowadzona została do realizacji celów sektorowych, jakimi są niewątpliwie ważne dla ochrony środowiska polityki szczegółowe, lecz nie zapewniające w świetle II i III PEP realizacji celów systemowych a zasady szczegółowe tego rozwoju, które powinny stanowić podwalinę dla polityk nie zostały w wymiarze ekologicznym uwzględnione. Stąd tekst strategii wymaga naszym zdaniem zmian werbalnych oraz uzupełnień. W pierwszym rzędzie dotyczy to komercyjnego i utylitarnego podejścia do celów rozwoju zrównoważonego opisanego na stronie 70 projektu strategii.

Proponuje się nadać właściwy sens założeniom programowym odpowiadający celom sektorowym ochrony środowiska w obszarze VI. W tym ujęciu, niezmienny cel obszaru VI dotyczyłby ochrony środowiska, a odpowiednie zmiany redakcyjne odnoszące się do rozwoju zrównoważonego, w zależności od uznania przez autorów ostatecznej jego koncepcji, mogłyby zostać przeniesione do części uzasadniającej misję strategii na s. 8-10.

Elementy celów systemowych krajowej polityki ekologicznej powinny zasilić poszczególne polityki pozaekologiczne spełniając w ten sposób zasadę spójności, integracji i ekologizacji o jakiej mówi II PEP. Dotyczy to m.in. szeroko rozumianej edukacji ekologicznej, eko-innowacyjności, zmian modelu produkcji i konsumpcji, zarządzania środowiskowego czy wzmocnienia udziału społecznego w realizacji celów ekologicznych itd.

Zmiany redakcyjne polegałyby na uzupełnieniach poszczególnych polityk np.:

- w kierunku I.1: „edukacja ekologiczna z preferowaniem zmian w modelach produkcji i konsumpcji”,
- w kierunku I.4: tworzenie tzw. „zielonych” miejsc pracy w sektorach związanych z ochroną środowiska w szczególności w rolnictwie ekologicznym, agro- i ekoturystyce, leśnictwie i ochronie przyrody, odnawialnych źródłach energii, uzdrowiskach, transporcie publicznym, działaniach na rzecz oszczędzania zasobów (zwłaszcza energii i wody), produkcji materiałów i substancji mniej uciążliwych dla środowiska, odzysku produktów lub ich części oraz odzysku opakowań i wykorzystania odpadów jako surowców wtórnych,
- w kierunku II.1: poprzez „wykorzystywanie ekologicznych walorów produktów oraz usług w zwiększaniu udziału eksportu z terenu Małopolski”,
- w kierunku II.2: rozwijania eko-innowacyjności w kierunku produkcji urządzeń służących ochronie środowiska, zastępowania materiałów i substancji niebezpiecznych mniej uciążliwymi dla środowiska i zdrowia ludzi oraz rozwoju potencjału badawczego itd.

Wśród propozycji szczegółowych do poszczególnych polityk wydaje się celowe uwzględnienie:

W kierunku II.3 – należałoby wyraźniej wyodrębnić znaczenie rolnictwa ekologicznego w Małopolsce, które już obecnie na mapie przekształceń ogólnopolskich zajmuje czołową pozycję, przez zdecydowane preferowanie tej formy gospodarowania w stosunku do konkurencyjnego względem niego rolnictwa wielkotowarowego mającego znacznie mniejsze możliwości rozwojowe w niektórych terenach Małopolski.

W kierunku II.5 – zrezygnować z zapisu o „rozwoju zrównoważonym turystyki”, który znalazł się wśród „działań na rzecz podniesienia rentowności usług turystycznych i ich rynkowego zorientowania” jako nieodpowiadający randze tego zagadnienia. Uznać natomiast rozwój zrównoważony turystyki jako naczelną zasadę w założeniach programowych poświęconych tej

polityce na s. 46-47 i wyrażanie wskazać, że jego rozwój nie może przekraczać chłonności ekologicznej terenów lub ustaleń określonych w planach ochrony terenów posiadających taki status. Z uwagi na znaczenie, jakie rozwój sektora produktów i usług czasu wolnego będzie odgrywał w rozwoju zrównoważonym i trwałym regionu do pierwszoplanowych działań należałoby włączyć opracowanie strategii zrównoważonego rozwoju tej polityki w Małopolsce, jako dokumentu kierunkowego także w pracach nad miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

W obszarze III – poświęconym infrastrukturze dla rozwoju regionalnego, zawierającym m.in. politykę rozwoju powiązań drogowych o znaczeniu ponad regionalnym i regionalnym, za niezbędną w strategii postępowania tej polityki należy uznać **zasadę bezwzględnej konieczności ochrony najcenniejszych obszarów przyrodniczych oraz niezbędność działań ograniczających szkodliwość przedsięwzięć transportowych do społecznie akceptowanego minimum oraz innych i działań kompensacyjnych przy negatywnym wpływie na pozostałe obszary podlegające ochronie przyrody**⁹.

Celowe jest również wyraźne podporządkowanie działań o znaczeniu regionalnym warunkom, jakie nowe przedsięwzięcia powinny spełniać od strony przygotowania analizy, o jakiej była mowa w rozdziale 6 prognozy. Konieczne jest przygotowanie dla regionu alternatywnych programów transportu kolejowego, miejskiego i wykorzystanie w procesach decyzyjnych pełnych analiz kosztów zewnętrznych przy rozpatrywaniu projektów w tej dziedzinie.

W kierunku III.4 – mającym olbrzymie znaczenie dla kształtowania przestrzennej struktury gospodarczej Małopolski i poszczególnych powiatów, w którym przewiduje się utworzenie odpowiednich stref przemysłowo-gospodarczych, w założeniach programowych określających warunki jakim powinny one odpowiadać, pominięto uwarunkowania środowiskowe. Z uwagi na znaczenie tych stref dla rozwoju zrównoważonego i trwałego wiodącą rolę w pracach nad ustrukturyzowaniem tej sieci powinno odegrać regionalne planowanie przestrzenne gdyż tylko na tym poziomie planowania można uwzględnić kompleksowo wymagania, jakie wynikają ze sfery ekonomicznej, społecznej i przyrodniczej regionu.

W obszarze IV – dotyczącym rozwoju KOM obawy budzi asymetria konkretyzacji przedsięwzięć związanych z rozwojem funkcji metropolitalnych Krakowa w stosunku do dwóch pozostałych polityk, w tym rozwoju zintegrowanego transportu metropolitalnego. W tak zarysowanych przyszłych działaniach, dla których określone zostały wskaźniki sukcesu (głównie komercyjne) zagadnienia warunków życia mieszkańców i problemy *urban sprawl* zostały zepchnięte na drugi plan, mimo, że Kraków wśród dużych miast posiada wciąż najwyższe stężenia zanieczyszczeń powietrza a programy naprawcze w tym zakresie potrzebują odpowiedniego wsparcia. Konieczne jest uzupełnienie wskaźników realizacji celu IV o mierniki obrazujące zmiany w zakresie zagospodarowania przestrzeni i jakości środowiska.

W obszarze V – w którym skoncentrowane zostały w zasadzie wszystkie kwestie rozwoju społecznego i jakości życia mieszkańców, także obejmujące zagadnienia priorytetowe rozwoju zrównoważonego UE, szczególne znaczenie w materialnym zapewnieniu rozwoju ma kierunek V.4 zakładający rozwój sieci ośrodków usług publicznych w oparciu o wyznaczone standardy regionalne dla różnych poziomów sieci osadniczej. W odniesieniu do aspektów środowiskowych wydaje się celowe (przy akceptacji uwag w pkt 1 tego rozdziału) uzupełnienie założeń programowych w kierunku V.5 i V.6 budowania społecznego zaangażowania i zainteresowania kwestiami publicznymi oraz poczucia wspólnoty regionalnej w oparciu o wspólną odpowiedzialność za kształtowanie środowiska przyrodniczego wzmocniając jednocześnie udział społeczny w realizacji ważnych celów ekologicznych jako jeden z elementów poszerzenia dialogu społecznego i więzi lokalnych.

W obszarze VI – należy rozważyć możliwość zapewnienia ważnej dla Małopolski racjonalnej gospodarki surowcami przez rozszerzenie jednego z celów bezpośrednich o te problematykę. Problem ten jest dostrzeżony jedynie w zakresie ochrony obiektów pozostawiając otwarte zagospodarowywanie terenów poeksploatacyjnych kopalni, eksploatacje dzikich wyrobisk itp.

W kierunku VI.2 propozycje mają charakter uszczegółowienia problematyki. Równocześnie proponuje się utworzenie w kopalni soli w Wieliczce – pierwszego w świecie **podziemnego parku narodowego**. Od blisko 30 lat kopalnia soli znajduje się na liście Światowego Dziedzictwa Kultury

⁹ Polityka Transportowa Państwa na lata 2006 – 2025 z 27 czerwca 2005, Ministerstwo Infrastruktury.

i Natury UNESCO. W ten sposób kopalnia mogłaby zostać włączona w kolejny program tego kierunku polityki.

W związku z odrębnym trybem ustanawiania obszarów chronionych Natura 2000 możliwości osobnego zapisu dotyczącego tylko ostoi przyrody sieci Natura 2000 – ostoi OSO i SOO, w postaci np. „- opracowanie i ustanowienie planów ochrony ostoi Natura 2000 dla terenów OSO i SOO”.

Ponadto, należy zauważyć, iż organizacje pozarządowe zajmujące się m.in. problematyką ochrony różnorodności biologicznej przedstawiły własną listę obiektów przyrodniczych („Shadow list”) zasługujących na zapewnienie statusu obszaru Natura 2000, a nie włączonych dotychczas do oficjalnej propozycji rządowej. Jest to bardzo cenna inicjatywa zmierzająca do zapewnienia możliwie pełnego przeglądu i zabezpieczenia bogactwa przyrodniczego kraju. Listę obiektów i obszarów z terenu województwa małopolskiego proponowanych do włączenia w sieć Natura 2000¹⁰ uwzględniono w „Programie ochrony środowiska woj. małopolskiego na lata 2005-2012” [2005]. Sugestie te są wysoce zbieżne z koniecznością dbałości o zapewnienie ochrony bioróżnorodności m.in. doliny Wisły stanowiącej bardzo ważny korytarz ekologiczny o znaczeniu międzynarodowym.

Objęcie siecią obszarów Natura 2000 również innych terenów, także poza już wyznaczonymi i zatwierdzonymi, usytuowanych w różnych fragmentach doliny Wisły, w dalszych odcinkach biegu, zapewniłoby skuteczną realizację racjonalnej koncepcji umożliwiającej gospodarowanie bez naruszania równowagi w przyrodzie tej ostatniej nieuregulowanej wielkiej rzeki Europy. Należy dodać że zgodnie z wykładnią Ministerstwa Środowiska obszary proponowane na tej liście podlegają takiemu samemu postępowaniu administracyjnemu jak inne obiekty posiadające status ochrony.

Wydaje się, że celowe byłoby dodanie do istniejących zapisów o projektowanych nowych parkach krajobrazowych jako priorytetowego Parku Krajobrazowego Małych Pienin (sąsiedztwo ze Słowacją) i Niepołomickiego Parku Krajobrazowego (umocnienie ochrony ostoi OSO Natura 2000).

Wskazane byłoby również wprowadzenie osobnego zapisu dotyczącego pilnego wystąpienia o powołanie rezerwatów przyrody chroniących tereny Kotliny Orawsko-Nowotarskiej, usytuowanych w strukturach przestrzennych sieci ekologicznej ECONET-PL. Należy podkreślić, że rezerwaty torfowiskowe w rejonie Orawy, usytuowane na europejskim dziale wodnym Morza Bałtyckiego i Czarnego, są bardzo istotnym elementem kształtowania zasobów wodnych, m.in. pogranicza polsko-słowackiego.

Podobny zapis rozszerzający można wprowadzić do obiektów geologicznych proponowanych na listę europejską GEOSITES, „...m.in. geoparków: Jurajskiego oraz Pienińskiego”. Propozycje ustanowienia obu wymienionych geoparków jako nowego elementu obszarowej ochrony przyrody nieożywionej znajdują się w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego.

W obszarze VII – w ramach regionalnego planowania przestrzennego ważnym działaniem jest podjęcie prac nad wyznaczeniem dla terenów funkcjonalno-przestrzennych kryteriów chłonności ekologicznej mających charakter wskazań regionalnych przy opracowywanych dla miast i gmin miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W obszarze VIII i dotyczącym kierunku VIII.2 **Rozwój współpracy terytorialnej**, wśród inicjatyw jemu poświęconych należą ranga proponuje się nadać współpracy przygranicznej z Republiką Słowacką, a w niej m.in. wspólnej gospodarce wodnej, gospodarowaniu w górskich terenach przygranicznych, bezpieczeństwu ekologicznemu i reagowaniu na zagrożenia klęskami żywiołowymi i poważnymi awariami.

W obszarze IX – Nowoczesne zarządzanie publiczne. Do ważnego zagadnienia także w świetle międzynarodowych konwencji oraz zobowiązań akcesyjnych należy wzmocnienie udziału społecznego w podejmowaniu decyzji związanych ze środowiskiem, poszerzenie roli społeczeństwa w procesie decyzyjnym na możliwie najwcześniejszych jego etapach, prowadzenie konsultacji ze społeczeństwem przy użyciu interakcyjnych środków i technik wykorzystywanych w procesach negocjacyjno-decyzyjnych.

Istotny z punktu widzenia polityki regionalnej jest **kierunek IX.5**, a w nim rozwinięcie zagadnień regionalnych i lokalnych rozwoju zrównoważonego w pracach planistycznych i programowych.

¹⁰ Pawlaczyk P., Kepel A. i inni. Propozycja optymalnej sieci obszarów Natura 2000 w Polsce „Shadow List” Natura 2000. Warszawa 2004.

Spis wykorzystanych źródeł

I. Dokumenty Unii Europejskiej

1. Annexes to impact assessment guidelines 15 June 2005. European Commission.
2. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. The 2005 Review of the EU Sustainable Development Strategy: Initial Stocktaking and Future Orientations. {SEC(2005) 225}. Commission of the European Communities of the European Communities. Brussels 2005.
3. Communication from Mr. Almunia to the members of the Commission. Sustainable Development Indicators to monitor the implementation of the EU Sustainable Development Strategy. SEC(2005) 161 final. Commission of the European Communities. Brussels 2005.
4. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Winning the Battle Against Global Climate Change. COM(2005) 35 final. Commission of the European Communities. Brussels 2005.
5. DRAFT Final report of the SDI Task Force to the Statistical Programme Committee Ninth Meeting of the ESS Task Force on Methodological Issues for Sustainable Development Indicators. Doc. SDI/TF/53/6 rev. 2 (2005). European Commission. EUROSTAT. Luxembourg 2005.
6. Impact assessment guidelines * 15 June 2005. SEC(2005) 79.1 European Commission.
7. Komunikat Komisji. Polityka spójności wspierająca wzrost gospodarczy i zatrudnienie: Strategiczne wytyczne wspólnotowe, 2007-2013. KOM(2005) 0299 Komisja Wspólnot Europejskich Bruksela 05.07.2005.
8. Konkluzje z pracy Prezydencji No 10255/05 CONCL 2 Rada Europejska 16-17.06.2005. Załącznik 1 i 2.
9. Powstrzymanie zmian klimatycznych na świecie COM(2005) 35 końcowy. Komisja Wspólnot Europejskich. Bruksela 2005.
10. VI Program działań na rzecz środowiska. Nasza przyszłość nasz wybór [com (2001) 31].
11. Zrównoważona Europa dla Lepszego Świata: Strategia Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej. Komunikat Komisji, COM(2001)264, Bruksela 2001.

II. Krajowe dokumenty kierunkowe

1. Długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju. Polska 2025. Warszawa czerwiec 2000.
2. II Polityka Ekologiczna Państwa. Rada Ministrów, Warszawa 2000.
3. Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych. Ministerstwo Środowiska 2003/2005.
4. Krajowa strategia ochrony i uwarunkowanego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań. Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2003.
5. Krajowy Plan Gospodarki Odpadami. Monitor Polski Nr 11 poz. 159 (2003).
6. Polityka Ekologiczna Państwa na lata 2003-2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010. Rada Ministrów, Warszawa grudzień 2002.
7. Polityka Klimatyczna Polski. Ministerstwo Środowiska, Warszawa sierpień 2003.

8. Polityka Transportowa Państwa na lata 2006-2025. Ministerstwo Infrastruktury, Warszawa 2005.
9. Program promocji systemów zarządzania środowiskowego w Polsce. Ministerstwo Środowiska, Warszawa luty 2003.
10. Projekt Narodowego Planu Rozwoju 2007-2013. Warszawa czerwiec 2005.
11. Projekt Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2007-2013. Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa sierpień 2005.
12. Strategia Gospodarki Wodnej. Ministerstwo Środowiska, Warszawa wrzesień 2005.
13. Strategia zmian wzorców produkcji i konsumpcji na sprzyjające realizacji trwałego, zrównoważonego rozwoju. Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa październik 2003.

III. Inne dokumenty analityczne

1. Analiza NPR 2007-2013 i NSRR na lata 2007-2013 pod kątem spójności. Opr. Kowalewski A., Puzyna W., sierpień 2005.
2. Ewolucja Narodowego Planu Rozwoju i Programów Operacyjnych w Polsce. Krajowa Jednostka Oceny. Departament Koordynacji Polityki Strukturalnej. MGiP, Warszawa maj 2005.
3. Prognoza oddziaływania na środowisko do zaktualizowanej Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju RCSS. Autor Wołoszyn W., Lublin wrzesień 2005.
4. Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2007-2013. Instytut na Rzecz Ekorozwoju, Warszawa październik 2005.
5. Radziejowski J. Prognoza oddziaływania na środowisko wstępnego projektu Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013. Warszawa kwiecień 2005.

IV. Regionalne dokumenty kierunkowe i statystyczne

1. Dane statystyczne dotyczące ochrony środowiska za 2004 r. – Informacja GUS. http://www.mos.gov.pl/1materiały/informacyjne/raporty_opracowania/index.shtml
2. Prace nad regionalnym programem operacyjnym na lata 2007-2013. Małopolska.
3. Diagnoza stanu Województwa Małopolskiego. Kraków październik 2000.
4. Ekspertyzy do strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007 do 2015 (2020) wraz z załącznikami:
 - Ekspertyza dla Pola A Mieszkańcy.
 - Ekspertyza dla Pola C Gospodarstwo, Kapitał, Kreatywność, Technologie.
 - Konteksty – Integracja europejska i współpraca międzyregionalna.
 Opracowanie: Grupa doradcza SIENNA, Warszawa czerwiec 2005.
5. Mały Rocznik Statystyczny GUS, 2005.
6. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego. Kierunki Zagospodarowania Przestrzennego. Kraków 2003.
7. Program Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego na lata 2005-2012. Kraków 2005.
8. Raport o stanie środowiska naturalnego w województwie małopolskim w 2003 r. WIOŚ, Kraków 2004.
9. Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego, Kraków październik 2000.

10. Założenia do Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013. Zarząd Województwa Małopolskiego, Kraków listopad 2004.

V. Pozostałe publikacje

1. Borys T. Wąskie i szerokie interpretacje zrównoważonego rozwoju oraz konsekwencje wyboru [w:] Zrównoważony rozwój od utopii do praw człowieka. Oficyna Branta, Bydgoszcz 2005.
2. Famielec J. Analiza porównawcza Narodowego Planu Rozwoju 2007-2013 z polityką ochrony środowiska. Kraków sierpień 2005.
3. Kistowski M. Regionalny model zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska Polski a strategia rozwoju województw. Uniwersytet Gdański, Gdańsk-Poznań 2003.
4. Pawlaczyk P., Kepel A., Jaros R., Dzieciołowski R. i inni, 2004. Propozycja optymalnej sieci obszarów Natura 2000 w Polsce „Shadow List”. Natura 2000 Warszawa.
5. Piontek B. Koncepcja rozwoju zrównoważonego i trwałego Polski. PWN, Warszawa 2002.
6. Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka pod red. Papuzińskiego A. Oficyna Branta, Bydgoszcz 2005.

Cele w zakresie zrównoważonego rozwoju
w różnych dokumentach Unii Europejskiej
wg stanu na koniec maja 2005 r.

		Cele jakościowe i ilościowe ZR w dokumentach UE
1. Rozwój ekonomiczny	Investycje	EC LIZBONA 2000: Stopa średniego ekonomicznego wzrostu będzie wynosić średnio ok. 3%. W tym czasie stopa inflacji nie może przekraczać 1,5% w stosunku do trzech najlepszych państw członkowskich w kategorii stabilności cen. SDS: Sprzyjający, bardziej zbilansowany rozwój regionalny w drodze zmniejszenia dysproporcji w działalnościach ekonomicznych i zarządzanie wiejskimi i miejskimi wspólnotami zgodnie z rekomendacjami Europejskiej Perspektywy Rozwoju Przestrzennego.
	Konkurencyjność	EC LIZBONA 2000: Istotne roczne powiększenie na osobę przedsięwzięć w dziedzinie zasobów ludzkich poprzez stałe doksztalcenie, naukę języków, przedsiębiorczość i inne umiejętności. Co najmniej 12,5% ludzi w wieku 25-64 powinno uczestniczyć w doksztalceniu w okresie 4 tygodni poprzedzających badanie. EC BARCELONA 2002: Zwiększenie wydatków na R&B z celem osiągnięcia 3% GDP w 2010 r. EC LIZBONA 2000, BARCELONA 2002, EC 2003 – cele edukacji na 2010 r.: co najmniej 85% dwudziestodwulatków powinno uzyskać pełne wykształcenie średnie, - zwiększenie o co najmniej 15% liczby absolwentów kierunków technicznych, ścisłych i przyrodniczych przy wyrównaniu udziału kobiet i mężczyzn na tych kierunkach, - liczba uczniów piętnastolatków lokujących się na najniższym poziomie umiejętności kluczowych (rozumienie tekstu tak, jak mierzy je test PISA/OECD) powinna zmniejszyć się przynajmniej o 20% w porównaniu do wyniku w PISA 2000, - zmniejszenie do 10% osób porzucających kształcenie przed osiągnięciem niższego poziomu wykształcenia średniego.
	Zatrudnienie	EC LIZBONA 2000, SD: Poziom zatrudnienia powinien osiągnąć 67% w styczniu 2005 do 70% w 2010 r., a zatrudnienie kobiet – 57% w styczniu 2005 do więcej niż 60% w 2010 r.
2. Ubóstwo i marginalizacja społeczna	Ubóstwo ekonomiczne	EC BARCELONA 2002: Znaczące zmniejszenie w 2010 r liczby osób narażonych na ryzyko biedy i socjalnego wykluczenia.
	Udział pośrednictwa pracy	EC LIZBONA 2000: zrównoważony wzrost ekonomiczny z większą ilością miejsc i lepszą pracą.
	Inne aspekty socjalnego wykluczenia	EC LIZBONA 2000, SDS: Zmniejszenie w 2010 r. o połowę liczby osób z grupy wiekowej 18-24 posiadających tylko niższe średnie wykształcenie i które się nie uczą.
3. Starzenie się społeczeństwa	Adekwatność emerytur	SDS: Wyjście naprzeciw demograficznemu wyzwaniu przez podniesienie udziału zatrudnienia, zmniejszenie długu publicznego i przystosowania socjalnego systemu ochrony włączając system emerytur.
	Demograficzne zmiany	SDS: Zwiększenie przeciętnego dla UE zatrudnienia kobiet i mężczyzn (w grupie 55-64 lat) do 50% w 2010 r.
	Równoważenie finansów publicznych	EC BARCELONA 2002: Stopniowe wydłużenie efektywnej o ok. 5 lat długości wieku, w którym pracownicy przechodzą na emeryturę z ok. 58 do 64 lat. EC CARDIFF 1998: Deficyt publicznego sektora budżetowego mniejszy niż 3% PKB i dług brutto mniejszy niż 60% PKB.
4. Ochrona zdrowia	Zdrowie ludzi i ochrona stylu życia	6 EAP: Wzmocnienie zdolności do monitorowania i kontroli wpływu na zdrowie niektórych substancji (np. dioksyn, toksyn i pestycydów) znajdujących się w żywności oraz w środowisku ze szczególnym uwzględnieniem wpływu na zdrowie dzieci. LIZBONA 2001: zapewnienie opieki w przedszkolach dla 90% dzieci w wieku 3-7 lat i dla 33% poniżej 3. roku życia w żłobkach.
	Bezpieczeństwo żywności i jakość	SDS: Określenie bezpieczeństwa żywności i jej jakości uwzględniając cele wszystkich uczestników w łańcuchu żywnościowym. 6 EAP: Zredukowanie wpływu pestycydów na zdrowie i środowisko, osiągnięcie bardziej zrównoważonego stosowania pestycydów, znacząca ogólna redukcja ryzyka i użycia pestycydów związanych z produkowaniem zbóż.

	Zarządzanie chemikaliami	SDS: do 2020 r. zapewnienie tego, że środki chemiczne są wyłącznie produkowane i używane w sposób, który nie powoduje znaczącego zagrożenia dla zdrowia ludzi i środowiska. 6 EAP: Niebezpieczne chemikalia (szczególnie PBTs) muszą być zastępowane mając na celu zmniejszenie ryzyka dla człowieka i środowiska(gleba, źródła wody, jakość powietrza).
	Ryzyko zdrowotne wywołane przez warunki środowiskowe	6 EAP: Zasadnicze zmniejszenie liczby osób narażonych na regularne i długotrwałe ponad przeciętne poziomy hałasu. 6 EAP: Osiągnięcie jakości powietrza, która nie wywołuje znaczącego negatywnego wpływu i ryzyka dla zdrowia i środowiska.
5. Zmiany klimatu i energia	Zmiany klimatu	SDS: W nawiązaniu do protokołu z Kioto UE będzie redukować emisje gazów cieplarnianych średnio o 1% na rok począwszy od 1990 do 2020 r.
	Energia	EC BARCELONA 2002: Znaczące podniesienie efektywności energetycznej do 2010 r. EC BRUKSELA 2003 (modyfikacja celu SDS): Zwiększenie OZE z krajów UNII do 12% pierwotnego zapotrzebowania na energię i 21 % zapotrzebowania na energię elektryczną w 2010 r. 6 EAP: Podwojenie udziału produkcji energii uzyskanej w skojarzeniu w UE ogólnie rzecz biorąc do 18% sumy brutto generowanej elektryczności.
6. Produkcja i wzorce konsumpcji	Ekoefektywność	SDS: Złamanie zależności pomiędzy wzrostem gospodarczym, zużyciem zasobów oraz generowaniem odpadów. Zaproponowanie przez Komisję do 2003 r. systemu produktywności zasobów. 6 EAP: Osiągnięcie zasadnicze redukcji objętości odpadów i odpadów niebezpiecznych bez wzrostu emisji do powietrza wody i gleby.
	Wzorce konsumpcji	SDS: Instytucjonalna reforma i zmiany zespołowe zachowania konsumentów. Wzmocnienie inicjatyw sektora prywatnego do włączania środowiskowych czynników w preferencjach.
	Rolnictwo	SDS: Wspólna Polityka Rolna ma przyczynić się do zrównoważonego rozwoju przez zachęcanie do zdrowych, wysokiej jakości produktów, zrównoważonych środowiskowo metod produkcji, włączając produkcje organiczną, odnawialne surowce i ochronę bioróżnorodności.
	Łączenie odpowiedzialności	SDS: obowiązek publikowania przez kampanie (pow. 500 osób zatrudnienia) corocznych raportów dla udziałowców mierzących wyniki w odniesieniu do kryteriów ekonomicznych, środowiskowych i społecznych, prezentując i publikując zgodność działalności z wytycznymi OECD lub innymi porównywalnymi wytycznymi. EC LIZBONA 2000: Odwołanie się do poczucia socjalnej odpowiedzialności: przedsiębiorstw wprowadzania lepszych praktyki stałego doskonalenia personelu, organizacji pracy, odpowiadania na wyzwania, włączenia i planowania stałego rozwoju.
7. Zarządzanie zasobami naturalnymi	Bioróżnorodność	SDS: Ochrona i przywracanie ekosystemów oraz obszarów przyrodniczych a także zatrzymanie degradacji bioróżnorodności do 2010 r.
	Ekosystemy morskie	EC Goeteborg 2001: Polepszenie zarządzania w celu odwrócenia tendencji zmniejszających populacje ryb oraz wprowadzenie zrównoważonej gospodarki morskiej i zdrowych ekosystemów.
	Zasoby czystej wody	6 EAP: Zapewnienie że współczynniki jakości wody w źródłach są stałe w dłuższym okresie czasu. Osiągnięcie jakości poziomu wód w źródłach i wody powierzchniowej, która nie wywołuje znaczących wpływów i ryzyka zdrowia i środowiska.
	Użytkowanie terenu	6 EAP: Zachowanie i renaturalizacja znaczących krajobrazowo przestrzeni włączając rolno hodowlane tereny i wrażliwe powierzchnie. Promowanie stałego użytkowania ziemi, ze szczególną uwagą do zapobiegania erozji.
8. Transport	Wzrost transportu	SDS: Zdecydowane zerwanie powiązania pomiędzy wzrostem transportu a PKB w celu zmniejszenia zanieczyszczenia oraz innych negatywnych skutków ubocznych
	Koszty zewnętrzne	Doprowadzenie do sytuacji, w której nastąpi przejście z transportu drogowego na kolejowy, wodny oraz publiczny tak, aby udział jego w 2010 r. był nie większy niż w 1998. Promowanie telepracy.
	Spoleczne i środowiskowe wpływy transportu	Zmieniony w EC Goeteborgu 2001: Zrównoważona polityka transportowa powinna uwzględniać podnoszenie się poziomu uczenia, hałasu, zanieczyszczeń i xschecsc do użycia bardziej przyjaznych środków wykazując internalizację socjalnych i środowiskowych kosztów kongestii hałasu, zanieczyszczenia i zachęcać do używania bardziej przyjaznych środków transportu internalizując socjalne i środowiskowe koszty zewnętrzne. Proponuje się, aby w ciągu 2004 ustalić wysokość tych kosztów.

9. Dobre rządzenie	Polityka spójności	SDS i z poprawką BARCELONA 2002: Poprawa polityki spójności: wszystkie polityki muszą zawierać zrównoważony rozwój w swoim rdzeniu. W szczególności przyszłe przeglądy Polityki Wspólnoty będą oceniać jak przyczyniają się one pozytywnie do rozwoju zrównoważonego. Należy zapewnić by główne wewnętrzne i zewnętrzne skutki polityk były włączone do w oceny wpływu (polityki). SDS: Wcześniejszy i bardziej systematyczny dialog w szczególności z reprezentantami konsumentów. EC BARCELONA 2002: Unia musi być otwarta na współczesne otwarte dla obywatela instytucje. Nowe reguły dostępu do dokumentów są głównym krokiem w większym otwarciu Unii.	
10. Partnerstwo globalne	Uczestnictwo publiczne		
	Globalizacja handlu		GP 2002: Zapewnienie by globalizacja przyczyniała się do zrównoważonego rozwoju. 6 EAP: Zapewnienie aby rozwiązania polityk handlu polityk środowiskowych będą się wzajemnie dopełniać.
	Finansowanie dla SD		GP 2002: Zapewnienie adekwatności finansowania międzynarodowych celów rozwoju i MDG.
	Zasoby zarządzania	GP 2002: Zapewnienie aby aktualne trendy strat zasobów środowiskowych uległy do 2015 r. odwróceniu.	

Użyte skróty 6EAP – szósty program działań Wspólnoty Europejskiej w dziedzinie środowiska
 EC LIZBONA 2000 – Strategia Lizbońska
 EC BARCELONA 2002 – Szczyt w Barcelonie w 2002 r.
 SDS – Strategia zrównoważonego rozwoju UE (Goeteborg)
 EC CARDIFF 1998 – Proces spójności
 EC BRUKSELA 2003 – Szczyt w Brukseli w 2003 r.